

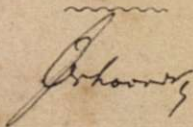
IVAN ZBOGAR.

Zgodovinski roman.

Spisal Charles Nodier.

Poslovenil Jos. Kržišnik.

~~~~~  
(Ponatisneni listki iz „Slovenskega Naroda“.)

~~~~~  


V Ljubljani, 1886.

~~~~~
Natisnila in založila „Narodna Tiskarna“.

40.418

III h h

030019147

Charles Nodier.

Spisal Ivan Železnikar.

V literaturi francoski je na jako dobrem glasu Charles Nodier (porojen 1770 v Berançonu, umrl 1844) kot pripovedovalec in kot učenjak. Spisal je mnogo novel in romanov, bil izvrsten gramatik in leksikograf, kar pričajo njegova dela: „Dictionnaire universel de la langue française“, „Dictionnaire des onomatopées de la langue française“, „Elléments de linguistique“ itd., spisal je tudi malo, a jako slavno delo „Zadnji banket žirondistov“, v katerem je, opisovaje zadnji večer in klasične govore one jednoindvajseterice, ki je v 31. dan oktobra 1793 pod nožem giljotine izdihnila hrabro svojo dušo, kakor sam pravi „nezakonito spajal dramo z zgodovino“.

Za nas Slovence pa je Charles Nodier posebnega pomena. Bival je dlje časa mej nami, proučil je korenito vse naše razmere, običaje, naš značaj, bil upliven v javnem življenji ter se, kar je v tujcih jako redko, tako iskreno zanimal za nas, da so nje-

govi spisi pravi slavospev Slovencev na Kraujsem, vsaj za francoske okupacije pod Napoleonom I.

Sprva bil je Nodier v Trstu, potem prišel je v Ljubljano, takratno stolico kraljestva ilirskega. Leta 1812, podelil mu je general Bertrand namesto grofa Agapita službo bibliotekarja na takratni licealni knjižnici in kmalu potem bil je imenovan urednikom francoskega uradnega lista „Telégraphe officiel“, ki je izhajal, kakor v svojih „Spominih na republiko in na cesarstvo“ (zadnja izdaja iz l. 1872) sam pravi „v vseh treh deželnih literarnih jezikih“, to je: francoski, italijanski in nemški. Kakor Nodier pripoveduje, dodajal je pozneje temu listu skozi dva meseca prevod „v domačem, to je slovansko-vendskem jeziku“ (dans la langue vulgaire, c' est à dire en slave vindique). To je torej bil prvi slovenski dnevnik. Žal, da od tega dnevnika, oziroma slovenskega prevoda ni nikjer niti jednega izvoda dobiti. Vse, kar o tem vemo, je le na sicer popolnem verodostojno izpoved Nodierovo omejeno.

V označevanje Nodiera bodi mi dovoljeno priobčiti, kar piše sam o občevanji s takratnim generalnim guvernêrjem Fouché-jem.

Kakor znano, imeli smo štiri francoske guvernerje. Prvi bil je Marmont, vojvoda Dubrovniški, fin, duhovit, liberalen mož. Drugi bil je general Bertrand, miren, previdno delujoč duh, vesten oskrbnik javnega premoženja, mož, čegar zmernost in poštenost je narod občudoval. Tretji guverner bil je Junot, star vojak, vrl, kakor njegovo ime, poln dobrih lastnostij, ki pa je naposled imel nesrečo, da je zblaznel.

Za Junotom prišel je Fouché. Njegovo ime ni bilo baš popularno, nastopil pa je v neugodnih razmerah. Prvi guverner Marmont predstavljal je izredno moč in slavo, ki bi bila imela biti zaščita in meja bodočega ilirskega kraljestva. (Napoleon I. je namreč kaj rad poudarjal, da se mora Ilirija povejšati z Bosno, Hercegovino in Črno goro, češ, to bi bila šahovna poteza proti Rusiji in proti Avstriji.) Drugi guverner general Bertrand, uredil je razmere mej zmagovalci in zmaganimi duhom rednosti, spravljalivosti in harmonije in skužal uživotvarjati vkupne interese.

Ko je nastopil tretji guverner Junot, takrat je Napoleonova zvezda že začela temneti. Izbrali so

ga menda zaradi tega, ker je bil slaven vojak. Najslabši položaj pa je našel Fouché, kajti postavili so ga na mesto, že izgubljeno.

Ko je prišel v Ljubljano, bilo je že skleneno, da se ilirske dežele dado Avstriji nazaj, samo da je stvar bila tajna.

Za prihoda Fouchéjevega v Ljubljano, zavzemal je Nodier že jako lepo stališče. Njegovi feljtoni o narodni statistiki, posebno o jeziki pridobili so mu znanje z delavnimi in za vedo navdušenimi možmi, ki so povsod cvet narodov in katerih ima Ilirska na stotine.

To stališče opozorilo je Fouché-ja na Nodiera in spomnil se je, da je Nodiera oče bil njegov učitelj. Fouché poklical ga je v svoje stanovanje v Cojzovo palačo na „Bregu“.

Nodier novega generalnega guvernêrja še ni osobno poznal, vsaj pod naslovom „vojvode Otrantskega“ si ga ni mislil, pač pa mu je bil Fouché kot markanten član konventa dobro v spominu. Bil je torej „presenečen in ganjen“ na srčnosti, s katero ga je Fouché vsprejel. Vojvoda bil je sploh v vsem svojem obnašanji priprost, deloma, ker mu je

bilo prirojeno, deloma iz politiških nagibov. Gospodstvo Napoleonovo nagibalo se je k zatonu, torej ni kazalo, postopati tako oblastno, kakor sta prvi in drugi guvernêr, posebno ne pri „narodu, na svojo svobodo ljubosumnem, v trenutku, ko ga je klicala vsa Evropa, naj si svobodo zopet prisvoji.“ K tem besedam Nodiera treba pač pristaviti, da je res vsa Evropa klicala naš narod, a da bi bil na svojo svobodo ljubosumen, to je pa le Nodiera „licentia poetica“.

Sicer pa Nodier vojvodo Otrantskega jako plastično slika: Vojvoda Otrantski s svojo sivo suktnjo, okroglim klobukom, v navadnih šolnih ali škornjah, peš šetajoč sredi svojih otrok, svojo lepo hčerko na roki vodeč, odzdravljajoč, kdor ga je pozdravil, brez afektacije, domišljavosti, etikete, brez pomisleka posedajoč, kadar je bil utrujen, bodi si na klopi na šetališči ali pred kako hišo; ta vnanja stran meščanskega življenja, patrijarhalske bonhomije in narodu prikladnega obnašanja, to priljudno postopanje absolutne sile vzbudilo je več simpatij, nego vsa prošla leta francoske okupacije. To čuvstvo je mnogo pripomoglo, da so se zmanjšale nepravilne in nevar-

nosti brezbrojne, odhajajoče vojske, ki je prišla v spremstvu bajonetov, a ni imela nobenih bajonetov več za svojo obrambo, ko je napočila odločilna ura.

„Ali naj povem, — piše Nodier — da je najnežnejša in najiskrenejša naklonjenost skrbela, da se zmanjša odurnost poniževalne nujnosti, da ne bi čutili sramote? Ali naj pripovedujem, da so ljudje, ki so najbolj kljubovali naši okupaciji in po njej tudi največ škode trpeli, bili prvi, ki so naše kavdinske rogovile zakrivali draperijami in venci in da so se od nas prijateljski poslavljali na osvobojenih svojih mejah? In vendar nas neso ljubili! Kateri pa je še kdaj ljubil tujca mojstra, mojstra, kakeršen je bil Francoz pri narodih, katere si je podjarmil! Moralo se je videti, da se mora verovati. A tak bil je narod ilirski, tako naiven v svojih utisih, tako vzgleden v svojej pravosti, tako zvest v svojih čustvih in nazorih in vendar tako zaveden v vseh vprašanjih, ki se tičejo prave slave narodov. Bil je to narod brez morilcev, brez tatov, brez zlih ljudij, kjer se je po beneškem pregovoru vseh šest dežela: Kranjsko, Koroško, Istro, civilno Hrvatsko, Dalmacijo in Dubrovnik moglo prepotovati z denarjem na

dlani, narod, ki smo ga še le morali učiti, čemu rabita ključavnica in ključ, narod, ki je z neomajljivo neustrašenostjo se branil, od naše človekoljubne popolnosti prevzeti iznajdbo giljotine. Ta narod bil je najlepša družba dobrih ljudij, kar jih je Bog na zemljo zasadil, mej katerimi bi človek rad umrl.“

Vojvoda Otrantski spoznal je hitro težavni svoj položaj, vlada postala je mileja, vse strogosti kazenskega zakonika so se polagoma ublažile in vsi guvernerjevi koraki kazali so, da uglaja pot za odhod francoskih čet iz Ilirije. Karakteristično je v tej zadevi, da je Fouché obsodbo glasovitega roparja Jeana Zbogarja vrgel v koš z besedami: „Ima slučajev, ko nam tak ropar more več koristiti nego cesarsko sodišče.“

Kot urednik vladnega glasila „Telegraphe officiel“ bil je Nodier mnogokrat, zlasti po noči poklican k Fouché-ju. A prišedšega v palačo guvernêr nikdar ni nagovoril, ampak hodil je, roke na hrbtu sklenene, po sobi ter zdaj pa zdaj izustil kako besedo, kakor človek, ki misli, da je sam. Čez nekoliko časa ga je odslovil. A Nodier, dobro vedoč, da ni bil klican brez namena, sestavljal je iz posamičnih

besed in pretrganih stavkov uvodne članke. Tako sta občevala dlje časa in samogovori Fouchéjevi bili so informacija za urednika Nodiera.

Takratne razmere pa najbolj osvetljujejo dva dogodki. Naši hribovci nekje bili so se spuntali in zaprli so jih bili 78. Takrat bili so za upor v zavojevani deželi jako strogi zakoni. Pravici se torej ni smelo poseči v vzdigneno roko, na drugi strani je bilo treba pomisliti, da bi obglavljenje 78 gospodarjev napravilo v deželi hudo kri. Slednjemu pa se je bilo zaradi tega težko izogniti, ker je plemstvo zahtevalo zadoščenja. Guvernêr ni se takoj odločil, kaj bi storil.

Mej tem pa mu je slučaj prišel na pomoč. Ječe bile so menda slabo zaprte in neko noč ušlo je vseh 78 puntarskih kmetov, ž njimi pa tudi vsi zaprti roparji. „Videlo se je, da se vojvoda Otrantski za justifikacijo teh revežev ni posebno zanimal.“ Ta dogodek ni imel drugega nasledka, kakor da je guverner ukazal, naj se sezida nova ječa z močnimi vratami in neprodornimi zidovi in dela so se takoj oddala. Nodier meni pri tem: „Upam, da moji ljubi Ilirci v dobri, miroljubivi in pobožni Kranjski

te ječe še sedaj ne potrebujejo. Saj tudi nas ne potrebujejo.“

Jednako bilo je z glasovitim roparjem Jeanom Zbogarjem. Obsodili so ga bili na smrt. A po človekoljubnih francoskih zakonih moral bi biti obglavljen z giljotino. A giljotine ni bilo in kranjski tesarji in kovači, ki bi jo bili morali narediti, bili so tako počasni in nerodni, da so Francozi na naši civilizaciji obupali in da neso nobene giljotine zapustili. Ti poskusi pa so bili Zbogarju na prid. Kajti neko noč odprla so se vrata ječe in pobegnili so jetniki, ječarji in njih pomagači. Zjutraj bila je ječa na stežaj odprta in popolnem prazna. V Nodierovih spisih more se mej vrstami čitati, da ni slučaj pomagal zaprtim kmetom, niti Zbogarju, ampak da se je to zgodilo z vednostjo francoske vlade.

O tem Jeanu Zbogarji spisal je Nodier slaven roman, kateri je celo Napoleonu I. na sv. Helene otoku tako ugajal, da ga je celo noč čital in na straneh napisal svoje opazke. Toda o tem ni da bi obširneje se razpravljalo, ker je Nodier sam temu romanu spisal obširen predgovor. Baviti pa se moramo nekoliko še z Nodierom. Zadnja številka nje-

govega lista „Tel. off.“ izšla je 22. dan septembra 1813. Nodier ostavil je Ljubljano šel v Trst, Gorico, potem pa na Francosko, odkoder ga ni bilo več v naše kraje.

A naši kraji in naše ljudstvo zavzeli so tako močno njegovo rahlo srce, da se jih je vedno živo spominjal. Kajti, ko je kongres Ljubljanski zavzemal pozornost Evrope, spomnil se je tudi Nodier naše metropole ter prijel za pero, da svojim vrstnikom opiše mesto Ljubljano in Narod na Kranjskem. Kje je izšel njegov izvorni spis, tega ne vem, kajti, kar se tiče tega Nodierovega spisa, posnel sem vse date po nekem feljtonu v Ljubljanskem „Wochenblattu“ z dne 13. septembra 1884, ki je najbrže prišel izpod g. Dimitzovega peresa. Neimenovani feljtonist pravi, da je Nodierov spis v nemškem prevodu bil natisnen v 115. št. „Stuttgarter Morgenblatt“ I. 1821.

Nodier sega v tem spisu v prazgodovino, omenja Emone, opisuje mesto, Ljubljanico, mostove in meni, da ima Ljubljana k večjemu 20.000 duš. Potem pa piše: „Deželni jezik je ilirsko vindiški, ki je malo različen od hrvatskega ali prav za prav isterskega; a malo ljudij je, ki bi ne znali nemški in italijanski

ali pa novogrški, včasih celo vseh teh jezikov. Dolgo bivanje Francozov je slednjih jezik tudi zelo razširilo, tako, da je navadna vzgoja sploh poliglotna in da ima najnavadniši meščan znanje, kakeršnega bi v marsikateri akademiji zaman iskali itd.

Potem hvali ceste, javna poslopja, omenja licealne knjižnice, prebivalce pa označuje tako:

Kranjci so veliki, krepki, malo upognjeni, imajo mila, blaga, izraza polna obličja, njih ženske so znamenite zaradi izredno fine kože, sveže barve, a kakor se prebivalci pod planinami sploh pritožujejo, zobé imajo slabe. Strastno ljubijo lišp, ples in gledališke igre, njih narodna noša je prekrasna. Gledé нравnih lastnostij tega naroda ni možno videti kje popolnejšega. Trezni, pobožni, gostoljubni, zmerni v vseh zadevah, so Kranjci v očeh vzhodno-ilirskih narodov lokavi, ker so vrhu tega tudi v civilizaciji naprej. V zgodovini tega naroda ni sledu kake revolucije, kakega politiškega viharja, niti začasnega nereda; da, še več, ljudje, ki so več let v Ljubljani živeli, se ne spominajo, da bi bili kdaj čuli o kakem zločinu. Deželni jezik nema niti izraza za zločine, katere mi najčešče vidimo. L. 1812 preteklo je bilo

51 let, da v Ljubljani ni bil nihče usmrten. Stroji, ki rabijo po Evropi za obglavljenje, bili so ondi nepoznati.

Spominja se potem Postojine, Cerkniškega jezera, Idrije, Kranja, Trsta, naših naravnih krasot, obile divjačine, rib, naših slavnih rakov, šetališč okolu Ljubljane in slavnih naših učenjakov (Scopoli, Vodnik, Jeunikar, Kalister, baron Cojz itd.). — *Naposled* hvali Nodier prijazne razmere mej Francozi in Ljubljančani in spoštovanje, s katerim se slednji prvih spominjajo, ter poudarja, da so Kranjci obžalovali *Francozov odhod*, akoravno so dobro uvaževali srečo svojega osvobojenja.

S tem je v kratkem vse povedano, kar je bilo potrebno, da se čitatelji seznanijo z duhovito in simpatično osobo Nodiera, čegar znameniti roman „*Ivan Zbogar*“ se bode v prihodnji številki priobčevati začel.

Predgovor

Ne bodem pravil, kaki razlogi so me napotili, da sem poslal leta 1818 v svet roman o Ivanu Zbogarji, čegar črtež sem bil napravil v onih krajih, kateri so vdihnoli misel, da ga spišem. Dovolj mi bode, da mimogrede omenim, da sem tedaj vstopal v zelo ozbilno zvanje, katero sem skoro spet ostavil, in da me je to odviralo, da bi bil postavil svoje ime na naslovno stranico. V istini bi bila politika slabo priporočilo človeku, hotečemu oznanjati politične vede v malej Tatariji; i pač ni se čuditi, da so pisatelji, kljubu njegovej previdnosti izpoznanega, deli na indeks, kakor njegovo knjigo.

Uspeh mi je bil ta pot v nekoliko lpovračilo za raznolične književne neprijetnosti. Ker je bilo delo breizimno, ugajalo je novinam, vedno rado- voljno prenašajočim minlivo zanimanje za nov spis, ako ni, da bi ostavil za soboj glasovitost. To delce je vzbudilo za trenutje precejšen utis, a nikakor

ne radi svoje notranje vrednosti, nego iz drugih razlogov: Dogodki prejšnjih let naveli so polagoma duhove na svobodoljubne nazore in načela, a značaj mojega junaka mi je dovolil, da sem rezko izražal in razvijal drzne misli, za katere nikakor ne prevzemam odgovornosti. Bila težka tedaj, in bila bi morebiti v sedanjih časih še bolj, ako bi proletarijci čitali romane. A meni se zdi, da vzobrazba ni še toliko napredovala in da sanjarstvo mojega spletskega junaka ne bode prenevarno uplivalo na prosvečeno društvo.

Ali moja knjižica v dveh zvezkih je morala ipak imeti kak sled kakega človeškega značaja, ker so našli samo jednega moža, kateremu so jo mogli pripisovati, in ker je bil ta moj slavni prijatelj Benjamin Constant — radi tega ponižno prosim oproščenja njegovega spomina. Novinarji, kateri so menili, da so bolje poučeni, in katere je premotila nekaka zmes zatajevanja v ljubezni in obupnega človekoljubja v tem spisi, trdili so, da se je pregrešila z njim gospa de Krudener. Jaz se nisem vtikal v ta boj, ki ni mogel dolgo trajati. Adolphe in Valérie sta odgovarjala za njiju pisatelja.

Evo, došel sem do zgodovine najsjajnejšega mojih uspehov in o tem se pač ne morem motiti, ker me ne slepi množstvo. Resnično dejanje pripovedujem. Zdi se mi, da sem nekde trdil, da vsak predgovor piše samoljubje; istega mnenja sem še sedaj. A povse nedolžno samoljubje je, in malo da ne vredno nežnega sočutja: osnovano je le na govorico o malej knjižici, trajajočo le dva, tri dni. Stara, slavna Marie de Gournay izrazila je čarovito mojo misel v krasnem stihu, zavidnem našim mladim in slavnim pesnikom:

Sénca sanj je človek,
A njega delo je njegova sénca.

Zares, Ivan Zbogar je le moja senca, ali grozno sem se motil o ubogej stvarci, katero stavljam na svečnik.

Ime pisatelja Ivana Zbogarja je došlo v Pariz iz svete Helene. To ni najdaljše moje potovanje, a to je odiséja moje glasovitosti. Napoleon, čegaver književni vkus ni bil posebno varen, o čemer svedoči njegova velika ljubav za Macphersonove pripovedne igrače in za homerska posnemanja Luce-a de Lancival, bavil se je z Ivanom Zbogarjem

skozi dva dni. Angleške novine so poročale, da je prebedel jedno noč čitajoč ga in da je nekoliko ur beležil opomnje na jeden izvod, ostanši, kakor se mi je večkrat pravilo, v rokah generala Gourgaudja. Kar se dostaje mojega imena, ni mu treba, da se trdi, da se me je še spominal, pripisovati zapomnivosti Cézarja, kličečega po imenu vsakega iz onih štirideset tisoč bojnikov, okrožujočih ga na Fargalskej ravnini. Če je Napoleon v istini verjel, kakor je narekaval svojim zgodopiscem, da je dal za svojega vladanja zapreti samo šestindvajset osob brez sodnega povelja in ne sestavivši o njih zapisnika, s tajnim zapornim ukazom s pritisnjenim cesarskim pečatom, bil bi pač lahko jaz mej njimi. To okolnost dá, hvala Bogu, razložiti na prav naraven način zelo preprost razlog. Jeden Napoleonovih prijateljev na svetej Heleni bil je moj prijatelj v Parizi leta 1814 ter je znal zgodbo o Ivani Zbogarji še predno je prišlo meni na misel, da bi jo spisal. Ta okolnost odbija od mene mnogo onega sijaja, da me je uganil Napoleon.

Ta pripomnja, došla z visoke strani, obudila je za trenutje pač mnogo hrupa v uredništvih bo-

napartovskih listkarjev, kjer jaz nisem imel posebi nega priznanja. Sumnim, da je bila najprej precej važna stvar, da se razvidi, ali je Ivana Zbogarja pisatelj nekoličko vzrasel ali se Napoleon vzmanjčal. Vse dobro razmislivši, uverili so se uredniki, spretni ljudje, kakor so pozneje sijajno dokazali, o zlatej sredini. Odločeno je bilo, da se nič ne izumlja v književnosti, kar je povse tudi moje muenje; da je to nemogoče še posebno pisateljem nečlanom Akademije, česar jaz ne priznavam tako brezizimno, in da je človek, kdor koli je spisal Ivana Zbogarja, uverjen, da ga je ukral. To se je trdilo, reči moram, soglasno.

Sredi tega razpravljanja izšel je baš Byron v francoskem prevodi, in zasledili so takoj, — toliko ostroumna je nenaklonjenost — da je bil moj nesrečni razbojnik ugrabljen „Korzarju“. Res je, da je prišel Ivan Zbogar v ljudi štiri ali pet let prej nego njegov starejši brat; toda ne gleda se tako natanko, če se prepira z jagnjetom. Ocena ima svojo dobro stran. Začel sem čitati Byrona, dotle mi jedva v toliko znanega, kolikor sem zvedel o njem pri gospej de Staël, omenjajočej ga dva-

trikrat. Po sih dob čital sem ga često z velikim začudenjem in naslajanjem. Korzar je podoben marsičemu kakor vsaka stvar, pisana po sedaj do konca sveta. Bilo mi je nemožno — in radi tega čestitam Byronu — dobiti najmanjšo dotiko z Ivanom Zbogarjem. Brez dvojbe, v tem slučaju bilo je do cela nemožno trditi, da se leposlovci ujemajo. Da bi bil jaz Byron, bil bi se pritožil. Byron je znal francoski precizno, kakor znam jaz angleški, a ni se pritožil. Umril je, ne pogledavši ni v Ivana Zbogarja ni v novine, razpravljajoče o njem, češar bi tudi sicer ne bil storil.

I jaz se že nisem pritoževal. Knjigoslovje mi je bilo dolžno mnogokaj. Ker sem se ozbilno bavil samo z njim, in ker je njega posel, da pojasni date in zavrne književne krivice, nadejal sem se, da me bode ono maščevalo. Baš tedaj se je tiskal na prekrasnem papirji izvrstni Imenik knjižnice knjigoljubca. Učeni in duhoviti pisatelj je bil pač prezveden in predobro podkovan v svojej stroki, da bi mi bil očital, da sem zajemal iz Byrona. Čislal je, kolikor so bile vredne, one burke, prikladne jedva novinarske naobrazbi. Toda zavrnovši te kri-

vične napade, tvrdil je tudi on, da ni ta spis moje blago; promenal je samo okradenčevo ime. Porečete morda, da tatje včasih ne znajo okradenčevih imen, toda i vi bi bili morda v nemanjšej zadregi, če bi se vam očitalo, da ste okrali Zschocke-ja.

Ta opomnja mi je bila mnogo hujša ter me je grozno potrla. Videl sem, da sem zadet in da se mi v knjigi, imejočej životvorno moč, dokazuje pregreha, da sem okral Zschockeja, meni, kateri ne bi hotel krasti nikomur na svetu ni Zschockeu ne, meni, kateri nisem poznal Zschockeja, če prav ga je Lamartelière prevel ter se je nahajal omenjenega prevoda jeden izvod na velin-papirji ter z modrim marokin-hrbtom v knjižnici gospoda Renouarda; meni, kateri nisem bil vreden, da bi poznal Zschockeja, ker nisem bil poznal Byrona! Začel sem iskati povsod vestij o Zschockeu. Že se mi je pričelo dozdevati, da je Zschockejevo delo samo v jednem izvodu, nahajajočem se pri gospodu Renouardu mej toliko drugimi dragocenimi redkostimi — kar me pouči vrli tovariš, gospod de Pixérécourt, da je Zschocke v istini spisal jedno dramo, katera ni v nikakej dotiki z Ivanom Zbogarjem, ter da jo

je sam preustrojil v melodramo, katera je stokrat boljša nego Ivan Zbogar in njegova drama. Verjel sem mu brez težave; toda soditi nisem hotel, dokler nisem imel dela v roki; toliko sem bil uverjen v svojej književnej nedolžnosti, da nisem ograbil Zschockeja.

Naposled sem našel. Kako ponižanje, za Boga svetega! V prvo, moj junak se zove Ivan Zbogar, in Zschockejev Abelino: in moj sodrug na starej celtskej akademiji, Eloi Johanneau, vam dokaže, kedar se vam zahoče, da je to do črke ista stvar. V drugo, Abelino je velik gospod, pretvarjajoč se v razbojnika, Ivan Zbogar razbojnik, pretvarjajoč se v velikega gospoda. Kradež se že javlja. V tretje, Abelino je oženjen z najbogatejšo dedinjo Ljudovlade, Ivan Zbogar se nehče poročiti z ljubljeno devo, boječ se, da ne bi je omadeževal z zloglasnim svojim življenjem. Tatvina je očevidna. V četrto, Abelino reši ocevino, prelomivši razbojnikom priseženo zvestobo, in Ivan Zbogar, hrepeneč samo po svobodi ali po moriščnem odri, ide v smrt s svojimi tovariši.

Tu je kraja grdo osramočena. Naposled vršita se obe dejanji v Benetkah; a nikomur ni še prišlo na misel, da bi slikal v njih kako drugo romantično dejanje, in sedaj je stvar jasna, kakor bi me bili uhiteli za roko v Zschockejevem žepi.

Za ta del književnega ocenjanja, tičočega se moralnih vprašanj, občutljiv sem zelo. Ničesar nisem imel opraviti s Zschockejem, a zdelo se mi je, da bi mi moglo reči vsako človeče, kadar bi me videlo: Evo, ta je okral Zschockeja. Zvedel sem, da je bil ta mož izboren nadarjenec, kakeršen se malokedaj uzre na poti glasovitosti; da jaz nisem doma na njej, bil sem pač gotov. Ali to me ni upokojilo. Proganjali sta me prikazni Zschockeja in Abelina. Kakor môra tlačila sta me Abelino ter Zschocke; zelo sem obolel radi tega in ozdravilo me je samo uverjenje, da sem nedolžen. Pač sem imel veliko tolažilo v svojej vesti, po krivem dolženej, vedel sem, da mi ni bilo treba jemati I v a n a Z b o g a r j a nikomur, ker sem se imel zahvaliti slučajju za srečo, kakor vse kaže, malo zavidano, da sem ga poznal dovolj natanko.

Dočim sem o tem razmišljal, dogodila se je zelo čudna stvar: moja knjiga se je tako sovršeno pozabila, kakor bi ne bila nikdar izšla. Bilo se mi je odločiti, da prihranim svojo obrano za tretje izdanje. Sedaj pošiljam Ivana Zbogarja v svet in govorilo se bode morda dva tri dni o njem; zato se mi zdi, da je treba povedati, da mi nima očitati nobena živa duša v tej stvari plagijata, razen morebiti perovodja Ljubljanskega sodišča, čislani gospod Repišč.*) On mi je v tistem časi pokazal sodnja obravnavanja, da mu izpravim poslovenjene nemčizme, katere so se mu, naglo urejujočemu, utegnile urinoti v delo. A zajel sem iz njega spisov samo gotovo dejanje, katerega bi ne bil mogel izmisliti bolje, naj bi bil tudi Zschocke, in vest mi prav nič ne očita, da bi mu bil učinil kako krivico, prisvojivši si le jedno obliko njegovega sloga, ker je bil vredni gospod Repišč zelo zaljubljen v

---

*) Kakor smo čitali v dotičnem feljtonu v „Laib. Wochenblatt“, bil je André Xavier Repišč že 1796 odvetnik v Ljubljani in imel hišo št. 176 na Starem trgu. S ces. dekretom z dne 14. januarja 1813 bil je imenovan „juge suppleant“ pri sodišči prve instance v Ljubljani.

pisarniško klasično pisavo, katera je vsa drugačnega romanska.

Pove se vam v Istri, v Hrvatskeji, v Dalmaciji, če se potrudite in pozvedavate o tem, da mi ni bilo treba posebnega napora, da sem izumil ime svojega junaka. Glavna oseba mojega spisa se je nazivala ali se dala nazivati Ivan Zbogar, in jaz mislim, da vam bode deca na obalih Tržaškega zaliva še sedaj to zatrjevala, kakor jaz, ker se imen razbojniških glavarjev svet isto tako spomina kakor velikih vojskovodij. Sodišču, obsodivšemu ga načeloval je gospod grof Spalatin.*) Sodniki so bili, kolikor pomnim, gospod de Koupferschein in gospod de Gisclon, državno pravdnštvo je opravljal z vso silo mladega in darovitega moža gospod Desclaux, glavni državni pravdnik. Sedaj je znamenit odvetnik pri kasacijskem sodišči, ter če bi mi bilo

---

*) To so bili s casarskim dekretom 14. septembra 1811 imenovani člani apelnega sodišča v Ljubljani. Spalatin bil je prej predsednik civilnega in kriminalnega sodišča v Zadru, Koupferschein bil je poprej sodnik v Trstu. Gisclon poprej odvetnik v Riomu. Pierre Bruno Desclaux poprej odvetnik kasacijskega sodišča itd.

le treba njegove opore, izvestno bi me obranil zadovoljno zlobnega očitanja, da sem črpal Ivana Zbogarja iz neke Zschockejeve žaloigre. On ve, da sem ga videl živega, z mesom in krvjo.

Moralno zanimivo v Ivana Zbogarja obrani je bilo, da je umrl pod maloznanim imenom priprostelega dalmatinskega pustolovca ter zatajeval grozovita dejanja, zvršena pod drugim imenom, katera so mu jasno dokazovali. Sodnikom je na vprašanja odgovarjal samo z „da“ ali z „ne“ v slavenskem jeziki in bilo je samo jedenkrat, da bi se malo da ne izdal, namreč ko so v francoščini čitali glavni sod, oznamenajoči ga samo kakor navadnega razbojnika. Noč je bila že toliko zakesnela, da je bilo treba donesti luči. Jaz sem stal njegovej klopi nasproti; opazil sem, da je pozorno poslušal ta jezik, o katerem je trdil, da ga ne umeje, ter da mu je veselo zaplamenelo oko, razpoznavšemu, da je obsodba zavrnila od njega dejstva, nanašajoča se na njegova psevdonima na Nemškem in Italijanskem. Ta srečesevni pogled sem menda jaz prestregel, ker ni bilo nikder govora o njem. Baš to me je

napotilo, da sem spisal novelo z naslovom: **Ivan Zbogar**.

Da so obsodili Ivana Zbogarja k smrti, bilo je povse zakonito dejanje, in treba je bilo samo še, da bi bili to tudi zvršili, toda naši človekoljubni zakoni zahtevali so v tej deželi neznane okolnosti. Našemu junaku se je bilo zatorej udati in hrepeneti po dnevi osvobojenja, kadar bi se kakemu tesarju Argonavtskega mesta zahtelo, postaviti na odri dva dolga vsopredna trama in da bi kak kovač bil voljan, prirediti nož, pripraven, okrajšati človeka za glavo. Izkušnje so bile toliko nesrečne in brezuspešne, da so bili najbrže državniki prisiljeni, obupati, da bi se Ilirija dala kedaj naobraziti. Gotovo je, da smo se razstali z njo nekoliko mesecev pozneje z malo nadejo, da se bodo priporjeni narodi usovršili. Ni giljotine jim nismo ostavili.

Sod osvobodil je Ivana Zbogarja jedinega nepokoja, kalečega mu spanje; po sih dob postal je zauplivejši ter se je rad razgovarjal z ljudmi, katerim se mu je zdelo, da sme dovérajati, osobito, če si se mu zavezal s karbonarsko prisego, dotlé ne

še oskrunjeno. Baš tedaj sem ga videl dva ali trikrat: bil je mnogo vzvišenejši nego Ivan Zbogar, katerega sem jaz izkušal naslikati, ter vsi istovrstni tipi, opisani v romanu in v poeziji, od Cervantesovega kapitana Laroqua do Karola Moora v Razbojnikih. Govoril je oglajeno in naobraženo, pogosto zgovorno, francoščino, italijanščino, nemščino, novodobno grščino in večino slavenskih narečij. Nekatere zelo napete državoslovne izreke, iz katerih sem sestavil Z a p i s k e, vsprijel sem iz njegovega razgovora z vestno doslovnostjo. Samo še nekoliko podrobnostij pridenem njegovemu portretu za čitatelje, hoteče vse vedeti in ne dovoljujoče pripovedniku, da bi se udalžil od zgodovine ni v najmanjšej posamičnosti, a vsem ustreči pač ni možno. Nisem li imel že prepirov z ženskami, ker sem pustil, da ima moj junak uhane.

Ivan Zbogar ni imel onih zlatoplavih las, kakršni zelo slikovito krasé gracijozne glave na severu in zapadu. Cikali so zelo na usnjeno-rudečo barvo, zelo čislano v severnej Italiji, a v Parizi malo navadno; nje krasoto umevno naslikati je tem težje, ker me ovira v tem i domači jezik; čarovito

so izpreminjali barvo. Menjajočo se bojo njegovih gostih in plavajočih kodrov more si predočevati, kdor je že gledal od začetka do konca pljuvajoč ognjenik. A brke in brado, katero je v ječi dolgo nosil, podarila mu je muhasta природа črne kakor jeklo.

Ker je bil Ivan Zbogar vedno na konji, vzbočile so se mu noge, a prsi so mu bile široke, posebno ob plečih, da se ni bilo čuditi, da se je njih opora upogibala pod njih težo. A vrat se je zdel doli zelo droban, morebiti radi svoje dolgosti. Šalil se je z grozno živostjo o teh koristih svoje rasti, in to šaljenje je bilo takšno, da je raje dam uganoti, nego da bi je zapisal.

Ne smemo zabiti Ivana Zbogarja bele, nežne in ženske roke, kontrastujoče na nenavaden način z drugimi šibkimi, a krepkimi in atletičnimi udi. Mičnejše roke še nisem nikoli videl, gledajoč jo, sodil bi, da je jedva toliko močna, da nosi štiri-desetere drage kamene, kraseče ga v dan, ko so ga prijeli, ter cenjene na štiriindvajset tisoč frankov; a bili so vredni, poleg vse časti zvedenemu zlatarju, pač še več. Da si jo videl, molečo iz be-

neškega domina, ne bi bil mislil, da bi mogla držati meč, in še mnogo menj, da bi ga s spretnostjo sukala na čelu drzne čete; toda razdrobila bi bila, če bi se bila potrudila, zapah, trdno mrežo in železna vrata.

Opis Ivana Zbogarja ne bi bil popolen, ako ne bi omenili nekake kraljeve ponositosti, javljajoče se v vsej njegovej osebi: v kretanji, v pregibih, v oblastnem mu pogledi, v prezirljivem nasmehi, v ponosnej, odsečnej in ukazovalnej besedi, a posebno v rezkeji in pretečej gubi, katero je pregibal, brazdil, lomil v ostre kote in bliskom slično križal mej obrvimi, kakor se mu je hotelo. To divje javljanje samovlastne volje ustrašilo bi me bilo doli s prestola, a nemožno mi je dopovedati, koliko vzvišeno se mi je zdelo na slami obsojenca, mej poslušnimi ječarji, stoječimi krog njega kakor komorniki ter vs prijemačimi kakor milost velenja nesrečnika, katerega je pravica vročala krvniku.

Neke noči otvoril je duri čin neke višje moči, povse neznan Ivanu Zbogarju in njegovej četi; o tem pripovem vam morebiti drugokedaj, če se mi ponudi prilika in če se me ne naslušate. Vsi ujet-

niki so ubegnili; jetničar je izginol; njegovi uradniki so se razpršili. Ko je vshajalo solnce, bili so vsi izhodi otvorjeni. Ivan Zbogar izšel je poslednji, osvobodil staro ženico, z njim vred zajeto, katero je zatožba zvala njegovo mater, šel po svojega konja v neko gostilnico krakovskega predmestja, kder ga je bil ostavil, ukazal mu dati ovsa, napotil se proti Istri ter prenočil v Postojini; dva dni pozneje zakril se je v starodavne Devinske zidine in ostalo se je zgodilo tako, kakor sem povedal v povesti ali blizu tako; ker jaz ne menim, da bi se moral držati roman vseh podrobnostij kakor novine in nijeden krasoslovec se ne bode čudil, da sem, kljubu nje peripetiji, zamolčal nepotrebno Ljubljansko epizodo, da sem prišel hitreje do Mantovskega razmota. V tem mestu umrl je Ivan Zbogar na morišči, popivšem, kakor govore, v enem meseci tisoč njegovih drugov, kar pač ni preverjetno; ker v Mantovi se ni še nikoli ustavljal ni tesar ni kovač pozivu oblastva, kadar je bilo treba poslati koga na on svet.

Baš pripovedovane podrobnosti niso povsod do cela neznane. Gospod Percival Gordon, kateri se

je potrudil ter prevel Ivana Zbogarja v prvem izdanji v angleščino, javlja v svojem predgovori leta 1820, da je Ivan Zbogar zgodovinska oseba ter da njegovo pustolovno življenje še sedaj slove po beneških državah. Tedaj vsaj niso Angleži mi očitali, da bi bil posnemal angleško, v njih zelo priljubljeno pesen, in to me tolaži.

Zapiski sem v tem izdanji za mnogo strani pomnožil. Prijatelji so mi jih izbrisali v prvem rokopisu iz politične previdnosti; a nje povod mi je do cela nedoumen, ker niso oni nič nezmiselnjši in nič burnejši nego drugi. Znano je, kaj jaz mislim o njih in zakaj jih podajem.

Bistvo tega dolzega in dolgočasnega razpravljanja je, da Ivan Zbogar ni Zschockejev, ni Byronov, ni Benjamina Constanta, ni gospe de Krudener, nego da je moj. In bilo je zelo važno, da se je to povedalo za čast gospe de Krudener, Benjamina Constanta, Byrona in Zschockeja.

Pisatelj.

I.

Oh, kaj pač je to življenje,
v katerem je vedno toliko žalostij in bed, v katerem je vse polno zanj in sovražnikov! Kajti predno se izprazni kelih trpenja, napolni se z nova in predno se premore sovražnik, prikaže se že drug, da se bori namesti njega.

Imitation de J.-G.

Malo dalje od tržaškega pristanišča proti zelenemu zalivu Piránskemu je ob morskeji obali že dlje časa ostavljena mala samota. Nekedaj jej je bil pokrovitelj sveti Andrej in še sedaj je ohranila njegovo ime. Obrežje se do sem bolj in bolj oži, in tukaj se zdi, kakor bi se končalo mej vznožjem gorovja in valovi jadranskega morja ter pridobiva enoliko na lepoti, kolikor izgublja na širjavi; malodane neprodiren gozdič smokev in divje trte, čegar listje sveži zalivov sopar neprestano omlaja in zeleni, obrasta z vseh strani to mirno in skrivnostno zavetje. Kadar otemni zarja ter se vali rahlo igrajo z lahno nočno sapo ter morsko površje zazibava

trepetajočo podobo zvezd, ne da se dopovedati čarobnost ove tihe in pokojne samote. Jedva se čuje nežni, vsled svoje neprestanosti večnemu vzdihu podobni šum voda, na peščenem bregi utihajočih: redkoma vrže plamenica, na nevidnem ribičevem čolni režoč obzorje, kak trak svetlobe na vale, da ga giblječe se morje širi ter oži; ali skoro izgine in vse zopet otemni. V tem lepem kraji do cela mirni občutki ne raztresajo tajnih mislij, duh svobodno vlada času in kraju, kakor bi ga bili že prestali omejevati okovi našega življenja; in človek, čegar vzviharjeno srce je odprto le še silnim in burnim čuvstvom, izpoznal je že kedaj, postanši v samoti svetega Andreja, kako dobrodejen je nežen, nerušen mir

Blizu tega zavetja vzdigoval se je leta 1807 preprosto zidan, a krasen grad, katerega so poslednje vojne razvalile. Stanovniki so ga zvali *dom Monteleone* v. Monteleone — izvorno ime Montlyon se je poitalijanilo — bil je francosk izseljenec ter je pred nekoliko leti umrl, ostavivši neizmerno pritrgovano imovino. Njegovi hčeri ste še prebivali v njem. Njegovega zeta in sodruga, gospoda Alberta, navadnega kupčevalca vzela je kuga

v Solunu. Malo mesecev pozneje umrla je gospodu Monteleonu žena, mati druge mu hčere. Prva, gospa Albertova, bila je iz družega zakona. Žalost se je oprijela k otožnosti nagnenega moža in on se jej je po tej poslednji nesreči do cela izročil. V mrklej žalobi hiral je mej svojima otrokoma ter ni ona ga nesta mogla razvedriti s svojim laskanjem. Kolikor mu je ostalo sreče, opominalo ga je samo grenko tega, kar je izgubil. Smehljaj se mu je prikazal z nova na ustnice stoprav umirajočemu. Čuteč, da mu bije srce mrzleje, vzjasnelo mu je za trenotje mračno čelo; prijel je hčeri za roke, pritisol si je na usta, izgovoril ime Lucilino in Toničino ter umrl.

Gospa Albertova je imela dva in trideset let. Bila je občutljiva žena, ali nje občutljivost je bila rahla in bolj resna, neburljiva in nestrastna. Trpela je mnogo in nijeden mučn utis nje živjenja jej ni povse zamrl v duši; toda ona ni gojila svojih spominov nalašč. Ni se silila v svojo boleost, a tudi ni morila čuvstev, vezočih jo na rajne sorodnike. Nikakor se ni ponašala s pogumom resignacije; vdihnola jo jej je bila že priroda. Sicer se je nje zelo

živahna domišljija lahko bavila z mnogimi različnimi stvarmi, ter jo nagibala, da je bila razvedrilom jako dovtetna ter jih tudi iskala. Ker je obitelj dolgo časa kakor za jedinico le zanjo skrbela, bila je izborno naobražena, toda ker je malokedaj razsojevala o dogodkih nego jim je običajno sledila brez upiranja, navadila se je ocenjavati stvari bolj po domišljiji nego po razlogih. Nikdo ni bil menj prenapet, vendar ni bil nikdo bolj fantastičen, a le radi tega, ker ni dovolj poznala sveta. In tudi protoklost jej je bila tako stroga, da se že ni mogla nadejati prevelike sreče; a nje organizacija branila jo je isto tako sovršene nesreče. Izgubivši roditelja imela je Tonicu za svojo hčer. Sama ni imela otrok in nje sestra je dopolnila baš sedemnajsto leto. Gospa Albertova je sklenila, da bode skrbela za nje srečo, to je bila nje prva misel in ona je sladila grenkobo drugih mislij. Omrzletu njej življenje ni moglo, dokler je videla, da more biti še komu v korist in pridobiti si njega ljubezen.

Toničina mati je umrla od prsne bolezni; a hčeri se, kakor je kazalo, ni bilo bati ove, čisto dedovane nadloge, toda zdelo se je, da se je na-

vzela v materinem telesi, v katerem se je bila nastanila že smrt, le krhkega in nepopolnega bitja. vender je bila velika in svojim letom primerno razvita: samo v nje šibkej in vitkej rasti javljalo se je nekako zanemarjenje, slabotnot; nje glava polna miline in čarote, bila je nekoliko nagnena na rame, nje svetlo-plavi lasje bili so neskrbno navezani, nje bleščeče belo polt odihal je rahlo nežen živ rozov puh; nje nekoliko zakrit pogled, vsled naravnega nedostatka nje vida boječ in nepokojen, oziral se je nemirno v daljo; vsa nje podoba je kazala na neprestano medlobo in trpenje. Trpela ni; živela je nepopolno ter kakor bi se nekako napirala. Čeprav se jej je bila duša privadila že v mladih letih najživahnejšim vznemirjenjem, vender to ni nikakor oslabilo nje rahločutja ter jo niso nič menj vzruževala menj globoka genotja; nasprotno z isto silo so vsa na njo vplivala. Zdelo se je, da nje srce čuti samo na jeden način, ker je imela dosle stoprav jedno čuvstvo, in da jej je vse, kar je doživela, budilo iste boli: da je izgubila otca in mater; tudi jej je dramila najmanjša prilika ono zlonosno nagnenje, da je zelo sočuvstvovala z mukami drugih

ljudij. Kadar koli je obrnola kaka stvar nje domišljijo na to stran, zasolzela je, ali se hipoma protresla. To trepetanje je bilo toliko često, da so jo zdravniki imeli za bolezen. Tonica je bila o tem bolje poučena ter ni bila njih mnenja; toda uverila se je zgodaj, radi tega in radi drugih razlogov, da je nekaj neobičnega v nje organizaciji. Polagoma utrdila se jej je misel, da je nekako v nemilosti pri prirodi. To uverenje je toliko množilo nje boječnost in osobito nje nagnenje do samote, da se je poprijemala skrbljivost gospe Albertove, vznemirjujoče se z lahka, kakor vse ljubeče duše.

Sprehajali sta se navadno ob zalivovih obalah tja do prvih dvorcev, naznanjujočih, da se že pričinja Trst. Tam se ozira oko na bližnje in udaljenejše kraje. Tonica bi jih bila prezrla, a gospa Albertova jo je upozorila ter jo za nje zanimala, mično jih opisujoč. Ni minol dan, da je ne bi bila zabavala z znamenitimi spomini oživljajočimi to pojetično deželo, o posetivših jo Argonavtih, o Japigi, po katerem so se nazivali nje stanovniki, o Diomedii in Antenorji, davšima jima zakone.

— Če progledaš obzorje ter prohišiš z očesom ono udaljeno sinjo črto, razločujočo se od nebojasnega azurja, doziraš li, govorila jej je, stolp, čegar vrh ozarja rumeno solnce? To je stolp mogočnega Ogleja, kateri se je štel me, kralje starega sveta. Sedaj je jedva še ostalo nekaj ruševin. Blizu njega teče reka, katero mi je otec kazal za mladih let, Timav, katerega je opeval Virgilij. To gorovje, okrožujoče Trst, dviguje se malo da ne navpik nad mestnim zidovjem ter se razprostira nama na desnici, pričenjajoč pri seli Občini v neizmerno širino, bilo je v zavetje premnogim v zgodovini glasovitim ali po svojih običajih zanimivim narodom. Tam živé vrli Tirołci, katerih naravno prostodušje, hrabrost in iskrena zvestoba ti je vedno ugajala, a tu prebivajo prijazni kmetje furlanski, katerih pastirski plesi in radostne pesni so se razširile po vsej Evropi. Bliže proti nama vidiš malo više nego so poslednji jarboli v pristanišči, nad strehami bolnice del pogorja, povse temnejšega od drugih, katerim ponosno gospoduje; njega gorostasna in mrkla podoba vdiha respekt in grozo; to je rt Devinski. Na njega vrhunci dviguje se grad,

čegar krov vidim od tukaj; o njem se pripoveduje, da so ga sezidali za časa starodavnega navala surovih plemen: narod ga zove še sedaj Atilin dvorec (palača). V mejusobnih vojnah italijanskih držav pribežal je sem iz Florence prognani Dante. Govori se, da mu je ono žalostno bivališče obudilo črtež njegove pesni in da je tam začel slikati pekel. Pozneje vladali so mu voditelji strank in razbojniki. V našem veki, ko se vse prominja, bojim se, da ne bi prišel v roke kakemu mirnemu graščaku, kateri bi iztrebil iz njegovih grozobudnih stolpov demone ter udomačil vanje nežne golobe.

Tako se je navadno zabavala gospa Albertova s svojo sestro, izkušajoč, vdihniti jej polagoma željo, videti novih stvari, ker se je nadejala, da bi ugodno preobrazile nje vsakdanje misli; toda Toničin nra ni bil dovolj stanoviten, da bi ga zanimala in vzbujala dlje časa radovedna želja. Preslabotna je bila, ter premalo je upala sama vase, da bi se bila usodila, oprijeti se kake neobične volje, in ker se jej je njo medlota zdela naravna, ni mislila na to, da bi se je iznebila.

Bilo je treba družega povoda nego preproste radovednosti, da bi jo bilo odločilo k temu. Grob

roditeljev bilo je vse, kar je paznala na svetu in mislila ni, da bi se jej bilo brigati za kaj drugega.

A Bretanja, govorila jej je gospa Albertova, Brotanja je tvoja očevina.

Ali tam niso umrli, menila je Tonica, objemajoč jo, ter njih spomin ne prebiva tam.

II.

To so strašni ljudje, katerim v najdaljših zimskih nočeh krvoželje ne da zatisnoti očíj in kateri bi zadavili mlado zaročenko, da bi se osvojili nje biserno ovratnico.

Istro so zaporedoma pridobivale in ostavljale vojske različnih narodov; živela je v dobi viharne svobode, kakeršno ima slaboten narod mej dvojnimi osvojevanjem. Zakoni se še niso znova utrdili in svoje moči izgubivša pravica je respektovala, kakor se je zdelo, celo zločine, katere bi prevrat utegnil osrečiti. V velikih političnih nemirih pridruži se nekaka varnost hudodelnih ljudij praporu, ker možno je, da zavlada državi in svetu, radi tega respektujejo ga i možje, uverjeni o svojej kreposti,

ker jim to vелеva previdnost. Mnoštvo nerednih čet, v imeni narodne nezavisnosti nabranih, o čemer so vladarji jedva vedeli, privadilo je državljane na orožne tolpe (trume), prihajajoče kedar bodi z gor in razkropljujoč se na vse obale zalivove. Malodane vse navdušala so najblažja čuvstva ter vodilo najčistejše žrtvovanje, a za njih hrbtom nabiral se je cvet onih nasilnih ljudij, kakeršnim so politični neredi samo v slepilo, v vsem oblastvom strašno zvezo, katero je vse zametalo.

Bila je odločno sovražna vsem socijalnim silam ter se javno prizadevala, razrušiti vse ustanovljene uredbe. Proglašala je svobodo in srečo, a njo je sprevajalo požiganje, grabljenje in morenje. Deset pogorelih vasij svedočilo je že o groznem delovanji bratov obče blaginje. Tako se je nazivala sprva krvolivna četa Ivana Zbogarja, dokler ni začela prestopati vse meje ter se rogati vsem zakonom.

Razbojniki so se prikazali pri Križi na Opčini, pri Materiji. Trdilo se je, da imajo v svojih rokah sam Devinski grad ter da se z vznožja tega rta v varstvi mrkle noči kakor sestradani volkovi raz-

hruvajo po vsem obrežji zalivovem, šireč strah in pustoto. Oplašeni ljudje so pribežali nagloma v Trst. Osebito dom Monteleonov ni bil nikakor varno zavetje. Začelo se je pripovedovati, da so videli samega Ivana Zbogarja blodečega v mračnej temi pod gradnim ozidjem. Govorica mu je pripisovala ogromen in strahovit stas. Trdilo se je, da so se mu plašno umaknole že cele trume, jedva ga uzrši. Tudi ni bil, kakor so pravili, navaden istersk ali hrvatsk seljan, kakor večina spremljajočih ga pustolovcev. Narod ga je imel za vnuka glasovitega razbojnika Sočiviske, in naobraženci so govorili, da je potomec Skanderbega, Pira novovekih Ilircev. Preprosti ljudje, ljubeči vedno čudovitosti, okrasili so njegove zgodbe z najraznoličnejšimi in najnenavadnejšimi epizodami; a vsi so priznavali soglasno, da je neustrašen in brez usmiljenja. V kratkem zavilo se je njega ime v nekake davne pravljичne čase in s podobami okičeni govor tega naroda, kateremu se vsi pojmi o veličini in mogočnosti strinjajo v udaljeni prošlosti, zval ga je starega Zbogarja, če prav ni nikdo vedel, koliko let je že preživel ter nobeden njega tovarišev, katere je zajela pravica, ni mogel podati o njem ni najmanjšega pojasnila.

Gospa Albertova se je vsled svoje živahne in bujne domišljije rada bavila z izvanrednimi mnenji; razmišljala je o Ivani Zbogarji, odkar je v prvo začula o njem. Naglo je razvidela, da je treba ostaviti dom Monteleonov, ter se preseliti v Trst; a skrivala je Tonici svoje uzroke, boječ se nje rahločutja. I ta je slišala že o bratih občeh blaginje ter o njih načelniki; oplakavala je zločine, s katerimi so se pregrešali, začuvši vest o njih. Toda ta utis se je ni zelo diral ter jej je ostavljal le plitve sledove v duši, ker je malo poznavala zlobnike; zdelo se je, kakor bi se bila ogibala misliti nanje, da ne bi bila prisiljena črtiti je. To čuvstvo je presegalo mero nje sil.

Lega Tržaškega mesta je nekako žalobna, da bi ožila srce, ako bi domišljije ne bavilo veličastvo prekrasnih stavb in bogastvo jasno smehljajočih se ornih poljan. Bila je to prej pusta čer, katero je oklepalo morje; a človeški trud jo je povse preobrazil ter obudil na njej najdragocenejša prirodna darila. Potisnena mej neizmerno morje in nedostopne višine, bila je podobna ječi; a umetalnost je premagala tla ter ga prerodila v sladostno biva-

lišče. Poslopja se širijo kakor amfiteater od pristanišča gori v dvigujoče se gorje, in vrh njega se javljajo postopno ovočnjaki neopisne miline, mični gozdi kostanjevi, grmičje smokev, granat, mirt in jazminov, naslanjajočih vzduh in nad vsem tem se vidi ponosni vrhunec ilirskih Planin. Ta razgled spomina potnika, pohajajočega po zalivi, duhovitega korintskega kapitela: pletenica cvetja je, svežega kakor pomlad, prikrivajoča se pod skalo. V tej mamilnej a omejenej samoti ni se opustilo nič, kar bi moglo slajšati prijetna čuvstva. Priroda je Trstu poklonila zelen hrastov gozdič, kateri se je razvil v pravi kraj razkošja: zovejo ga v deželnem jeziki Farnedo ali Gaj. Selska božanstva, prebivajoča osobito rada na srečnih obalah Jadranskega morja, niso raztrosila nikoli na manjši prostor več opojilnih krasot. Gaj očaruje velikrat poleg vsega tega še s svojo samoto, ker Tržačan, zamišljen v daljne spekulacije, potrebuje prostranega in kakor nadeja brezmejnega videza. Stoječ na kakej višini in priredivši si daljnogled, ozira se jako rad po obzorji, iščoč udaljenega jadra. Gospa Albertova je često vodila tja Tónico, ker je samo tam nahajala razprostra-

njen svet, tuj onemu, v katerem je živela dotle in sposoben, vzbuditi v nje mladej domišljiji željo po novih čuvstvih. Skrbljiva sestra je izkušala razviti v Tonicu oni čut o neizmernosti, slabeči lokalne vtise in delajoči je malotrajnejše in neopasnejše. Bila je že dovolj zvedena o življenji, da je znala, da je prava sreča le v raztresenji.

Razveseljevanja v hrastovem Gaji so bila tudi sicer zelo mikalna za gospo Albertovo. Bila je dobro vzrejena ter zelo naobražena; poznavala je pesnike ter snivala često o Arkadijskih in Sicilijskih plesih, katerih pripevanja se glase toliko milozvučno. Njih se je spominala, gledajoč poleg sebe igre istrskega naroda: v svojej ohlapnej in lahkej obleki, s širokim, cvetnimi kiticami ovenčanim klobukom dviga pastir mimohiteč rezvo mladenko ter jo posaja znova na trato; ona mu ubeži, s pregrneno glavo neizpoznana ter se izgubi v kak drug skupek, sredi svojih družic, druga drugej sličnih. Često zazveni nenadoma mej plesalci glas kakega apeninskega samotarja, pojočega dve tri kitice iz Ariosta ali Tasa: smrt Izabelino ali Sofronijino opeva, in pri tem narodi, ponašajočem se z vsemi svojimi blodnjami, imajo pesniške iluzije toliko veljave, da budé solze.

Nekega dne pride Tonica s svojo sestro sredi takšne družbe; upozori ter ustavi jo zvuk do cela neznanega jej glasbila; približa se ter vidi starčka premikajočega redno po nekakej gitari, jedno samo struno imejočej, velik in neroden lok. Na ta način rajal je zamolke in jednozvučne zvoke, a spremljal jih je jako dobro s svojim ozbilnim in prilegajočim se glasom. Pel je slovensko pesen o nesreči ubogih Dalmatincev, katere proganja siromaštvo iz njih dežele; improvizoval je žalostinke o ostavljenosti rodne zemlje, o lepotah mičnih poljan v blaženej Makarski, o starodavnem Trogiri, o temnobrežnej Korčuli, o Čresu ter Osoru, kder je Medeja raztrosila raztrgane ude Absirtove; o krasnem Epidavri, povse z lovornimi grmi pokritem, ter o Solini, kateri je Dioklecijanu bolj ugajal nego vladarstvo sveta. Poslušajoči ga gledalci so sprva ganjeni, potem razneženi in razmiljeni, ter stiskajo se vzdihujoč; ker rahlo in tankočutno nprav Istrijančevo vsako dirnenje močno prešine ter vsako čuvstvo se promeni v strast. Nekateri presunjeno vsklikajo, drugi pritiskajo na se ženo in deco; a nekoji objemajo pesek ter ga meljó mej zobmi, kakor bi hoteli tudi

nje odtrgati od njih očevine. Tonica se mu osupla polagoma približa ter natanje ga pogledavši opazi, da je slep, kakor je bil Homer. Prime ga za roko ter mu položi vanjo prodrt srebern novc, vedoča da je to darilo zelo dragoljubo ubožnim Primorcem, ker z njim diče lase svojim hčeram. Stari pevec jej stisne roko ter se nasmehlja, uznavši, da je mlada deklica. Potem hipoma promeni napev in besede in začne slaviti blaženstvo ljubezni in milino zorne mladosti. Ne pribrenkuje več, a verze naglaša mnogo kreplje in zbira vso svojo silo kakor človek, komur je pijanost ali viharna strast vskalila um; z nogami teptajoč zemljo, živahno pritisne malo da ne prestrašeno Tonico k sebi:

Cveti, cveti, kliče jej, v vonjavih Piranskih gajih in mej tržaškimi kakor roža dišečimi trtami! Jazmin sam, krasilo naših logov, pogine ter prepusti mali svoj cvet sapam, predno se je otvoril, kedar mu je veter razmetal zrnje na ostrupljene ravni Narentske. Baš tako bi vsehnola i ti, mlada rastlina, če bi rasla v kakem gozdi, koder gospoduje Ivan Zbogar.

III.

Hribi čujejo ta strašni glas,
 on protresa njih črne čeri ter
 njih gozde. Sanje so navestile
 narodu opasnost; nagloma hiti
 črez vresje ter prižiga burilna
 znamenja.

Polagoma se vrača Tonica proti mestu, oprta ob svojo sestro, a molčeča in zamišljena. Razbojnikovo ime jej je v prvo vzbudilo v srci neko čustvo bojazni samo zase in nejasen nepokoj o bodočnosti. Razmišljala je o kobi bednikov, prišedših njemu v roke, a ne mené se nikoli, da bi ista usoda mogla doleteti i njo. Starega primorskega pevca kakor navdihnene besede so jo oplašile, uverivši jo, da bi bilo možno, da bi jo zadela ta nesreča mej raznoličnimi neugodami, pretečimi našemu življenju. A ta misel je bila tako neosnovana, ta opasnost tako malo verjetna, da se Tonica, ne prikrivajoča ničesar gospej Albertovej, ni upala povedati jej, zakaj se jej duša vznemirja. Približala se jej je, ter se trepetajoč pritisnila k njej, in to tre-

petanje je še večala zakesnela noč, tihota v nemej samoti in še plašljivejše šumenje, čujoče se sedaj ter sedaj iz mračnih lesov. Zaman je izkušala gospa Albertova prognati jej vzburljivo občutje; ker ni ona znala, kaj bi jo bilo moglo vznepokojiti, pomagal jej je slučaj, da je počela razgovor o stvari, najpripravnejšji, da jo zanima.

— Kako žalostno slavo ima Ivan Zbogar! pravi jej; kako je tužno, razglasiti se v ljudi s takšnimi dejanji!

— Toda kdo ve, meni Tonica, če ga ni zavela baš neumna želja, upozoriti jih na se, do tolikih blodenj in zločinov? A sicer, pridene, morebiti s tajnim namenom, da bi se umirila, brez dvojbe zelo preuveličavajo pripovedovanja o njem. Meni se nekako zdi, da nekoliko prestrogo sodimo te ljudi, kateri se zovo hudodelci, in moj pojem o božji dobrotljivosti se ne ujema prav dobro z mislijo, da bi bilo možno, toliko strašno zabloditi.

— Zvaja te blagohotno tvoje srce, zavrnejo gospa Albertova. Res je, da je brezmejno zlo nezdržno z našo idejo o skrajnej dobrotljivosti Stvarnikovej ter o sovršenosti njegovih del; toda

njemu se je izvestno zdelo potrebno njih soglasju, ker je je pridejal poleg dobrega in lepega vsakej stvari, katerokoli je vzbudil v življenje. Zakaj ne bi bil zasejal v človeško družbo razdirajočih in grozodejnih duš, razmišljujočih vedno le o morjenji, kakor je dal v puštinjah svobodo strašnim tigrom in leopardom, da pijo kri drugih živalij? Če prav je princip vsega dobrega, hotel je trpeti zlo v moralnem sveti; in ni li dal grdih podob nekaterim stvarim v fizičnem sveti, če prav je roditelj vse lepote in če prav mu je bilo možno, okrasiti svoja dela s tolikimi krasili, kolikor se mu je hotelo? Ni si li opazila, da je izvolil pritisniti odurno znamenje najgabnejše grdote zlohotnim ter opasnim bitjem? Spominaš se li one vrste snežnobelega jastreba, katerega je prinesel očev dopisnik z Malte? Njegova zvonanost nema ničesar neprijetnega, njegovo perje je jako čisto in zelo krasno; če ga vidiš od zadaj na katerem iz raztresenih kamenov grobja, koder prebiva, zaželiš, približati se mu ter ogledati ga natanje; a če se skačoč obrne na svojih tenkih nogah ter upre na te svoje oko, polno krvavega, s široko mrtvaško kožico kakor s pošastno krinko

okroženega ognja, strese te njega gnusnost. Uverjena sem, da je kljubu najlaskavejšemu videzu baš tako tudi z zlobniki, ter da se razpozna na prvi pogled na njih različno znamenje zavrženja, s katerim jih je Bog označil, — ustvarjaje jih za zločinstvo. — Po tem takem, pravi Tonica, sileč se s smehljanjem, tvoju domišljija ne pripisuje posebno mamlive čarote načelniku bratov obče blažginje, ti imaš menda čuden pojem o lepoti Ivona Zbogarja.

Gospa Albertova si je osobito lahko predočevala stvari, s katerimi so se nje misli bavile, ter si je bila takoj sestavila podobo najsurovejšega razbojnika. Baš je hotela odgovoriti svojej sestri — kar se začuje sum brzih korakov za njima, kder se je zavijala pot.

Noc je že do cela otemnela in setatelji so se razšli po hišah, razsejanih sem ter tam po amfiteatru. Sestri se, tresoč se, ustavita; mučno so jo vznepokojile mrkle slike, plavajoče jima pred očmi. Nepremično in sapo k sebi držeč poslušata. Sladak in milozvučen glas, glas, kakršni z lahka zazibavajo skrbi ter dvigajo duha gori v blažene višave,

v sovršenejše življenje, razkadi njiju nemir ter ju prijetno dirne.

Pek je mlad mož: o tem je uverjalo nežno in sveže mu grlo. Bil je ogrnen v kratek plašč po beneškem običaji, ter je imel na glavi s perjem ovenčan klobuk; šel je gori na stezo, ali prav za prav skakal je s skale na skalo kakor nočna prikazen, ponavljajoč refren slepega starčka:

„Če bi rasla kedaj, mlada rastlina, v kakem gozdi, koder gospoduje Ivan Zbogar, kruti Ivan Zbogar.“

Dospevši na malo vzvišenejšo skalo, radi svoje belote razlikujočo se od mračne okolice, postal je ter kakor bi trenol utihnil; po kratkem molku zaslišal se je s kraja, kder se je bil ustavil, divi vsklik, toliko bolesten, toliko strašan in toliko turoben, da ni bil podoben človeškemu glasu; in v istem migi ponovil se je ta surovi vzdih, sličen glasu hijene, izgubivše svoje mladiče, na dvajset različnih krajih gozda, potem neznanec izgine, zapevši svojo romanco.

Tonica se je do cela umirila stoprav ustopaje v mesto. Spomnevši se na to, obetala si je često, da ne ostavi nikdar več toli pozno Farnedo. Ali

pozneje razmišljaje o tem, našla je, da je nje strah neosnovan ter da se dá vse, kar jo je razburilo, naravno razlagati; toda trudila se je zaman: nje slabotnost in boječnost preobladali sta takoj zopet vse napore nje razuma. Nje rahločutje, baveče se premalo z zunanjiimi stvarmi, oprijemalo se je bolj in bolj vznemirljivim dozdevkom; zabrajala je v negotova, nedoločna razmišljevanja, razvijal se jej je nepokojen pojem o sveti, in mračil se je od dne do dne bolj radi nje osamljenosti, nezaupljivosti in ker se je udaljevala vsem mnogobrojnim družbam; včasih jej je boječnost toliko zmela misli, da je zašla v nekako blodnjo, budečo jej sram in zgražanje. Gospa Albertova jo je opazovala z veliko bolestijo; toda verna svojej zistemi o razvedravanji, obetala si je vedno, da bode z raznoličjem dovolj bavila nje duha, dokler ga jej ne poda srečna in naravna strast, ter jej ne prerodi srca. To je bila poslednja, to je bila tudi najprijetnejša in glavna nje nadeja. In zares ni treba o ničemer obupati za one, kateri še niso bili zaljubljeni: njih bitje se ima še dopolniti in sicer z dopolnilom, kateri pogosto zারেže usodno v vse življenje.

IV.

In prikazale so se čudne
 podobe, nenadejane in važne:
 in ne vedel bi reči, ali je pro-
 zročilo tako blaznenje drem-
 ljoče bedenje ali budno spanje.

Naši znanki sta se i posle šetavali po Far-
 nedi; samo je gospa Albertova gledala, da sta pri-
 hajali zgodaj ter se vračali v Trst, predno se je
 nagnol dan. Bilo je pekoče vreme i košatih hrastov
 senca je jedva dovolj osvežala vzduh ter hladila
 solnčno vročino, kedar je pibal afričanski veter črez
 zaliv. Gabni, motno-žolti a vender slepilni oblaki
 se kopiče na jednom deli neba, vlačé se ter padajo
 s svojih velikanskih višav kakor ognjena lavina,
 raztegnó, vzravnjajo ter ustave se. Zamolkel hrup
 je spremlja ter prestane, kedar se ustanove: tedaj
 je cela priroda vklenena od strahu, kakor žival, upi-
 rajoča nepremično pogled v pretečo jej pogubo, da
 bi jej ušla. Vse je tiho: ni lista ni, da bi zašum-
 ljal, ni mrčesa, da bi začvrčal pod mirno travo.
 Če obrneš oko proti onej plati, koder bi imelo biti

solnce, vidiš iz svetlih atomov sestavljen plavajoč poševen steber predrobnege prahu, da ga je odnesel široko iz puščave, svedoči njegova kakor opeka rudeča barva. Inače se ni migljaj ne opazi, izimši morebiti let jastreba, krožečega gori vrh obnebja ter kažočega od daleč svoj plen, kateri je teža tega zlonosnega vzdušja potrla. Ni glaska ni čuti, izimši morebiti ostri in žalobni krik razbojnih živalij, katere podi divji nagon in misel, da se bliža konec sveta, da tuleč zahtevajo za se ostanke bitij, namenjenih njim. Celó človek se udaje kljubu svojej moralnej sili tej oblasti, proti katerej še nikoli ni izkušal svojih močij. Ponosno mu čelo se nagiblje proti zemlji, udje mu slabe ter omahujo; brez poguma in moči pade in pričakuje v neokrepnej medlobi, da ga nežnejši vzduh vzdrami, razbudi mu duha, ogreje mu kri ter oživi prirodo.

Gospa Albertova je rada sedevala s Tonico pod kopo košatih dreves v prijaznem kotiči Gaja, od koder je lep videz na velik del Trsta, tja do grške cerkve; tam pokriva zemljo kratka in sveža trata; vabeča, da ležeš in zadremlješ. Toničina nežna rast se ni upirala širokovemu uplivu, zaspala

je. A nje sestra je pohajala blizu nje ter jej plela venec, kakor ga pleto mlada istrska dekleta, katera ga vijo zelo umetalno. Da bi ga dodelala, nedostalo jej je nekaj cvetek, išoč jih sem ter tja, prišla je malo proč od nje, in uvidevši to, trudila se je zama, da bi jo spet našla, ter se jej je le še bolj udaljila. S prva jo je nje blodnja zanimala kakor nedolžen prigodek, a potem se je nekoliko vznepokojila; in nemir, pospešujoč nje korake, delal jih je tudi bolj negotove. Naposled se je preporodilo vzburjenje še v mučnejše čuvstvo; a razmišljanje je je razkadilo. Imela je pač varno sredstvo, da bi bila našla Tonico, če bi jo bila namreč priklicala, toda klik bi jej bil oplašil spanje, ter bi ne bil povse neopasen tej mladej in rahločutnej duši, katero je najmanjše nenadejano vznemirjenje vselej neprijetno dirnolo. A do cela razumevna in naravna bila je misel, da bode Tonica, vzbudivša se, klicala svojo sestro, predno bi se prestrašila radi nje nenavzočnosti. Zanašaje se na to, sela je gospa Albertova utešena, ter dopletala svoj venec. V tem se je bila Tonica v istini vzbudila. Rahlo šumljanje, začuvše se pred njo v listji, za-

vršilo je nje snivanje; trepalnice so se jej otvorile pod roko, ovijajočo glavo. Skozi kodre nje las, pokrivajočih jej del obraza, opazila je, a tako, da se je nje slabotnemu pogledu stvar videla še motnejša in burljivejša, opazila je dva pozorno jo gledajoča moža. Prvi se je opiral ob družega, klečečega poleg njega ter imejočega noge pod soboj prekrizane, kakor počivajo Dobrovničani.

Tonica je prestrašena zatisnila oči ter pridrževala sapo, da ne bi dale razpoznati gibljouce se jej prsi nje vznurjenja.

— Vidiš jo, pravi prvi, vidiš hčer Monteleonovega domu, katera je ustanovila usode mojega življenja.

— Glavar, odgovori mu drugi, isto si trdil o hčeri gorskega bega, kateri nam je pobil toliko ljudij, in o prvoljubljenej sužnjici onega turškega psa, kateremu smo tako drago plačali tvrdnjavo Cetim. Pri svetem Nikoli, ako bi se bili hoteli truditi toliko, da bi bili podvrgli Valaško, bil bi ti sedaj „hospodar“ (vladar) in nam bi ne bilo treba ...

— Molči, Žiška, deje oni, ki je prvi pričel razgovor: smešni tvoji vsikliki jo še vzdrame ter

mi preženó srečo, gledati jo, katera se mi morebiti ne ponudi več. Pazi, da ne vznemiriš ovevajočega jo vzduha, ker kaznil bi te še na starem otcu, jokajočem tako bridko, da te je rodil. Smeješ se, Žiška . . . A pripoznaj, da je moja Tonica krasna . . .

— Ni da bi dejal, pravi Žiška, a ne toliko, da bi omehkužila srce možu in zadržavala četrdesetih junakov v zabavnem gaju, kder niti poštene vode ni. Glavar, nadaljuje, pridvigujoč se, kam hočete, da unesem to dekle?

Tonica se strese proti svojej volji, roka jej omahne nazaj v naročje.

— Nesrečnik! vsklikne z zamolklim glasom Žiškin glavar, kdo te je prosil takih zlodejnih uslug? Veš li, da je ta deklica moja žena pred Bogom in da sem prisegel, da nikoli ne utrga smrtna roka nijednega cvetka iz nje deviškega venca, ni moja ne, Žiška! ne, nikedar ne bode rabila meni in njej ista vkupna postelja na zemlji . . . Kaj govorim, oh! če bi znal, da moje ustnice oskrunijo kedaj te nedolžne ustnice, ki so se otvarjale samo čistim poljubcem roditeljskim, z žarečim železom bi je ožgal. Naju mladost se je zibala v nasilnih in surovih

idejah; a ta zorna deva je posvečena mojej ljubezni in jaz bedim, da se jej ne zakrivi ni najmanjši las. . . . Moja duša je priklenena na njo, pláva nad njo ter jo sledi skozi to kratko življenje, skozi vse zanjke ljudij in usode, ne da bi me ona ni za trenotje opazila. . . . To sem si osvojil za vse veke; in ker sem jaz izgubil svoje bistvovanje, ker mi je zabranjeno, da bi se združil s toliko milim in blagim bitjem, kakor je ona, osvajam si jo za vso bodočnost. Prisegam pri spanji, naslajajočem jo sedaj, da naju nje poslednji sen spoji, ter da bode spavala poleg mene, dokler se zemlja ne prenovi. . . .

Tonica se bolj in bolj vznemirja, a poleg tega začne se jej buditi tudi radovednost in zanimanje. Sprogledati hoče, a nje preslabo oko jej ne rabi dovolj dobro, rahloma pridvigne glavo, a ne doгледа ju. Dvigne se povse, ter upre svoje oči na ono mesto, koder ju je čula; a samo jeden je še ostal, ter se plazi pripognen skozi grmovje; grd je. . . . Jedva sta izginola neznanca, prispeje gospa Albertova, katero je nekak šum navel na pravi sled, do hrasta, pod kojim je Tonica zadremala. Sestra jej pove, kaj se je dogodilo, a ona jej ne verjame.

Predobro bila jej je znana slabost nje razuma, da bi ne bila uverjena, da se jej je samo zdelo ali se jej sanjalo, o čemer je pripovedovala; toda ker jo je tudi ta misel precej razburila, motila se je nje sestra ter menila, da se plaši radi njej preteče nevarnosti. Do cela prepustila se je mislim, katere jej je rodil ta dogodek, ter se globila bolj in bolj vanje.

— Za Boga! nesrečna ubožica, vskliknola je naposled gospa Albertova, o kom si domišljaš, da te ljubi? O kakem podnačelniku Ivana Zbogarja, oprosti mi Bog?

— Ivana Zbogarja, ponavlja Tonica, zdrznovši nazaj, kakor bi bila stopila na kačo. To je verjetno!

Posle bilo je nemožno, da bi bili prihajali še v Farnedo. Tonica se malo da ne ni prav nič prikazala iz hiše; le kadar jej je bil duh miren ter je niso vznepokojevala plašila, o katerih je sestra trdila, da so osnovana samo na dozdevanje, hodila je sama do pristanišča, dihat sveže večerne sape. Včasih se je ustavila pod zidi palače svetega Karola ter izkušala dogledati od tam Devinski grad, o katerem sta jej otec in sestra tolikrat govorila.

Dospevša do nasipa, korakala je brez pravega namena ob velikej cesti do onega mesta, kder ga okončava mala vzdignena utrdba; na njem stoji proti morju obrnena ozka klop, na kojej more samo jedna osoba zložno sedeti. Ta samota, mej ljudnim mestom in zapuščenim morjem, ugajala je nje domišljiji ter je ni plašila. Rada je zrla po meglenem dnevi gibno zalivovo plimo, kedar se postopno lomi nje skrilobarvna površina, peneče vodovje navaljuje na obrežje, val se dviguje, beleje ter pada pod sledeči val, kateri ga pokrije ter ponese v udaljenejši val; a galebi se dvigajo v nedozirno višavo, potem se zopet polagoma spuščajo doli ter letajo, dotikajoč se vode in pridvigaje jo s perotami.

Nekega večera se je dlje mudila tam nego običajno, ker jo je zadržala čarobna noč; bila je nenavadno čiste vedrine in svetli mesec jo je jasnil. Tonica se je zabavala ogledujoč, kako se nje srebena luč, obrobljena z rahlo modrikasto bojo, prostira z vrh gorovja, ter poplavlja zemljo, morje in nebo z nepremično vedrino. Vse je bilo tiho na obrežji, samo sedaj in sedaj se je čul kak pomorščakov klik; slišalo se je šumenje vode, zamirajoče

pred Tonico in udarjanje male ladijce, privezane na skrajni del nasipa, katero je val v enakih presledkih suval nazaj ob vznožje ceste. Zaglobljena in strmeča v nedoločne misli, kakor morje šireče se pred nje očmi, pozabila je na svet, ko jo strese srh ter jo do cela vzburi. Vznepokojil jo je spomin na prigodbo, pripetivšo se jej na poslednjem sprehodi v Farnedi, na nedoumno prikazen onega moža, kateri si je prisvajal neomejeno oblast čez nje življenje. Toliko mogoča je nje domišljija, da si je hipoma obudila ta prizor ter so se v trenutju vsa nje čutila, do cela preslepljena zameknola v najsovršenejše iluzije. Zdi se jej, da ga še vidi in sliši. Kar v Devinu zasvetleje živa luč, zamolkel pok počí: to jej mamilo razkadi, a vtis ostane. Srce siloma tolče Tonici; mrzel pot jej teče po čeli, nemirni jej pogled ozira se na levo in desno po nečem, česar se boji videti; uho jej posluša v tišini, a nje pusta neprestanost jej dosaja. Želela bi bila, da bi jej razpršila ta neosnovani strah bojazen, imejoča pameten razlog. Pozorljivo poslušajočej zdi se jej, da čuje, poluglasno govorjenje poleg sebe: dvigne se ter zopet sede; noge se jej treso. Glasovi se

sliše malo razločnejši; a približali so se bliže. Mni se jej, da je razpoznala glas onega Dubrovničana, kateri je bil predložil, da jo ugrabi iz gozda: „Kam hočete, da unesem to dekle?“ in v istem trenotji zazdi se jej, da so se izgovorile nekako iste besede. Jedva uveri sama sebe, da jej ne slepé čutil sanje; pripogne se, da bi čula bolje; te besede neso bile še dokončane ali pa so se ponavljale. Bijo jej razločno na uho.

— Raje umrjem! zavrne ga drug glasnejši glas. A govoreči človek jej je že toliko blizu, da se ga malo da ne dotika: še malo in čutila bi vzdih, kateri ziblje njegova sapa. Bliskoma se presede na drugi konec klopi, in presedaje se, uzre dva moža, skočivša v malo ladijco ter udaljajoča se veslaje. Mesec se skriva za rjavimi oblaki, polagoma se trgajočimi v goste kosme. Jeden njega žarkov osveti čola ter osije belo, v vetri plavajoče perje, osenčujoče klobuk jednemu potniku.

Tonica malo da ne ničesar ne razločuje. Želeča naglo priti v mesto, preleti v dveh treh minutah cesto ter hiti kakor senca mimo uradnika, opirajočega se na svojo puško.

— Bog Vas čuvaj, signora, pravi jej. Pozno je že za mlade deklice.

— Mislila sem, da sem sama na nasipi odgovori ona.

— Bili ste v istini sami, reče on, potekla je že cela ura, da se mu ni približala živa duša, če bi ne bila kak demon ali Ivan Zbogar.

— Nebo nas očuvaj Ivana Zbogarja! vsklikne Tonica.

— Slušaj Vas Bog! pravi on, prekrižujoč se. V istem trenutji zagrmi top v drugo s strani Devinske.

I te nove prigodbe sestra Tonici ni nič bolj verjela nego prvo. S sočutno in bolestno pozornostjo jo je poslušala ter se soglašala z njo, a bilo je očevidno, da se je le pretvarjala ter ni bila zares uverjena. Uznavši to, pregovarjala jo je Tonica s ponosnim mirom, kateri je gospo Albertovo osupnol, a ne je preuvenil. Ostavši sama, pokrije si Tonica z rokami oči ter razmišlja o svojej situaciji s trpko bridkostjo. Mnenje, katero si je bila ustvarila že v svojej mladosti, da je nje organizacija nenavadna in čudna ter da jo je priroda rodila

v neprijaznih razmerah, utrdilo je čuvstvo, katero je budila krog sebe, ukoreninilo se jej v duhu ter jej razvilo do vrha nje močno nagnenje k nezaupljivosti in boječnosti, podstavi nje značaja. Nje slabota je bila nekaka moralna bolezen, katera se da z lahka ozdraviti s skrbljivostjo in previdnostjo, kakršno je imela gospa Albertova; ali ona se je motila o tem, kar jej je nedostajalo, in nje napačno mnenje se je še večalo, čim bolj se je trudila, da bi je premogla. Tonica je bila nje jedina misel, nje nadeja, nje ljubezen in cilj nje življenja. Kedar je imela priliko bati se, da ne bi povse zablodila, uverjala se je na vse moči, da je nemožno. Radi svojega nežnosrčja branila se je pač polnečega jo suma, ker bi jo bil umoril; bilo jej preopasno, da bi se bila toliko osmelila, ter mu drzo pogledala v lice, da bi bila hladnokrvno razmišljala o njem, da bi ga bila uvažala. Pritrudila se je, da ga je razkajala, a ne, da bi se ga bila otresla. Nje živahna in z vsemi idejami, katere si je vzgojila o stvareh, samovlastna domišljija oklepala se je nehote, z neko nepremožno silo onega mnenja, katero je bilo najneverjetnejše ter malo da

ne nikoli ni prominjala njegove podobe, kakeršna se jej je prvi pot zazdela. Sestri sta se zatorej gledali z mejsobojno rahlostjo, katero je vzbujala v v prvej skrajna boječnost, v drugej skrajna skrblijvost, kar je obe jednako onesrečevalo.

V.

O za Boga! ne zamenjaj po Svojej strogej pravici nedolžnika s krivcem! Zamahni, zamahni na glavo, že toliko časa smrti namenjeno! nudi se Tvojemu sodu; a usmili se te žene in tega deteta, katera se nahajata sama sredi utrudljivih in nevarnih cest na sveti! Ni li mej čistimi bitji, najprej ustvarjenih kakov blagohoten angel, prijazen nedolžnostni slabosti, da bi se v podobi potniškej pridružil njiju korakom, čuval ju morskih neviht in odbival izpred njiju src kruto jeklo razbojnikov.

Potnikova molitev.

Njiju otec je bil ostavil v Benetkah zelo važnih poslov neurejenih. Radi njih je bilo sedaj treba, da bi se gospa Albertova napotila tja ter jih opravila. To je bilo skrblijvej sestri jako ugodno: mislila je, da je to velika sreča za Tónico, uverjaje se, da

bodo neprijetni utisi, kateri so toliko žalostno vzobrazili nje duha ter na koja so uplivali, kakor se je kazalo, tamošnji kraji in spomini, razkadili se v do cela novih jej običajih in tujem življenji. Živeči v obilnem bogastvi, mogli bi si privoliti v tem cvetočem in sijajnem mestu vsa veselja in radostila, katera privažata vanje velikolepje ter umetalnost z vseh krajev sveta; in takšna čuvstvovanja, delujoča bolj na domišljijo nego li srce, neizmerno menj so nevarna nežnočutnej duši nego ona, katera vzbuja opazovanje prirodnih krasot širnega vsesoljstva, čegar impozantna veličina stiska duha. Bilo je tedaj naglo dogovorjeno, da pojdeta v Benetke in Tonica se je tega potovanja izredno razveselila. Trst se jej je preobrazil v veličastno palačo, kder jo neprestano opazuje neviden ogleduh, kder živi v obližji neznanega samosilnika, samovlastnega gospoda nje prostosti in živjenja, kateri je že velikrat razmišljal, ali je ne bi ugrabil nje družini ter jo unesel v nov svet, na kateri ni mogla ni pomisliti, da ne bi vstrepetala, mož, kateri se morebiti baš pripravlja, da zvrši v istini to strašno delo, če je providno nebo ne umakne njegovim očem. Nadeja,

da se osvobodi tega grozobudnega bitja, prerodila jo je ugodno ter jej povrnila v malo dneh ono svežost in ono mladostno milino, katero jej je nepokojstvo že davno zamorilo. Znova se je prikazal smehljaj na nje lici, čelo se je razvedrilo; večja zaupljivost, večje zanimanje javljalo se je v nje razgovorih; gospa Albertova, očarovana, da je že samo bližanje njiju odhoda tako prijazno delovalo nanjo ter jej opravičevalo nje nadeje in namere, ni opustila ničesa, da ga pospeši še bolj. Toda ker so bile javne ceste jako malo varne, bilo je treba čakati do določenega dne, da se združe vsi v isti kraj namenjeni potniki, ter so mej seboj spremljajo in čuvajo. Gospe Albertove voz je prišel deveti na Opčino, kder so se imeli sniti. Tonico in nje sestro so spremljali eden poslovodja, jeden star zaupen sluga ter dve ženi. Znotraj ostal je še jeden sedež prazen. Dan se je že nagibal, ker so se radi burje, v jutro brijoče, bali kaknega viharja, kakeršni so vedno zelo opasni na vzvišenih obalah isterskih, koder ugrabljajo najtežja bremena ter ja podedno nenasitnega brezna. Ta karavana je bila dovolj številna, da se jej pač ni bilo treba plašiti razboj-

nikov, celo če bi jih osupnili v temnej noči; a oddehniti se je imela stoprav v nekoliko milj udaljenem Montefalkoni ob poetičnih bregih Timava. Večer je bil hipoma vzjasnel, vzduh je bil svež in čist, nebo vse vedro. Kočije so se polanoma pomikale druga za drugo po kamenitih strminah na Trstu nasprotnej strani gorja, skozi bohotno grmičje, osejano s skalami, dvigajočimi sem ter tja svoje rezke ostrine iz kratkega in suhega mahu. Tam zeleni samo svetlolistno česminje ter robidje razteza svoje trnjeve izrastke po peski. O vznožji rebri se vidi nekoliko zelo siromašnih koč; veliki kameni, pokrivajoči njih strehe, svedoče, kako pustoši tod burja, kopiče jih po krovih povsod, koder ona razgraja, a često se jej ni oni ne mogo vspešno ustavljati. To je vasica Sestijana, naseljena s čolnarji in ribiči.

Dokler se konji oddihujo od dolgega napora, — ker naložili so jim obilne tovore in vozili so po opolzlih in strmih potih — nasloni se stari sestijanski gostilničar na durca kočije gospe Albertove ter jo zaprosi v imeni krščanske ljubezni, naj bi vsprisjela do Montefalkone ubožnega, utrujenega pot-

nika, kateri je že opešal. Bil je mlad redovnik iz armenskega samostana na beneških Lagunah, vračajoč se z misijona. Njegova poštena in nežna podoba je živo zanimala. Takšne prošnje bi gospa Albertova in nje sestra ne bili nikoli zavrneli, naj bi ju priganjali v to še tako tehtoviti razlogi. Dverca se odpro in Armenec, oprt ob dobrega starčka, kateri ju je bil z njim seznanil, dvigne se, mrmraje se zahvaljujoč, z naporom v kočijo ter sede na namenjeno mu mesto. Njegova bela in kakor mlade deklice nežna roka nasloni se slučajno na roko gospe Albertove; a brzo jo odtegne; in uvidevši, da so na vozi malo da ne same ženske, potisne širokokrajni svoj klobuk čez obraz. Skoro potem začno se z nova pomikati naprej. Noč je že do cela otemnela.

Mej Sestijano in Devinom pokriva zemljo droban in gibičen pesek, valeč se z vseh strani pod kolesa: kočija se zaporedoma vanj udara ter dviguje, ter zdi se, da se giblje in ziblje, kakor na valovih. To slepilo je še večala pri varljivej in mamilnej svetlobi večernih zvezd bleščeča barva srebrolikega peščevja in v nedoločno širino šireče se ob-

zorje, kaže očem nekako sliko prostranega morja. Zdelo se je, kakor bi konji preletali z gorskimi vodami poplavljenó prostórije. Tonica, sedeča v jednom kotu kočije, otvorila je okence ter se naslajala s to iluzijo, dibajoč sveži a rezki nočni vzduh. Le zelo počasi mogli so se pomikati konji po teh neprilóžnih tleh, in čutil se je vsak izvanjji přegibi. Tonici, katera se je jako lehkó vznepokojevala, zdelo se je uže večkrat, da vidi, kako se krado senc nenávadne oblike po prostóri, širečem se pred njo; vzmočena pridržavala je sapo, da bi razbrala, če ne spremlja tega premikanja kakov hrup, kar bi moralo biti vsekako, če se v resnici kaj gaja ter je ne slepi samo oko. Kar zapoje kočijaž, čuvstvujoč morebiti kaj podobnega ali boječ se, da ne bi zadržmal, dalmatínsko pesem, nekako romanco katera ni brez čarote, če se je uho privadilo, ali je osupne, radi svojega neobičajnega in divjega načina ako jo čuje prvi pot, zavija se tako čudno, da jo znajo peti samo stanovniki te dežele. A nje napev je jako preprost, ker je sestavljen samo iz jednega, brez konca ponavljajočega se mótiva, kakor je navada pri prvobitnih narodih, ter iz dveh

ali treh zvukov, v istem redi vračajočih se; nerazumevna je kakovost zvukov sama, katera se čudno prominja. To je postopno in burno posnemanje najrezkejšega hrupa, najostrejših vsklikov in osobito onih, kakeršne prebivalcu opuščeni krajev vdiha vajo sredi nočij šum vetra, piš neviht, tuljenje oplassenih živalij, on spoj tožeb, kateri se čujejo iz samotnih gozdov o pričetki viharja, ko zadobode vsaka stvarca v prirodi glas, da vzdihuje, celo veja, katero je veter zlomil, a ne povse utrgal od rodnega jej drevesa, da se skripljoč maje, drže se še nekoliko za skorjo. Sedaj se razlegne poln in sonoren glas brez ovire okolo, sedaj bi se mislilo, da odmeva pod špiljo, a včasih ga dvigne vzduh nad oblake, ker se napolni z neko čaroto, kakeršne še niso imele nikoli človeške melodije. Toda pozemeljsko petje ni toliko čisto, mirno in pripravno, zazibati dušo v pokoj, kakor mislimo o angelskem, naj se mu tudi kolikor možno približa; nasprotno, ono se glasi ozbilno človeškemu srcu, ker raja misli, polne burnih spominov, strastnih čuvstev, nepokojstva in žalobe; ali ona budi, mika ter vabi pozornost, in ta se ne more obraniti nje gospodstva.

Spomina zlonosnih in sladkih zvukov morskih božanstev, zamikajočih potnike in privablajočih njih ladije na neizbežne čeri. Živo domišljijo imejoč inostranec, kateri je, sedeč na dalmatinskih obalah slišal samo jedenkrat mlado dekle, pevajočo svojo večerno pesen ter izročajočo vetrovom svoje zvuke, katerih bi ne mogla zaznamenati nobena umetnost, katerih ne bode nikoli posnemalo nobeno glasbilo, katerih ne more opisati nobena beseda, mogel je umeti čudo o Odisejevih sirenah, ter je smehljaje se opravičeval Uliksovo preziranje.

Tonico so radi nagiba, občega vsem slabotnim dušam, radovoljno preskakujočih prirodne meje, ker jim je treba pokroviteljstva in osobito ljubezni (kar je njim morebiti isto), Tonico so naslajali bolj nego nikogar tajinstvene in skrivnostne stvari, nudeče življenju raznoličja in duhu nov svet. Ona ni verjela, da bi bivala v istini ona bajeslovna bitja, o katerih toliko pripovedujo vraže dežele, v katerej se je rodila, in dežele, v katerej se je udomačila; o mračnih velikanih, vladajočih po visokih gorah, koder se vide včasih sedeči v kakem oblaki, imejoči rame z ogromnim deblom oborožene; o silfah,

lehnejših nego sapa ter imejočih svoje dvorce (palače) v čaši kake male cvetke; o nočnih duhovih, čuvajočih skrite zaklade in blodečih v njih okolici, da odganjajo tate, ostavlja je na svojem poti migajoč plamen, kateri se dviga, niža, ugasne a se znova porodi, izgine, a se z nova pojavi: a ljubila je takšna slepila in dalmatinsko petje, katero je pogosto z veseljem poslušala, obudilo jej je v isti hip vse. Zatorej je poslušala z živim in nemočenim zanimanjem; kar se kočija nenavadno zgane ter kakor bi trenol, ustavi, zelo se majoč. To jo vzdrami iz nje sanjarjenja. Konji se za korak zdrzno nazaj, dalmatinska pesen zamre v kočijaževih ustih.

— Vozovi, pred nami se vozeči, ušli so nam naprej, pravi on, dočim je redovnik ustopal k nam in cesto so, če se ne motim, zaseli ter zaprli razbojniki.

— Kaj govori? vsklikne gospa Albertova, planovša k durcam.

— Da smo ustavljeni, deje Tonica, stisnovši se nazaj v kot kočije in trepečoč od strahu.

— Ustavljeni! ponavljajo gospa Albertova in sopotniki.

— Ustavljeni! umorjeni! izgubljeni! nadaljuje kočijaž; oni so, Ivana Zbogarja četa je; in tu je prokleti grad Devinski, nam vsem bodoči grad.

— Za svetega Nikolaja Dobrovniškega! vsklikne armenski redovnik krepko in strahovito, prej bi se nam razpočila zemlja pod nogami.

Izgovorivši te besede, zakadi se sredi razbojnikov. V istem trenutju začuje se divji krik, kateri je prestrašil Tonicu v Farnedi in tisoč grozobudnih glasov zarjove, ponavlja ga. Durca so se zaprla za redovnikom; zavesa v njih je spuščena, konji stoje nepremično, smrtna tišina vlada na vozi, od zvunaj se je slišal samo zamolkel glas, udaljajoč se bolj in bolj; kar svisne bič, svisne v drugo, konji se zaženo v nagel dir, nestrpljivi, kakor bi jih bil ta opomin očaral. Ostanoveli so stoprav, kedar dohité druge potnike.

— In Armenec, vsklikne čez dlje časa Tonica, na polu nagnena skozi durca; ta plemeniti, ta smeli mladenič, kateri se je žrtvoval za nas... Moj Bog! moj Bog! če smo ga ostavili morilcem! to bi bilo strašno dejanje!

— Strašno! ponovi živahno gospa Albertova.

— Umirita se, dragi gospe, pravi kočijaž, stopivši s svojega sedeža ter do cela upokojen. Temu redovniku se ni bati ničesar od lupežev; ne mogo mu ničesar; in da Vama povem vse, baš on mi je ukazal, naj zapodim konje in on mi je dal moč in glas, da sem je res pognal; in s kolikšno nestrplivo brzostjo so se zaprašili v tek; ali sta opazili? Kar se tiče njega, videl sem ga od blizu, prisezam Vama, ker so se me razbojniki dotikali; vrgel se je mej nje in mej mene, tako grozilen, da so se nekateri oplašeni zgrudili, a vsi drugi pobegnoli, ni ozreti se ne upajoč. Jedno minuto potem bil je sam, stal je tam, držeč se po konci z vzdigneno roko, z zapovedujočim obrazom: Vozi naprej, kriknol mi je s tako impozantnim glasom, da bi se mi bila strdila kri v žilah, ako bi mi bil iz jeze pretil; a to je bil pokroviteljsk glas, glas, s katerim navadno govori mornarjem . . .

— Mornarjem? pravi gospa Albertova . . . Ti tedaj poznaješ tega Armenca?

— Če ga poznajem? deje kočijaž; ni li se sam imenoval, vskliknivši: Za svetega Nikolaja Dobrovniškega! Kdo je on svetnik, kateri izkuša ter

plačuje potnike? in kdo drug nego svetnik razpršuje z jedno besedo, z jednim migom, z jednim pogledom celo vojsko razbojnikov, imejočih meč v rokah in srd v srei ter išočih nevarnosti, zlata in krvi? . . . Kdo bi mogel biti?

Kočijaž umolkne, oziraje se v nebo, katero je prerezala hipna svetloba. Top zagrmi v Devini.

VI.

Nekateri ga zovó Velikega-Mogula, drugi proroka Elijo. Neobičajen mož je, kateri se nahaja povsodi, katerega ne pozna je nikdo, in komur ne želé zlega.

Levis.

To razlaganje ni zadovoljevalo vseh. Gospa Albertova si je namislila mnogo drugih razjasnil ter se bavila redoma z drugim za drugim. Tonica ni našla nič gotovega v tem dogodki, a črpala je iz njega vse, kar jej je še nedostajalo v gojenje mračnih in sanjarskih mislij. V takem duševnem položaji potovala je dalje sredi krasotivih poljan. Videla je bodoči dan smehljajočo se Gorico, bogato v cvetji

in sadji, katera že od daleč očaruje oko potniku, baš prihajajočemu iz peščenih pustinj istrskih rebrij. Starodavni spomini se tako naravno obujajo na teh prirodi priljubljenih stranah, ali se ohranjuje s toliko lehkoto, da se ti zdi, kakor bi vladalo todi še poetično bajeslovje. Krasotice se šetajo po Gracijam posvečenih hladnicah, lovci se zbirajo v Dijaninih gozdih; iz njih pohajajo zajemat svoj plen na cvetna polja ob Soči — Soči, najponosnejšej iz vseh rek italijanskih in grških, katera premiče, nizko vzglobljena mej dve s srebrnim peskom kriti gorji, svoje valove, modre in čiste kakor vedro nebo, katero se v njih zrcali; če nebo zakrivajo oblaki, njegov lazur kaže Goričanom svetla Sočina površina.

Jeden dan pozneje opazila je dražestne kanale Brente, o katerih se dviguje bogati dvorci in pohlevno selo Mestro, posredujoče mej jednim delom Evrope in mestom, kateremu ne more Evropa ničesar jednakega pokazati, veličastnimi Benetkami, katerih samo bistvovanje je že fenomen. Jedva je danelo, ko se je pomikala ladija, imejoča prevesti tja gospo Albertovo, Tonicio in spremljajoče ju osebe iz Brente v morje. Mali brod je hitel rahlo

po mirnih valovih. Gospa Albertova je opazila na desnej strani belo hišo, preprosto sezidano, sredi otočičev, razsejanih po tem deli Lagunov. Povedalo se jej je, da je to samostan katoliških Armencev, in Tonica se je stresla, ne mogoč si razjasniti svojega vznujanja. Naposled začele so se javljati na obzorji Benetke s svojimi cerkvami, svojimi stavbami in celim gozdom jadrnikov; polagoma so razjasnele ter se razvile pred očmi; ladija je krožila dolgo časa mej zgradbami razne velikosti, predno je vstopila v on kanal, ob katerem je stal pred kratkim kupljeni dvorec Monteleonov. Neprijeten slučaj je zapoznil njiju prihod. Tist kanal je bil napolnjen z gondolami, plavajočimi za pogrebom: pokopat so vezli mlado dekle, ker je bila gondola, noseča rakev, belo pregrnena in istobarvnimi rožnimi vencii osejana. Na nje vsakem konci goreli sta dve sveči, njih luč je temnilo vshajajoče solnce, da se je zdela le kakor sivkast dim. Krmar je bil samo jeden. Spredaj v čolni je stal duhovnik, imejoč v rokah srebrn križ, ter mrmral poluglasno molitve za mrtve. Njemu nasproti klečal je v črno oblečen mladenič na čeli rakve ter bridko plakal; njegovo ihtenje

trgalo je srce: bil je najbrže brat umrle deklice. Njegova bolešt je bila toliko živa in toliko globoko čutena, da bi mu bila smrtonosna, če bi ji bilo vzbudilo kako drugačno čuvstvo nego bratoljubje. Ljubavnik ne bi bil jokal.

Ta nič dobrega ne obetajoči slučaj dirnol se je lahko Toničinega rahločutja; toda prva zanimiva stvar jej je izbrisala iz spomina praznoverno misel, katero jej je bil vzbudil. Bila je poleg svoje sestre brez pametnega uzroka, da bi se vznemirjala nadi bodočnosti, nego vse je zelo verojetno kazalo na prijetno življenje, nerušen mir i toliko srečo, kolikšno uživajo malokatere duše, sobolujoče se vsakim trpenjem bližnikov, če je sploh njim sreča možna. Taka prihodnjost razvijala se je pred njo; prvokrat je čutila veselje popolne varnosti; mislila je, da je srečna; zdelo se jej je, da je možno, da bi bila vedno srečna, i v istini nikoli še ni bila toliko.

Ljudstvo je po vseh deželah zaljubljeno v ne- navadno in neobičajno in zanima se za osebe in stvari, a to svojstvo cvete še posebno v Benetkah, da si ustvarjajo minliva božanstva, za katera se potem navdušuju. V tem časi menilo se je ter raz-

pravljalo vse samo o nekem mladem inostranci, pribavivšem si to toliko sijajno in toliko bežno prijazen, ne da bi kdo vedel, kako; ker on sam se pač nikakor ni trudil, da bi si jo pridobil. Um, hrabrost in dobrotlivost Lotarjeva — tako se je nazival — hvalila se je v vsakem razgovori, njega ime je bilo vsakemu na jeziki. Mej kratkim prevažanjem iz Mestre v Benetke zabavali so se mornarji kakih dvajsetkrat o njem. Podpiraje Tónico, katera je radi svojega rahločutnega zdravja potrebovala nje opore tudi, kadar ni bolehala, pogledala je gospa Albertova novo svoje stanovanje, ter jo potem povela v jedno iz glavnih sob. Tam sedeta druga poleg druge. Stari upravitelj se prikaže pozdravljat ju, ter pričakuje njiju ukazov.

— Zadovoljni sva, reče mu gospa Albertova; pripravljeno je vse, kakor sem se nadejala od tvoje skrbljivosti, vrli Matej, in potem sklepam, da se v Benetkah nikomur ne bode streglo bolje.

— Ni gospodu Lotarju ne, odgovori starček, pripognovši plešasto si čelo in vrteč v rokah črno-svileno kapo.

Sedaj Tónico posili smeh. V

— A kdo je vender, za Boga svetega, gospod Lotar? vpraša ga. Odkar sem prispela, čula sem govoriti samo o njem.

— Res je, pravi gospa Albertova, preletevši svoje misli z navadno si naglostjo. Kdo je pač gospod Lotar? Povejte nama, dragi Matej, kaj je misliti o tem človeki, kateri je toliko zaslul v Benetkah, predno je prodrla vest o njem iz zaliva ven v svet.

— Gospé, odgovori Matej, ni jaz ne vem kaj prida o njem, če prav se vrlo zanimam za tega moža, čegar ime ima tolik upliv v naši deželi, da ga respektujejo celo razbojniki. To se morebiti zdi pretirano, a vender je do pičice resnično, in gospod Lotar vdiba tako splošen respekt, da se je že včasih primerilo, da je palo bodalo iz roke razbojnikove, začuvšemu njega ime ter da je glas, sam glas, da se on približuje, zmiril upor, razpršil tolpe besnih ljudij in povrnil Benetkam pokoj. Toda on je mlad mož, katerega se pač ni mnogo bati, v istini ne, ker vsi priznavajo soglasno, da je mej svetom nežen in boječ kakor dete. Jaz sem ga videl samo jedenkrat in precej od daleč, toda mo-

trečega njegovo fizijonomijo, vzrujalo me je toliko, da sem takoj verjel vse, kar se misli o njem. Od tistega časa izkušal sem brez uspeha, da bi ga zopet videl. Ostavil je bil mesto.

— Da ga že ni v Benetkah? vsklikne Tonica.

— Že je nekako jedno leto, da ga ni tu, proti njegovej navadi, deje Matej, ker zelo redkoma dva ali trije meseci preteko, ne da bi se pokazal z nova v nas.

— Po tem takem ne prebiva redno tukaj? vpraša gospa Albertova.

Ne, nikakor ne, pripoveduje Matej; ali dolgo je že, vrlo dolgo, da prihaja mesec za mesecem preživeti nekoliko dnij pri nas, sedaj več, sedaj menj, a malo da ne nikoli ne več, nego jeden ali dva tedna. A ta pot moglo bi se radi tega, ker ga toliko časa ni, bati, da bi za vedno ostavil naše mesto, ako bi se kaj takega ne bilo dogodilo še nikoli, a spominajo se, da je izginol včasih tudi že za več let.

— Več let? pravi Tonica; kako bi bilo to možno, Matej? baš ste nama rekli, če sem Vas prav umela, da je on še zelo mlad mož.

— Zelo mlad, v istini, odgovori Matej . . . vsaj kaže se tako: jaz nisem trdil nasprotnega, nego govorim le, kar pripoveduje preprosti narod, nevreden Vajune pozorlivosti, svetli gospe, in jaz sam bi se sramoval . . .

— Nadaljujte, nadaljujte, Matej, reče burno gospa Albertova: to naju zelo zanima, ni li res, Tonica? Sedite, Matej, in ne zabite ničesar, do najmanjše trohe ničesar, kar se dostaja Lotarja.

Gospa Albertovo je to v istini jako zanimalo, in nje duh, kateri je vsake stvar osvetlil naglo z vseh strani, prehitel je za mnogo Matejevo vpripovedovanje, slikajoč si romantične in čudovite podobe, o katerih je želela, da bi se uresničile. Tonica ni bila nič menj dovzetna, nasprotno še laže in še živeje se je vznemirjala, a radi svoje slabote se je bala nepokojnih čuvstev. Kedar je začel Matej vzbujati radovednost gospe Albertove, pripovedujoč jej nedoločne in čudne razmere, stisnola se je ona k svojej sestri, tresoč se od vznemirjenja in groze, kar je pa s smehljanjem hotela prikriti.

— Kar vem o gospodu Lotarju, pripoveduje ozbilno Matej, posluhnovši gospo Albertovo ter sedši.

znano mi je, kakor sem Vama že rekel, milostivi gospe, samo iz narodnega govorjenja. Mlad mož je, zelo krasne rasti, kateri se od časa do časa pri-važa kakor knez v Benetke; a vendar se zdi, kakor bi prihajal v veliko naše mesto samo radi tega, da ima dovolj prilike, s preobilno svojo darežljivostjo pomagati siromakom; ker družbo poseča malo in ni se še opazilo, da bi imel kake tesnejše zveze ni z moškimi ni z ženskimi. Včasih pohodi kako nesrečno obitelj, da jej prinese podpore, strastno ljubeč umetnosti, katere s pridom goji, poišče si včasih razgovora in sveta onih, kateri so se jim posvetili. Razen teh odnošajev, katere omejuje z izvenredno skrbljivostjo, živi malo da ne samotno v Benetkah. V nijedno zasobno hišo ni še vstopil desetkrat, z nikomur ne dopisuje; radi tega ni se mu še nijedna živa duša toliko družno približala, da bi zvedela ime njegove obiteli ali da bi znala, kde se je porodil ali da bi mogla osnovano ugibati o skrivnostnem njegovem življenji. Res je, da ima mnogo slug, ali vsi so mu tuji, ker jih menja na vsakem potovanji ter si jih v Benetkah samih priskrbi, kolikor mu jih je treba, da mu stregó, dokler tu pre-

biva. Njegovi odnošaji izven njega hiše ne nude nič več razjasnila. Kolikor se ve, mu ni pošta prinesla še nobenega pisma, bankirji niso imeli še ničesar opraviti z njim. Državni prevrati ne menjajo ni najmanjše stvarce v njega položaji; v viharnih časih odhaja isto tako, kakor sicer; in dočim imajo drugi potniki mnogo sitnostij in potov, podpisani so njegovi listi vedno od vladajoče oblasti, pod preprostim imenom „Lotar“, kar bi bilo sicer v podobnih okolnostih sumno, ako bi se ne vedelo, da ga obilica dobrih del, osvetljujočih mu je, priporoča oblastnim možem vsake dobe in vsake stranke.

Sicer bi bilo zelo težko nadlegovati ga v Benetkah, kder mu je neizmerna množica hvaležna in udana ter ga, da se tako izrazim, obožava. Če bi ga hoteli proganjati, uprlo bi se brž ko ne ljudstvo, če prav se mu on nikakor ne laska. Njega ozbilen in kakor trde, nekoliko ponosen duh loči ga od njega — ovira, katero more le on sam odstraniti; a če bi jo odstranil, preobrazil bi lahko beneške države, če bi se mu to hotelo. A ta močna stena mej njim in narodom nikogar ne žali, ker se čuti, da jo je priroda sama postavila ter da ga

sploh loči mnogo bolj od onih ljudij, kateri se hoté seznaniti z njega razmerami. Zares, baš ovim se najbolj udaljuje; in če vidiš kedaj, da se njegov duh prijazno približa h komu iz svojih višin, nikoli ni on kakov gospod, nego kak bolnik, potreben njegove podpore, kako izgubljeno dete, kak božjasten ubožec, katerega pogledati se gnusi mimohodnikov. A kljubu temu vendar poseča javna shajališča in velike družbe, kamor možeš priti in celo sijati, ne občujoč neposredno z nikomer. Odlikoval bi se zlahka na njih, ker ni v našem mestu, kakor govore, nobenega umetalnika ni virtuoza, da bi se mu dal primerjati; toda ne okoriščuje se s temi spretnostimi, nego jih le nerad kaže; baš tedaj, kadar bi mu mogli pridobiti prijetna znanstva, ubeži rad iz Benetek, kakor bi se hotel ognoti sijaju javnega življenja, da ne bi ga odtegnolo samemu sebi ter skrivnostim, s katerimi se obdaje. Čestihlepen ni prav nič; ni ljubezen sama ga še ni osvojila, če prav ni nikder na sveti mamljivejših žen nego v Benetkah. Samo jedenkrat se je kazalo, da se zelo zanima za mlado plemenito devo, katera e javljala strastno ljubezen zanj; ali zelo neobi-

čajna nesreča je končala vez, katera ju je družila, kakor so govorili. Lotar je bival ta pot malo dlje v Benetkah nego navadno, a ni to čuvstvo, če je je res gojil, ni ga moglo pridržati, da ne bi bil ostavil našega mesta. Dva ali tri dni potem izgihola je ona, in nje truplo našli so stoprav dolgo časa pozneje na prodi, kder se je potem ustanovil Armenski samostan.

— Baš to je nedoumno, pravi Tonica, pozorljivo poslušajoča.

— Ne, gospodična, odgovori Matej, sledeč svojo misel, morebiti malo drugačno, nego je bila Toničina. Morje zaganja vodovje proti onej strani, da prinaša tja večino razbitih stvari, plavajočih po naših kanalih. Ker je imela ta deva glavo razžarjeno in ker so neke posamičnosti, katere sem pozabil, kazale na to, da je bila nje smrt nasilna, pripisovali so jo rajši obupu nego nesreči: zdi se mi celo, da so našli pozneje neko pismo, v katerem je razjasnila svoj namen, ter potrdila to mnenje.

— Pazite, Matej, pravi gospa Albertova. V pričetki ste nama rekli, da je Lotar še mlad.

— K večjemu petindvajset ali šestindvajset let ima, odgovori Matej; zelo nežen je, če prav je krepak in močan kakor najčvrsteje vzrasli možje in možno bi bilo . . .

— Ne bilo bi možno, poprime ona besedo, da bi bil nenavzoč skozi več let, odkar se je pokazal v Benetkah: tega nama še niste razložili. Pomislite tudi, da se je dogodek z ono mladenko, katero so našli mrtvo na Armenskem otoku, moral izvršiti prej nego so prišli ter se ustanovili tam Armenci, in da potem . . .

— Jaz ničesar družega ne vem, pravi Matej, nekoliko zmešan; in jaz pripovedujem gospema samo ono, kar so mi pravili priletnejši Benečani, trdeči, da so v prejšnjih časih videli gospoda Lotarja takega, kakeršen je dandanes; a vender uverjajo, da ni bil nenavzoč nič manj nego petdeset let; izvestno se Vama zdi to mnenje pretirano. A sploh predobro kaže vse življenje Lotarjevo, da mu je mnogo na tem, da se ne razve, kaj prav za prav je, da ne bi bilo povse verjetno, da je on sam gojil in tudi budil govorigo, katera ovija okrog njegove osebe še gostejši mrak. Treba je tudi priznati, da so najčud-

nejše in najsmešnejše misli o njem izražale in raznašale včasih osebe, katere slovo, da so pametne: jedna najneverjetnejših je, da ima ta skrivnosten tujec tajnost filozofskega kamena; in v istini ni možno drugače razlagati sijajnega življenja in kraljevih troškov neznanega človeka, kateri se ne bavi, kolikor se ve, ni z najmanjšo vrsto trgovine ali obrta, ni z najrahljšim kupčevanjem na ta ali on način.

Nekako tri leta je — takrat je prišel po onej dolgej nenavzočnosti znova k nam — da so začeli nekateri zavidljivci, jezni radi njegovih z darežljivostjo pridobljenih si uspehov in morda še bolj radi tega, ker se on sam ni došti menil zato in ker je najnavadnejše zanimanje, katero se more pri njem doseči, zelo podobno preziranju, raznašati o njem jako razžalive pravljice; jedva se usojam, izustiti jih in nikjer drugod razen tukaj na samem ne bi zinol o njih brez nevarnosti. Govorili so celo, da je agent neke novce ponarejajoče čete, skrivajoče se po tirolskih špiljah in nekaterih hrvatskih gozdih. Toda to klevetanje ni trajalo dolgo časa, ker gospod Lotar toliko siplje zlata okrog sebe, da se dá

brez teže razpoznati, kake kovi je. Skoro so se uverili, da se ne dobode pač nič boljšega v vseh beneških državah; in od tiste dobe prestale so pravljice, kolikor so jih izmišljali o njem, biti vsaj krivične in rezke. Izvestno je samo to, da ne vem ničesar, pravi Matej, dvignovši se s sedeža; a to lahko trdim, da mu je možno postati v Benetkah vse, kar se njemu hoče, ako se še sem povrne.

— Izvestno se povrne, deje gospa Albertova, oklenovši se te misli s svojo romantično dovzetlivo verlivostjo, katera jej je umišljene stvari prerada kazala, kakor bi bile istina: bila je to nje jedina napaka.

VII.

Videla me bodeš še enkrat v tej podobi, in tist dan bode poslednji.

Ta razgovor ni ostavil preglobokih utisov v Toničinem duhu. Ker se je Lotarjevo ime nagosto omenjalo v krogih, v katere jo je uvela sestra, spomnila se je vselej, kadar ga je čula, onih čudnih in nenavadnih mnenij, katera jima je bil razlagal Matej; a to je bilo samo mimogredoče vzru-

janje in sramovala bi se bila, udati se mu. Razmišljajočo v prvem trenotji o vtisi, kateri jej je vtisnolo ono pripovedovanje, užalilo jo je, da si ni mogla ustvariti o Lotarji trdnega in varnega soda; toda nje nprav ni bil tak, da bi se bila bavila dolgo časa z brezuspešnim ugibanjem o stvaréh, dirnovših se je toliko rahlo. Čim silnejše so objemala nje čuvstvo bližnjo okolico, tem menj so jih mikale neznane stvari.

Kar se razleti nekega dne po Benetkah govorica, da je Lotar prišel in to govorico je navdušeno veselje radostnega naroda brzo potrjevalo in širilo, da je dospela naglo do Toničinih ušes. Baštist dan imela je iti z gospo Albertovo v neko družbo, sestavljeno z večine iz same inostrane gospode, katero so privabile v Benetke pustne veselice; shajala se je sedaj ter sedaj, da se je zabavala z godbo.

Jedva prideta naši sestri tja, ko naznani sluga gospoda Lotarja. Hipno gibanje začudenja in vzradovanja preveje društvo ter vzruja osobito gospo Albertovo, katero so vse nenavadne ideje zelo lahko zanimale. Zdelo se jej je, da nje čuvstvo napove-

duje srečo in ker so se vse nje misli sukale okolo Tonice, stisnola jej je naglo roko, ne da bi prav za prav vedela, kaj naj bi to značilo. Tonico je ta novica drugače dirnola; nekaka groza jej je zožila srce, ker se je vspomnila, slišavši Lotarjevo ime, nekaterih vznemirljivih in strašnih okolnostij, katere jej je vzbudilo pripovedovanje starega upravitelja. Nekaj časa se celo ni osmelila, upreti oči vanj, a potem ga je videla razločno, ker je bil blizu nje ter jo je, če se ni motila, baš opazoval, ko se je ona vanj ozrla. V istem trenutju obrnola je svoje oči strani, a vendar jih ni ustavila na nobenej drugej stvari. Opiraje se ob starinsko marmorno vazo, v katerej so cvele cvetice, pretvarjala se je, kakor bi se zanimala za jako malo zabaven razgovor, da bi tem laže obračala svojo pozornost drugam. Gledajoč ga, preletalo je Tonico čuvstvo, kakeršno ni dotle še nikoli čutila; zdelo se jej je povse neznano in novo. To ni bila več groza; nič bolj ni bilo podobno onemu čuvstvu, kakeršno si je mislila, da ga obudi prvo rajanje ljubezni; bilo je nekaj nedoločnega, negotovega, temnega, sodržavalo je nekak spomin, nekake sanje ali nekako prije-

manje mrzlice. Prsi so se jej siloma dvigale, udje se jej tresli, oči kalile, nedopovedna medloba jo je vso prevzela. Zaman je izkušala oprostiti se tega mamila; nje naporu so je še večali. Čula je o nepremožnej otrplosti zablodivšega potnika, katerega kača boa vzdrveni z jednim pogledom v ameriškanskih gozdih; o vrtinci, zajemšem pastirja, kateri pride, sledeč svoje koze, do vrhunca kakega velikanskega Planinskega grebena, da ga preslepi v trenutji krožno vrtenje brezen, dozdevajoč se njegovej domišljiji kakor bi bila čarovno zrcalo, ter zastrmoglavi radovoljen v strašne njih globine, ker ne more se ustavljati tajnej sili, burečej ga ter mikajočej. Nekaj podobnega in baš tako nerazložnega čuvstvovala je ona, nekaj nežnega in mrzkega, kar je osupnolo, odbijalo, kar je vabilo ter pojilo nje srce; tresla se je. To trepetanje jej je bilo dovolj običajno ter ni plašilo gospe Albertove; vendar je žurila Tonicu, da bi šli, in Tonica je tega želela. Poskusila je vstati, toda omahnola je, sela nazaj ter se nasmehnola gospe Albertovej; ta je mislila, da naznanja ta smehljaj, da bi rada še ostala. Lotar se ni premaknil z mesta.

Bil je oblečen po francoskem običaji z elegantno preprostostjo. Nič ni kazalo, da bi se gizdal, ni na oblačili, ni na osobi, razven dveh malih smaragdov morebiti, visečih mu v ušesih; gosti kodri plavih mu las osenčevali so mu obraz ter se spuščali čez draga kamena, da sta mu dejala nekako čudno in divjo podobo. Ta nakit je že davno ostavila moda v Beneških državah, kakor malo da ne v vsej vzobraženej Evropi. Lotar ni bil pravilno lep, a njegova zvonanost je javljala nenavadno čarobo. Velika mu usta, bledé mu ustnice, kazoče bleščeče bele mu zobe, prezirlivi in včasih divji izraz njegove fizijonomije zdeli so se na prvi pogled odurni, a njega oko, polno nežnosti in oblasti, sile in dobrotljivosti, uvevalo je spoštovanje in ljubezen, osobito, kedar je dihalo nekako sladko svetlobo, okrašujočo vsako njegovo črto. Zelo visoko in vedro mu čelo imelo je nekaj tujega, jedno globoko zarorano gubo; te ni zarezala starost, nego kazala je, da o nečem često in skrbljivo razmišlja. Njega podoba je bila v obče ozbilna in mračna; a nikomur ni bilo laže razkaditi neprijeten predsodek. V to mu je bilo dosti, da je dvignol svoje trepalnice ter ožaril

z nebesnim ognjem, navdihujočim njegove oči. Za opuzovalce imel je ta pogled nekaj nedopovednega, kazal je o nekem višjem bitji, nego je človek. Za navadne ljudi je bil, kakor je nanesla prilika, ali ljubezniv ali zapovedujoč: čutilo se je, da more biti grozovit.

Tonica je znala zelo dobro igrati na glasovir, a nje boječnost jo je zavirala malo da ne vedno, da bi bila v mnogobrojnej družbi razvila svojo spretnost. Bila jej je urojena nekaka pohlevnost, prikrijavača neprestano svoje zmožnosti, da ne bi žalila menj darovitih ljudij, kateri se povsodi nahajajo v večini, in morebiti tudi, da ne bi neugajala maljšini, često sodečej le na videz ter neosnovano. Nikoli ni hotela javno igrati, razven le tedaj, kadar jo je, kam povabljeno, družba prosila, naj v njih zabavo zasvira to ali ono. Zdelo se jej je, da to zahteva že olika ter mejsobojno ustrezanje in vedela je, da jo bode z lahka in brez truda razveseljevala; tudi je bila opazila, da se jej nič menj toplo ne zahvaljujo, kadar igra povse svobodno, kar jej baš navdihuje srce in srečno trenutno čuvstvo, nego, kadar igra le kako tujo skladbo. Zato dovolj mirna sede za glasovir, ko jo zaprose, in nje prsti se gibljejo z

6*

navadno ravnodušnostjo po tipkah. Kar omami nje oči, ozrše se slučajno v nasproti njej na steni viseče zrcalo, čudno in strašno mamilo. Lotar se je približal nje sedalu, in ker je bilo ono na odri, na katerem je stalo glasbilo, dvigala se je njegova in nepremična glava sama nad rudeči Toničin kašmir. Neurejeni lasje tega skrivnostnega človeka, mrka mirnost njegovih tužnih in ozbilnih očij, mučno premišljevanje, v katero je bil zaglobljen, krčevito gibanje one čudne in bolestne gube, katero mu je brez dvojbe nesreča zarezala v čelo: vse je dajalo njegovej podobi nekaj groznega. Osuplej, strmečej, vzburjenj Tonicu blodil je pogled zaporedoma s tipek v zrcalo ter iz zrcala na tipke in nerazločno omrknole so jej pred očmi sekirice ter poslušajoče jo osebe. Nehoté promeni napev ter s posebno spretnostjo preide na drugi: sovršeno improvizuje vraz toliko resničnega strahu, da vsi zatrepečó: in ona se vrže v naročje gospe Albertove; ta jo povede nazaj na nje mesto mej hrumnim ploskanjem, pomešanim z osupnenjem in nepokojsvom. Lotar jo je sledil z očmi ves čas do mesta, kder se je ustavila, potem gre ter vzame v roko jedno harpo.

Splošno gibanje radovednosti in vzradovanja vzbudi se v baš vzrujanem društvu. I Tonicu je novi utis umiril in razvedril ter kazala je najživahnejšo ne-strpljivost, da bi čula Lotarja, in ker se jej je zdelo, da se on boji, da se še ni toliko upokojila, da bi se mogla udeleževati večerne zabave do konca, menila, da je navezana, javiti mu z jednim pogledom, da se je z nova vzbodila. To znamenje Lotarjevega zanimanja jo je živo genolo; ali njega se je še vse močnejše dirnol nje rahli prijazni namig: dalo bi se trditi, da se mu je prerodilo vse bitje v tem, ko je zrla Tonica vanj. Čelo mu je vzjasnelo, oči so mu žarele s čudnim žarom; smehljaj, javljajoč še malo razneženosti in rajajoče se veselje, okrasil mu je stroga usta. Prebrodivši z levico širne valove bujnih si las, da bi našel kak motiv ali kak spomin, a z desnico dotaknivši se zlagoma strun harpe toliko rahlo, da so se samo lehno pregibale in tresle, vzbujal je bežne a mamlive zvuke, podobne zboru duhov ter zdelo se je, da jih brez truda budi ter prepušča vzdušnim sapam.

„Gorje ti, mrmral je, gorje ti, če bi rasla v kakem gozdi, koder gospoduje Ivan Zbogar!“

To je, dejal je potem, sloveča romanca o vetrovnici, v Zadru toliko znana in najnovejši proizvod dalmatinskega pesenstva. Tonic je močno ganol izbor tega napeva in zvuk Lotarjevega glasu; približala se je gospe Albertovej, globoko se zamislivšej: Spominjala se je tega miloslišnega glasu in kraja, kder ga je čula; a mogla bi tudi biti samo slučajna sličnost. Dalmatinsko petje je toliko preprosto, toliko jednozvučno ter ima toliko malo okrasil, da je pač lahko možno zamenjavati dva ujemajoča se glasu. Naposled, za trenotje umolknovši, ponovi Lotar svojo romanco, spremljaje se ves čas z vzdušnimi zvuki, katere so budili njegovi prsti na harpi in katerih nabožna melodija se je veličastno spajala z njegovim glasom. Dospevši do refrena starega Dalmatinca, zvenelo mu je petje toliko bolešno in milo, da je vsem raznežilo srce, a še osobito Tonic, katerej je vzdramil njega zvuk nepokojen in plašec spomin. Lotar je bil že davno dokončal svojo romanco, a nje poslednje besede in strahovito ime Ivana Zbogarja so še vedno odmevale v nje mislih.

„Kakem gozdu, koder gozdnarje Ivan Zbogar!“

VIII

Snivajte, nedolžne stvari,
in krepčaj vas spanje, umirivše
vaša tutila; ah, skoro bode te
tužno bedeli in grožno žalujoč
ne mogli spati. Milton.

V gospe Albertove duhu budill so se različni sklepi o tej večernej zabavi. A osobito znamenita je bila jedna stvar; bila je dovolj verojetna, da bi se je oprijela domišljija navadnih ljudi, a imela je tudi ono romantično podobo, katere je posebno ugajala pri ne ukrepanji; Drugi nje zaključki so bili osnovani tako slabo, da se pač ni dolgo pomišljala, nego se oprijela nje; bila je tem bolj po volji, ker je bila ugodna najprijetnejšim in najmogočnejšim nje čuvstvom, nje ljubezni do Tonicar. Razmišljala je neprestano, kako bi dobro preskrbelâ ljubljeno si sestro; bila je trdne volje, da ne opusti ničesar, da jej zagotovi srečo, ter da podreli tej stvari vse druge. Neizmerna Tonicina dedina, katero jej je imela gospa Albertova kedaj ostaviti, mikala je zelo pohlepni svet in privabila jej celo tolopo snubačev; a gospa Albertova ni hotela, da bi

Živenje nje sestre zaviselo od malovrednega človeka, čemur bi bila ljubezen samo spekulacija in zakon samo kup. Sklenola je, da se bode pri zaročanju svoje gojenke ravnala samo po čuvstvu, katero jej bode razvnelo dušo, kakor je pričakovala; bila je uverjena, da Toničino srce, ker je vodi razsodnost in izkušnost druge matere, ne bode moglo zaiti. Že so si jo osvojali mnogi mladeniči z obilno imovino ali plemenitega rodu, a brez uspeha. Nikomur se ni posrečilo, da bi zasledila najrahljši nemir nje preproste in odkrite duše, opazila ni nikedar nobene tajne v njej; toda jedva je uzrla Lotarja, uplivala je njegova podoba zelo močno nanjo: samo na ta način mogel se je razlagati čudni prizor pri glasoviri. Lotarja samega, kakor se je kazalo, ni nič menj prevzelo, nič menj vzrujalo, nič menj opojilo mogoče nagnenje; a misel, da bi takov mož, toliko slaven radi svojega prebistrega uma, radi raznoličnih svojih nadarjenostij, radi nežnega in blagega si značaja, radi sijajnih navad in čistih nrovov, misel, da bi tak mož mogel postati soprog Toničin, bila je gospe Albertove najslajše mamilo. Toda kdo bi bil ta Lotar in kako navezati toliko

ozbilne vezi z neznancem, ovivajočim se, kakor priznava ves svet, v najsumnejše skrivnostvo? To vprašanje ni dolgo zaviralo gospe Albertove. V kratkem našla si je razlaganja za vse ter imela je spretnost ali srečo, da je prilagodila vse svojej prvej misli in sicer tako resnici podobno, da jej tudi Tonica, katerej so se stvari včasih malo drugačne dozdevale nego njej, ni mogla ničesar zavrnoti ali ovreči. Nje srce je res začelo zanimati se za to mnenje ter želeli, da bi se uistinilo; a čutila ni še onega nežnega nagnenja, oznanjujočega potrebo, da ljubiš, onega neopisnega čuvstva, vsled katerega prestaneš biti sam svoj, da živiš ob bistvovanji družega človeka: kar je čutila ona, ni imelo še tega značaja; bilo je bolj podobno navezanju poslušlive duše, udanosti slabote, iščoče samo pokroviteljstva, radovoljna zavisnost boječega in rahločutnega bitja od bitja, obujajočega mu zaupanje in spoštovanje. Tak se jej je zdel Lotar, in prvi pogled tega mladega moža uprl se je nanjo s toliko silo, da se jej je zdelo, da je pridobil s tistim trenutjem nekako pravico čez nje usodo.

Nisem še povedal doslé, katero je bilo mnenje gospe Albertove. Mislila je — in zato je imela do-

volj razlogov, da, če se izbriše iz povesti o Lotarji vse, kar je govorica pridejala smešnega in brezumnega, ostalo bi verojetno, da so njegova imovina in njegove razmere takove, kakor jih naznanja njega naobrazba in sijajstvo; če ima razloge, da prikriva svoje ime in svoje zvanje, mogo biti veljavni samo nekaj časa, ali to pretvarjanje nima nič vznemirlivega za Tónico, še z nikakimi vezmi ne vezano; da je bila želja, upozoriti jo nase, približati se jej ter zanimati nje srce z drugačnimi sredstvi, nego so oni, kateri navadno sklepajo zakone, najbrže glavni uzrok, da se je Lotar zavijal v skrivnostne pojave; da so najnenavadnejše in najnedoumnejše dogodke, nanašajoči se nanj, brez dvojbe samo spretno nalagale Tonicinim ljudem zlohotne osebe, da bi negotovost še vzgostile, v kateri jo hoté zadržati; in ta poslednji zaključek ni bil do cela brez dokazov, ker nemožno je bilo zanikavati, da je Lotar zelo uplival na poslednje dogodbe v Tonicinem življenji. On je bil, če se vse dobro premisli, on mladi mož, kateri se jej je pojavil, vračajočej se iz Farneda, pevajoč refren starega Dalmatinca, in ta mladi mož ni bil brez namere v

Trsti. In prikazni, vznemirjajoče nagosto Tonico ter vdihnovše toliko nepokoju gospe Albertovej, me nečej, da so le slepila bolnega duha, mogle so imeti isti povod. Če je ona pretirala ali promenila kake okolnosti, običaj je to slabotnih duš, ki se imajo bati vsega, in rahlih duš, mislečih, da nikoli dovolj ne zanimajo. Naposled dogodek Devinski ni bil razjasnjen. Kako bi bili razbojniki, katere sta navdihala grabež in moritev, ubegnoli, jedva uzrši mladega armenskega redovnika, če bi jim ne bil ta mož, gro zobuden radi svoje moči ter morda i radi svoje glasovitosti, vdihol nepremožne bojazlivosti zaprašivši se mej nje razvoz, na katerem mu je gospa Albertova ponudila prost sedež? Brez dvojbe podrl jih je mnogo, predno jih je razpršil, in da mu potem, sredi temne noči, na še do cela neznanj mu cesti, že ni bilo možno, da bi bil došel svoje potne tovariše. Kdo bi bil ta redovnik, proti pravilom svojega reda oborožen in žrtvujoč se s tolikim pogumom, in s tolikim zatajevanjem samega sebe za tuje si ljudi, ako ne tajen ljubavnik, hoteč Tonico rešiti ali umreti zanjo? Če je bila prikazen kočijaževa — da o tem ni bilo ni dvojiti — le do-

zdevanje preprostega človeka, kako drugače mogel bi se razjasniti on prigodek, nego ga je razlagala gospa Albertova? Ostaje še mnogokaj dvojljivega in nedoumnega; toda bilo bi čudno, če bi ne bilo tega v življenji človeka, hotečega zgostiti krog sebe mrak negotovostij in skrivnostij ter imejočega vse spretnosti, da sestavi ter da veljavo sredstvom, katere upotreblja v to namero. Lotar ljubi, obožava Tonicu in sicer vsa njegova dejanja kaže tako razsodnega in prosvečenega moža, da je nemožno sklepati radi navidezne posebnosti nekaterih del, da nima povse zdravega uma. Zato ima svoje razloge in zakaj bi se iskali pred časom? Važno je bilo gospej Albertovej to, da bolje izpozna Lotarja, da se uveri v čestem občevanji z njim o sovršenji njegovega značaja, katero mu je pripisovalo splošno mnenje in da bi videla čuvstva, o katerih je dosle samo še suninela, razvijajoča se pred nje očmi. Lotar se ni ogibal onih javnih shodov, kder vsak po svojih zmožnostih pripomaga do zabave. Varoval se je le zasobnih družeb, kder se občuje zaupljivo ter po domače, in zgodilo se je pač redkokedaj, kakor je bil povedal že Matej, da bi je bil hotel

posetiti več nego jedenkrat. Vender, če se mu je nudila prilika, da bi bil videl v njih gospo Albertovo in nje sestro, oprijel se je je z vsičenjem; to je brzo opazil ves svet in Tonico je oprostilo mnogo mučnih mislij. Pohod Lotarjev je bil nekak korak, kakeršen bi mogel pobiti najdrznejše mu tekmece. Imel je vabna svojstva, katera vselej dobro uvažala ljud in tudi ženske, naj jih še toliko mikata hrum in sijaj: ozbilnega duha, veličasten značaj in tajno življenje.

Videli smo, da vtis, kateri je vzbudila v Tonici Lotarjeva osoba, ni bil nikakor podoben vtisu, oznanjajočemu rajanje prve ljubezni v navadnih srcih. Ono čudno slepilo v zrcali, v katerem je videla Lotarja — ta okolnost je bila sama na sebi pač ravnodušna, a nje vtis jej ni še do cela izgihnol — primešalo mu je nekak nemir in nekako nedopovedno grozo. A nje zanimanje za Lotarja, nje nagnenje, vezoče jo nanj, budilo jej je tudi sladkosti. Nekako usodno, fatalno, jo je vleklo k njemu, da jo je včasih vsupnolo ter vznepokojilo; ali ni izkušala, obraniti se tega nagiba, ker je gospa Albertova odobravalala to čuvstvo ter se celo nekako

radovala, da je je gojila. A čudila se je, da je nje ljubezen toliko drugačna nego si jo je domišljala, čitajoč nje nežno in strastno slikanje romauopiscev in pesnikov. Zdelo se jej je še samo stroga in preteča veriga vezoča jo v perazrušne sponi, katerih teže se otresti, bila bi se trudila brez uspeha. Samo kedar se je Lotarju razvedrilo mračno sanjarjenje ter se je s presrčno milino preprosto in prijazno z njo razgovarjal; kedar se je on skrbljivi ponos, on bolestni duševni napor, davajoč njegovej podobi toliko veličastveno ter ob jednem toliko tužno dostojanstvo, prerodil v nežen mir; kedar mu je nasmeih zasijal na ustih, odvadiivših se ga že davno, ter mu veselo in čisto razjasnil ozbilne črte: prekipelo je Tonici srce od neznane še radosti, tedaj je čutila nekako srečo, da ljubi sebi podobno bitje ter da ono njo toplo ljubi: vzbudil jo je Lotar, a ta Lotar je bil osvobojen onega tujega in grozobudnega znaku, kateri je buril nje nežnost. Res so bila ona trenutja redka ter so naglo potekala; ali Tonico so pojila s toliko mamljivo sladkobo, da si skoro več ni želela druge sreče; a pretvarjati se ter zakrivati, kar je čutila, mogla je toliko malo, da se

Lotar pač ni mogel dolgo motiti o tem. Takoj prvokrat, ko je progledal nje srce, dalo se je opaziti, da mu je to vrlo grenko; čelo se mu je pooblačilo, prsi so se mu širile, krepko si je pritisnil roko na oči ter izšel. Po sih dob se je še reje smejal in kedar se mu je to primerilo, obrnol je nagloma na Tonico skrbljiv in bolesten pogled.

Da jo on ljubi, že ni bilo več tajno. Čutilo se je, da se vse njegove misli, vse besede in vsa dejanja nanašajo nanjo, ter da je ona jedini smoter in jedini cilj njegovega življenja. Gospa Albertova o tem nikakor ni dvojila, in Tonica si je včasih to priznala z nekakim ponosom, kateri je jedva udušila; toda ljubezen Lotarjeva je bila posebnega značaja, kakor celo bitje tega neumevnega človeka, ter ni imela nič vkupnega s čuvstvom, katero nazivajo ljudje z istim imenom; bilo je ozbilno in preišljeno nagnenje, ne kažeče svojih čutov in vzradovanj, zadovoljujoče se z malim ter zapirajoče se mu skrbno v prsi, če se mu je le bilo bati, da bi bilo predobro razumeto. Ognjeni mu pogledi izdajali so ga često, ali naglo se mu je to mrzlično vzrujanje utešilo v čisto in rahlo čuvstvo in Lotar

že ni bil več sličen ljubavniku. Bil je kakor otec, kateremu je ostala samo še jedna sama hči, jedna sama hčerka, ter se je nje oklenil z vsem svojim nagnenjem, katero je delil prej mej druge svoje otroke. Tedaj je razodevala njegova strast do Tonicke nekaj močnejšega, nekaj silnejšega nego je ljubezen, neka čvrsta volja toliko dobrohotnega in zaščitljivega pokroviteljstvom, da bi se ne slikalo drugače varstvo blagega angela, bedečega na straži kreposti ter spremljajočega jo od zibeli do groba. Tudi njegovo uplivanje na njo se ni dalo primerjati nobenemu čisto človeškemu odnošaju. Rahločutna in nekoliko praznoverna Toničina domišljija ni zabila te misli mej mnogobrojnimi hipotezami, katere jej je zaporedoma budilo in zametalo neumevno Lotarjevo bistvovanje; toda radovala se je je sama s soboj in z gospo Albertovo kakor prijetnega mamila. Lotar se je nazival na tihem mej njima Toničin angel.

IX.

Oh! najmilejša nadeja, naslajajoča mi srce, je uničenje. Oh! ne moti me, jedini ostali mi up! Zdi se mi, da bi se drzno sedaj-le prositi Sodnika svojega, naj me uniči. Zdi se mi, da bi bil sedaj-le pripravljen, uslišati me. Potem, o mamilna misel, potem bi me ne bilo več! Povrnili bi se v nežalni mir ničevosti, izbrisan iz števila bitij pozabljen od vseh stvari, od angelov, od Boga samega! Velesilni Bog, ozri se name: daj me kaosu nazaj, iz katerega si me vzeli!

Klopstock.

Nekega dne, že blizu večera ustopila je Tonica v cerkev sv. Marka, da bi molila. Poslednji žarki zamirajoče zarje so prodirali skozi okna široko obokane kuplje ter povse ugašali po zatišjih udaljenih kapel. Jedva so osevali sahnoči odsevi najznamenitejše mozaike v svodi in po zidi. Od tam širile so se rastoče sence bolj in bolj ter gostele ob krepkih stebrih v ladiji, a naposled omračile z mrklo in nepremično temo kameneni tlak, razbrazdani, kakor okrožujoče ga morje, prihajajoče pogosto v svetišče, prisvajati si znova zemljo, katero

so mu ljudje vzeli. Nekoliko korakov od sebe opazila je klečečega človeka; kazalo je, da mu je duša zelo zaglobljena v misli. Baš v istem trenutji prinesel je jeden duhovnik ove cerkve svetilko pred čudotvoren obraz, obešen v onem kraji in luč razdala je krog sebe slabotno in bežno svetlobo; a sijala je dovolj, da je Tonica mogla razpoznati Lotarja. On se nagloma dvigne in brzo odhaja; kar mu ona zastavi pot na dvori pred svetiščem. Prime ga za roko ter koraka nekoliko časa z njim, ne črhnovši ne besede; potem se jej razveže jezik in govori mu z iskreno nežnostjo:

— Za Boga, Lotar! pravi mu, kak nepokoj vas muči! Ali bi vas moglo biti sram, da ste krščan in ali je ta vera toliko nevredna umnega duha, da bi se ne usojali priznavati jo pred svojimi prijatelji? Kar se dostaje mene, bila je, lahko vam trdim, največja moja peča, da sem še dvojila o vašej veri, in sedaj odvalil se mi je trd kamen od srca, ker dobro in za gotovo vem, da oba spoznavava istega Boga ter se nadejeva oba iste bodočnosti.

— Bože mili! kaj govorite, draga Tonica? odgovori Lotar. Čemu je bilo treba, da je privela

zla mi usoda to razjasnilo? Toda ne ognem se je: pregrozno je, da bi varal tako blago dušo kakor je vaša. Človek, morebiti slabo organizovan, ne verujoč v vero, v katerej je bil rojen, ne umejoč, kar je še večja nesreča zanj, ni velike Previdnosti, vladajoče svet, ni nesmrtnega življenja duše, bolj je vreden pomilovanja, nego zgražanja; ali če bi zakrival svojo nevero z navidezno pobožnostjo, če bi čestil vse, kar česte drugi ljudje, le zato, da bi svet varal, če bi se njegov ošabni um v istem trenutji, ko se z verniki vred ponižno poklanja, upiral temu javnemu češčenju, ta človek bi bil strašansko potuhnenc, najperfidnejša in najgrša stvar na zemlji. Raje vam razkažem svoje srce v vsem njegovem omahovanji in vsej njegovej bedi. Majem se že od mladih nog mej potrebo in nemožnostjo, da bi veroval; muči me žeja po drugem življenji in nestrpljivost, da bi se dvignol vanje, a progauja me ob jednem uverjenje o ničavosti kakor furija, navezana na moje bitje: takov iskal sem dolgo časa, često, povsod onega Boga, po katerem moj obup hrepeni, po cerkvah, po templjih, po mošejah, po filozofskih in duhovenskih šolah, pa vesoljnej pri-

rodi, katera mi ga kaže ter mi ga jemlje! Kedar mi že zapoznala noč dovolja, da pridem pod to obočje ter se sklonem, ne da bi me kdo videl, na stopnicah tega svetišča, prihajam goreče prosit Boga, da bi se javil mojej duši. Moj glas ga prosi, srce ga kliče, a nič mi ne odgovarja. Še bolj na gosto prizivam, ker tam sem varnejši, da ne bi varal kakkega svedoka s kretanjem, katero bi mogel napačno tolmačiti, sredi gozdov, na peski samotnega obrežja, ali ležeč na ladijci, ostavljenej volji silnih valov, iz nebes one svetlobe, katere nežna sladkoba bi me ozdravila vsega gorja! Kolikrat in s koliko gorečnostjo, o Bože mili, vrgel sem se na kolena pred neizmernim stvarstvom, proseč ga njegovega sestavitelja! Koliko srditih solz sem že prolil, ker sem ozrši se z nova v svoje srce, našel v njem samo dvojenje, neznanje in smrt! Tonica, vi trepečete, poslušajoč me! Oprostite mi, pomilujte me, ter umirite se! Oslepljenost bednega nesrečnika, katerega nebo zameta, ne dokazuje ničesar proti veri preproste duše. Verujte, Tonica, vaš Bog bistvuje, vaša duša je nesmrtna, vaša vera je prava. Ali ta Bog je razdelil svoje milosti in svoje kazni na skriv-

nosten način, z naprej videčim umom, javljajočim se v vseh njegovih delih. Dal je, da nesmrtnost že naprej čutijo čiste duše, za katere je nesmrtnost ustvarjena. Dušam, namenjenim že naprej za ničavost, pokazal je le golo ničavost.

— Ničavost! vsklikne Tonica. Lotar, na njo mislite? Oh, prijatelj dragi, vaša duša ni namenjena ničavosti! Verovali boste kedaj, če tudi le jeden hip, jeden sam hip; dojde trenutje, da se obudi nesmrtnost v Lotarjevem dubu, kakor v njegovem srci! Da bi bila smrtna duša Lotarjeva, Bože velesilni! in čemu bi bilo vse vesoljno stvarstvo, ako bi imela umreti duša Lotarjeva? Oh, kar se dostaje mene, nadaljuje nekoliko umirjena, jaz dobro čutim, de bodem živela, da ne poginem nikoli, da bodem imela v nemenjajočej se srečnej prihodnjosti vse, kar mi je bilo toliko drago, svojega otca, svojo mater, blago svojo sestro . . . in jaz vem, da me vse bolesti še toliko tužnega življenja, vse izkušnje, kojim more Previdnost podvreči slabotno bitje na tem kratkem poti od rojstva do smrti, nikedar ne dovedo do sovršenega brezupa, ker mi ostaje večnost, da ljubim in da sem ljubljena.

— Da ljubite! Tonica, vsklikne Lotar. Kateri človek je vreden, da bi ga vi ljubili?

Poslednje besede je govoril vstopajoč v sobano gospe Albertove, pomenljivo se smehljajoče. I Lotar se je nasmehljajal, a to ni bil on čarobni nasmev, kateri mu je obudilo včasih srečenosno razvedrenje. Britek in bolesten nasmev je bil, kateri se je zdel tuj njegovemu licu.

Tonici se je pričelo jasni, kaj je uzrok mrkle žalosti Lotarjeve. Čutila je, kako mora ta nesrečnik, ne imejoč najslajšega daru božje milosti, sreče, znati in ljubiti Boga, in vržen na zemljo, kakor potnik brez cilja, hoditi nestrpljivo po tej cesti in hrepeneti po trenutji, da bi jo ostavil na veke. Tudi se je zdelo, da je sam na sveti, ker ni govoril nikoli o svojih roditeljih. Če bi bil poznal mater, brez dvojbe bi jo bil kedaj spomnil. Za človeka, katerega ne veže nikako čuvstvo, mora biti groznata neizmerna praznina, v katero mu je utopljena duša, in Tonica, ne pomislivša še nikoli, da bi se moglo pogreznosti kako bitje v to skrajno bedo in osamljenost, zgražala se je, razmatrajoč ju. Posebno je razmišljala z velikim srčnim nepokojsvom

o onej Lotarjeveji ideji, da je Bog nekatera bitja zavrgel ter ja že naprej namenil za ničevost, kar jih je unesrečevalo na tem sveti, uverjaje jih, da ne zaživo z nova na onem sveti. Premišljala je prvokrat o tej strahovitej ničavosti, o mrklej, o nezimernej grozi te večne ločitve; stavila se je v duhi na mesto nesrečnika, kateremu se zdi življenje kakor torišče, kder ljudje drug za drugim zamirajo ter padajo neoživnej smrti v naročje, in najblažejnejša nagnenja samo kakor bežno mamilo dveh od praha storjenih src; predočevala si je prestrašenje soproga, pritiskajočega si na prsi ljubljeno soprogo, kedar se domisli, da ju bodo ločili v nekoliko letih, v nekoliko dneh vsi veki, in da ga vsako trenutje te naglo potekajoče sedanjosti primiče bliže ničavej brezkončnej bodočesti; in v tem bolestnem premišljevanji čutila je isto čuvstvo, kakeršno čuti slabotno in ubogo dete, izgubivše se v širnem gozdi, katero se bolj in bolj zamota ter dojde naposled, ne mogoč razpoznati sled svojih stopinj ter vrtnoti se na pravi pot, do trpke strmine kakega prepada.

Vsa utopljena v taka razmišljanja, kakor v mukovite sanje, dvigne se s svojega sedeža, dočim

gospa Albertova in Lotar molče zreta vanjo, ter se napoti v svojo sobo. Dospевšej vanjo, prepusti se nje srce, oproščeno vsake zvuнаnje ovire, do cela težečim jo tužnim čutilom ter uživa svobodo trpenja z nekako naslado. Dotle so imele strasti zelo malo oblast nanjo in celo ljubezen do Lotarja, katero je gospa Albertova rada gledala, razvijajočo se v nje notranjosti, ni obujala onih viharjev, kateri spremeljajo silna in mogočna čuvstva, kateri množe duševno delovanje ter dvigajo vsakeršne zmožnosti do najvišje stopinje. Uvidela je, da ljubi Lotarja in to uverjenje, polno slasti in udanosti, ni nikakor vzmanjševalo nje sreče. Toda misel o uničenji ali zavrženji, uničenji Lotarja razveže v nje srci najburnejša čutila ter je napoji z nemirom in grozo.

— Kaj! vsklikne, po tem toliko brzo protoklem življenji . . . nič! nič zanj! in on sam tako govori! in on sam nam preti, da ga ne bomo nikedar več videli gori, kder se bodo ljudje sešli ter se nikoli več ne razstali!

Ničavost! kaj pač je prav za prav ničavost, in kaj je prav za prav večnost, če ni namenjena i Lotarju?

Izkušaje razbistriti si te misli, približa se

nehoté in nevedé svetemu razpelu, in nje roka se opre ob križ. Potrta dvigne oči ter pade na kolena :

— Moj Bog! moj Bog! vsklikne, ti, kateri gospoduješ prostoru in večnosti, ti, kateri vse moreš in toliko ljubiš, nisi li ničesar storil za Lotarja?

Govoreč te besede, Tonica čuti, da omahuje; toda z nova jo osvesti prijemša ter opirajoča jo roka, roka gospe Albertove, ostavivše Lotarja, da je prišla za njo, boječa se, da bi bila bolna.

— Upokoji se, uboga Tonica, deje jej gospa Albertova, tvoji dedi so dali vshodu knezov, tvoja imovina se šteje po milijonih. Soproga Lotarjeva bodeš, naj bi bil tudi kraljev sin.

— Kaj pomaga, odgovori Tonica vzmočena, kaj pomaga, če on ne vskrsne (od mrtvih vstane).

Gospa Albertova, ne mogoč umeti zmisel teh besed, zamaje boleстно z glavo kakor človek, utrjujoč se proti svoji volji v brezupnem uverjenji, katerega se je branil dolgo časa a brez uspeha . . .

— Nesrečno dete! pravi stiskaje jo v naročje in rosé jo s svojimi solzami, koliko žalostiš svojo sestro! Oh! če ti je nebo namenilo to nesrečo, da bi jaz vsaj prej umrla ter je ne doživela!

X.

Prevaran si, ne da bi bil igral; ostaje ti še želj, a mamila so prošla. Domišljija je bogata, bujna in čarovita, a življenje bedno, suho in pusto. Srce ti je več ali menj prazno, in ne uživši ničesar, naveličan si vsega.

Chateaubriand.

Lotarjeva zaupljivost je postala Tonicu prava potreba. Ljubila ga je že živo, predno si je priznala da ga ljubi, in nadeja, da z nova obudi v njegovem srci vero, navdihovala jo je s prenežno gorečnostjo. Nič menj dragocena ni bila za gospo Albertovo; vznemirjala se je bolj in bolj ob usodi svoje sestre, mlade deklice brez opore, stopajoče mej beli svet s slabotno organizacijo, omahljivim zdravjem in silnim nagnenjem, da so se je boleстно dotikali vsi močnejši utisi, da bi jej zagotovila trdno srečo ni videla druge možnosti razven, da jo navede, da si poišče, kamor bi jo krepka in silna ljubezen nagibala, čuvajočega varstva proti mrzlosti življenja.

Zdelo se jej je zelo koristno, da se pridruži uže zgodaj v podpiranje nje, malo da ne materinske navezanosti do svoje sestre še nežnejše in še previdnejše čuvstvo, takšno, kakeršno je vdihnil Tonic brez dvojbe Lotar, če prav je bilo čudno in nerazložno, da se je mudil javiti, kar je bilo vsakemu posamičniku očevidno, da čuvstvuje. Dalo bi se misliti, da si je vstvaril v vzvišenejšem sveti kak čudovito sovršen ideal, da ga Tonicina podoba in značaj le nanj spomina ter da le zato upira nanjo svoje poglede s toliko živo in nežno pozornostjo, ker mu nje črte obujajo sliko onega, ne na zemlji bivajočega bitja. Ta okolnost je vzrževala v njih občevanji nekako mučno skrivnost, katera je bila nadležna vsem, a katero je mogel razjasniti le čas. Tonic je sploh dovolj osrečevalo prijateljstvo takega človeka, kakeršen je bil Lotar; nje boječa in nezaupljiva duša, dobro poznavajoča drugo srečo, ne bi se bila drznola, želeti si je. Nje življenje je krasilo uverjenje, da zanima življenje Lotarjevo ter da upliva na misli tega naobraženega moža, kakor morda še nijeden drug človek ne. Kar se dostaje Lotarja, temnelo mu je mračno mislijo bolj in bolj

in temnilo mu je je posebno ono, kar se je zdelo pripravno, da bi je razkadilo. Stiskaje roko gospej Albertovej in upiraje svoje oči na sladki smehljaj Toničin, govoril je često, z vzdihljajem se boreč, o svojem odhodu in trepalnice so mu orosile solzé.

To melanholično nagnenje duha, vkupno obema, udaljalo jo je javnim prostoriščem in šumnim veseliam, katerim se izročajo Benečani skozi večji del leta. Navadno jima je pohajal čas šetajočima se po Lagunah, po tam razsejanih otokih ali po mičnih sèlih „Trde zemlje“, stoječih ob krasnih bregeh Brente. Ali izmej vseh krajev, koder sta se rada sprehajala, ugajal ji ma je najbolj ozek in podolgast otok, katerega zovo Benečani Lido ali obrežje, ker v istini završuje Lagune proti strani širnega morja, ter je kakor njih mejnik. Zdi se, da je priroda dala temu kraju poseben značaj žalosti in slovesnosti, budeče samo nežna čuvstva, rajajoče samo resnobne in sanjarske misli. Samo proti strani, koder se vidi v Benetke, pokrivajo Lido vrtovi, mični ovočnjaki, male preproste a slikovite hiše. Če je lepo vreme, shaja se v praznike sem narod, da se opočije od napora celega tedna z igrami in selskimi plesi. Od

tam razgledaš Benetke v vsem njih sijajstvi; z gondolami pokrit kanal kaže radi svoje prostrane širine podobo neizmerne reke, kopljoče vznožje doževega dvorca in stopnjice svetega Marka cerkve. Bridka misel ti stisne srce, ko uzreš nad temi veličastnimi kupljami s časom zatemnelo zidovje državne inkvizicije ter na tihem izkušaš prešteti nebrojne žrtve nepokojnega in sumnivega samosilstva, katere so požrle te ječe.

Če se obrneš proti rebri na Lidi, mika in privablja te hrastov gozdič, odevajoč ves vzvišeni del in razprostirajoč se kakor zelena zavesa nad poljano ali razdeljujoč se sem ter tja v sveže in senčne kope. Mislilo bi se na prvi pogled, da ta kraj, tako ugoden razkošju, ne prikriva drugih tajen razen tajna radovanja; a posvečen je smrtnim skrivnostim. Zdi se, kakor bi veliko število tam razsejanih grobov, oznamenanih s čudnimi ter večini šetalcev neumevnimi črtami javljajo poslednje bivališče raz zemljo izginovšega naroda, ne ostavivšega nikakih drugih spomenikov. Ta veličastna misel, katera druží ter spaja s čuvstvom o kratkosti življenja čuvstvo o starosti časa, nekako je neizmer-

nejša in resnobnejša nego misel, rajajoča se na grobnem kamenu človeka, katerega smo v življenju poznali; ali ona je samo zmota. Le korakaj še dva tri korake, in uzreš da ti razkadi to napačno mnenje belejši kamen, po novejšem načinu okrašen, velikrat še osejan z jedva usahlim cvetjem, katero je postavil nanj ljubeč soprog ali žalujoč otrok. Te nezane črke so vzete iz jezika naroda, kateremu je Bog obljubil, da nikdar ne pogine in kateri živi sredi ljudij, ločen od ljudij, ter ne smeje ni svojega prahu mešati z njimi. Židovsko pokopališče je tu. Na Benetkam nasprotnej strani drevesa nagloma redejo, trava, prašna in uvela, more se opaziti samo sem ter tja; naposled rastlinstvo povse izgine in noga se ti udara v droban, gibek, srebrolik pesek, pokrivajoč vso to stran Lida in segajoč do širnega morja. Tu se do cela promeni razgled, ali, da bolje rečem, oko, blodeče po neomejenem prostori, išče zaman onih dragih spomenikov, onih krasno zidanih stavb, onih gibičnih gondol, mikajočih ga baš s toliko laskavim in čarovitim raznoličjem. Nijedne čeri ni, nobenega proda, da bi se opočilo na njem v tem širnem prostranstvi. To ni več ravna in ne-

prozorna površina mirnih kanalov, katere običajno brazdi samo čolnarjevo lahno krmilo ter kateri okrašajo s svojim vedno enakim tokom ponosne ceste, ob katerih je vsaka hiša podobna kraljevej palači. To so viharni valovi nezavisnega morja, morja, nikakor ne priznavajočega človeških zakonov in spirajočega ravnodušno bogata mesta in nerodovite in puste obale.

Take misli so bile zelo kočljive za boječno Toničino dušo; toda privadila se je bila polagoma tudi najmračnejših prizorov in podob, ker je vedela, da veselé Lotarja in da on samo v najbolj divjih samotah uživa s celim srcem zaupno razgovarjanje. Sovražen vsem publicim formam, stiskajočim in vezočim krila ognjevitega mu duha in čuvstva, bil je v istini on sam le, kedar je bil udaljen mnogobrojnej družbi, sam z naravo in prijateljstvom, ter so se mu mogle svobodno razvijati njegove burne misli, velikrat čudne, a vedno čvrste ter iskrene, včasih velike in divje, kakor navdihajoča ga pustinja. Posebno v takih slučajih se je zdelo, kakor bi bil Lotar nekaj višjega od človeka. Tedaj se je zdelo, kakor bi bil, prost človeka ponižujočih pristojnost-

nih vezij, posebno prestvarjen in kakor bi se od-
dihal od teže socialnih uredob v kraji, kamor še
niso prodrli. Opiraje se na negojeno drevo, na tleh,
na katera še ni nikoli stopila potnikova noga, spo-
minal je nekako na krasoto grešivšega Adama.
Mnogokrat motrila ga je Tonica tako slonečega na
tem vzvišenem kraji - otoka Lida, kjer se nahaja
židovsko pokopališče. Kedar je stal tam ter obračal
zaporedoma svoje poglede na Benetke in na morje,
javljala je njegova toliko gibka, toliko oduševljena,
toliko izražljiva fizijomija, kar se je godilo v njem,
s toliko natančnostjo in preciznostjo, kolikor bi bila
jedva dopovedala beseda. Čitalo se je v njegovih
pogledih, kako njegov duh razmučen primerja te
grobove, ležeče mej hrumovitim svetom in vedno jed-
noličnim morjem s koncem človeškega življenja, tudi
morebiti postavljenim mej neprestano gibanje in ne-
skončno brezdelje. Oko se mu je upiralo boleстно v
poslednje meje obzorja proti strani zaliva, kakor
bi jih izkušalo udaljiti še bolj ter dozreti tam zadi
kak dokaz proti ničavosti.

Nekega dne se vrže Tonica, uverjena, kakor
bi jej bil prijavil, da razmišlja take misli, proti

njemu s hribca, na katerem je sedela, ter ga prime za roko z vso svojo močjo:

Bože, Bože? vsklikne, kazoč mu s prstom nedoločno črto, koder se je dotikal poslednji val prve megle . . . tam le je!

Lotar, menj osupnen nego ganjen, da ga je umela, pritisne si jo na prsi.

— Če bi ne bilo Boga nikder v vsej prirodi odgovori jej, nahajal bi se v Toničinem srci.

Gospo Albertovo, svedoka vseh njiju razgovorov, zanimali so menj oni, kateri so se sukali okolo teh velikih predmetov razmišljanja, ker je verovala brez truda, z neko najivno vero, in ker ni nikedar mislila, da bi se kdo mogel dvojiti o idejah, na katere same so osnovane človeške nadeje in sreča. Nekatero okolnosti so jej obudile mnenje, da Lotarjevo verovanje ni do cela soglasno s Toničinim ali ni sanjalo se jej ni, da bi se razlikovala osnovna načela njiju verovanij, in ono rahlo nesozvučje src, kateri je hotela združiti, vznemirjalo jo je pač malo. Vedela je, da se more motiti i Lotar, naj je še toliko sovršen, toda bila je uverjena, da se tako sovršen človek, kakor je on, ne more motiti vedno.

XI.

Vselej zaškripljem z zobmi,
 kadar vidim, kako se delajo
 krivice in kako preganjajo uboge
 nesrečnike v imenu pravice in
 zakonov. Goethe.

Nekega dne se vračata že precej kesno, pozneje nego običajno, s svojega šetanja. Že se je pričela tmina razprostirati čez morje, ter je zagrnola Benetke, da jih kažo samo še raztresene luči njih stavb; vsa priroda počiva v grobnej tišini in uho lahko razločuje najrahlejši šum. Kar začuje Tonia nenavaden, a vendar ne nov jej vsklik; protrese jo. Vspomni se, da ga je že slišala v Farnedi on dan, ko je videla starega dalmatinskega pevca in pozneje v obližji Devinskega gradu, ko se je armenski redovnik vrgel v sredo razbojnikov ter jih razpršil. Nehote se stisne k sestri, išoč z očesom Lotarja, stoječega na sprednjem deli gondole. Malo pozneje ponovi se hrum, toda čuje se mnogo bliže nego prej, in v istem trenutji se čoln močno zaziblje, kakor bi se ga bil doteknol drugi. Lotarja

ni več v njem. Tonica vsklikne ter se burno dvigne kličoč ga. Gondola ostane nepremična. Velik hrup, slišoč se nekde blizu, upozori jo na se ter promeni nje plahost v radovednost. V tem motnem hrumenji razločuje prav dobro glas Lotarja, oblastno govorečega sredi tolpe na razkitem brodi. Takoj razbere, da so ti ljudje tajni redarji (policaji), vedoči nekega jetnika v Benetke in pritožujoči se, da se jim je vzel njih plen. Lotarja je razgnjevalo zelo njih nasilje proti temu nesrečniku; videč v njih strogem ravnanju samo grdo zlorabo sile, zagnal se je na čoln, ter oprostil neznanca, vrgši ga v morje, da je mogel doplavati do kakega bližnjega obrežja. Redarji so mu začeli najprvo očitati in mu groziti, ker je bil ta jetnik zelo važen; imeli so celo razlogov misliti, da je to kak Zbogarjevec, ter nadejali so se velike nagrade, da so ga ulovili; ali izpečnavši Lotarja, spoštljivo utihno: njegov skrivnostni upliv brzdaval je v teh viharnih časih pogosto izgrede javnih oblastev. Progovorivši jim nekoliko prezirljivih besed, vrže sredi njih pest zlatnikov ter stopi mirno nazaj v gondolo, ter s tem do cela zopet upokoji Tonico.

Baš ko veslajo v kanal, začuje se nenavaden vsklik, vzbudivši malo prej Lotarjevo pozorljivost, znova na Žudeškej rti. Tonica sumni, da je baš iz redarskih rok rešeni človek prišel na tem kraji na suho ter na ta način naznanja to svojemu osvoboditelju, javlja joč mu, da mu ni izkazal brezuspešne dobrote. Lotar se vidoma zelo močno in živo tega vzveseli, in to obudi isto čuvstvo v srci Tonice, radujoče se kljubu nedoločne, še vedno jo plašeče boječnosti živahno sovršenosti Lotarjeve duše, vedno pripravljene, kakor je videla, upreti se krivičnosti in žrtvovati se za nesrečo. Čutila je, da ga neutišna burnost njegovih čuvstev včasih zavede nevarno daleč, ali ni menila, da bi mogel kedaj kdo grajati napake radi svojega povoda toliko blage.

Gospa Albertova je redkokedaj vsprejemala družbe, ker je opazila, da takšna razvedrija, sestojča najnavadnejše v tem, da se ljudje mej soboj formalno pozdravijo ter poklonijo, malo prija Tonici. Toda baš ta večer pričakovala je proti svojemu običaju precej mnogobrojno družbo, prihajajočo malo da ne v istem časi kakor ona. Že se je govornica o baš pripetivšem se čudnem dogodki raz-

širila mej posamične čete ljudij na trgi svetega Marka in obče mnenje, Lotarju vedno prijazno, osvetljevalo je njegovo vedenje na najugodnejši način. Beneški narod, na videz najpokornejši in najsposobnejši, da se vklene v robstvo, ta tako ponižni, tako pohlevni, svojim gospodom toliko dobrikajoč se narod, ljubi morebiti najbolj mej vsemi narodi svobodo; in v tej dobi javnih viharjev, ko je oblast negotova šla iz roke v roko, kakor je hotel slučaj, oprijemal se je z navdušenjem vsega, kar je kazalo, da mu zagotovi nezavisnost ali da jo obrani, ko ni bilo trdnih uredob. Najrahlješe žaljenje varnosti posamičnika je vznemirilo, vzburilo temnogledo mu nezaupljivost, v najzakonitejših dejanjih oblastva opazi je mnogo neraje ono, kar je storilo, da vzdrži njegovo varnost, nego ono, kar bi moglo kedaj storiti, da jo uniči. Ime Ivana Zbogarja je doslulo v Benetke kakor ime opasnega in strašnega človeka, ali on jih ni nikoli plašil, ker je njegova četa, premalo številna, da bi se osmelila napasti toliko mesto, razbojnikovala in pustošila, kakor mu je očital glas, samo po nekaterih vaseh trde zemlje; a njim so bili stanovniki Lagunov tako

tuji, kakor bi jih bila ločila neizmerna morja. Zbogarjevec po tem takem ni bil sovražnik Benetkam; zato se je Lotarjevo dejanje sploh sodilo samo kakor tak čin njegove energične plemenitosti, kakeršni so se zdeli povse naravni njegovemu značaju in kakeršni so mu že pridobili nagnenje nižjih slojev in spoštovanje vsega sveta.

Um vno je, da se je razgovor mej gosti gospé Albertove sukal o tem predmeti kljubu vidnej zadregi Lotarjevej, ker njegova pohlevnost ni mogla čuti ni najmanjše hvale brez nestrpljivosti. A nič ni kazalo, da bi skoro prestali meniti se o tem, kar bi bilo neizmerno ustreglo zanimajočej jih osobi. Tonicó, videčo, kako mu je to neugodno, mučilo je to; radi tega obrne naglo razgovor na drugo, dogodku menj prijazno stran, da bi vzlajšala Lotarju težo neprijetnega mu občudovanja.

— Toda, pravi smehljaje se, če bi se bil gospód Lotar varal o človeki, za katerega se je tako blago žrtvoval, če bi se bilo slabo mnenje, katero ima o redarjih, ta pot motilo, če bi se mu bila pripetila nesreča, da bi bil zaprečil dejanje pravice, kar je vedno napačno, ter se uprl zakonom zato,

da bi oprostil zaslužen kazni kakega krivca, kakeršnega zameta vsa človeška družba, da bi bil posljal v prestrašeni svet nazaj kakega grozodeja, živočega samo v zločinstvovanje; če bi bil osvobodil kakega tovariša Ivana Zbogarja . . . ali kar stresem se, če pomislim na to, Ivana Zbogarja samega . . .

— Ivana Zbogarja! seže jej Lotar v besedo z nemirnim in osuplim glasom. Toda kdo bi mogel misliti, nadaljuje, da bi se usodil Ivan Zbogar ali kak njegov podanik priti v sredo Benetek, brez cilja, brez znane namere, ker v velikem mestu ti razbojniki pač ne mogo nikakor javno pleniti in moriti. Ta zviijača redarjev je pač mnogo preneumna!

To je nezmislno, vsklikne gospa Albertova. Umevno je, da se prognanec kakega razpuščenega društva, načelnik kake plemenite stranke prikrade v mesto, kder mu je sod sojen, kder ga čakata smrt in krvnik. Ali če bi bila ta drznost brez koristi njegovej stvari, kaj bi ga moglo odločiti k temu! Ali kake misli, kake strasti bi napotile bednega razbojniškega glavarja, čegar srce bije in hrepeni le po pleni, da bi se osmelil v toliko nevar-

nost? Ljubezen pač ni, brez dvojbe! Naj je srečen ali nesrečen v svojih nakanah, vedno vdiha isto preziranje; katera žena bi ga tedaj bodrila ter mu budila le količkaj upanja? Kdo bi bil, da bi umel ljubico Ivana Zbogarja?

— V istini, pravi Lotar, to bi bilo čudno.

— Sicer, govori gospa Albertova dalje, kdo ve, če ta človek sploh živi; če njegovo ime ni samo slepilo kake enolike prezirne čete kolikor so druge a dovolj spretne, da se izkuša osvetliti z nekako glasovitostjo.

— O teh stvareh, gospa, deje postaren mož, ki je pozorljivo poslušal gospo Albertovo, dokler je govorila, ter se že nekaj časa pripravljaj, da bi jo zavrnil, osnovane so vaše dvojbe slabo. Ivan Zbogar preresnično živi, ter mi ni do cela neznan.

Družba se približa okolo njega razen Lotarja, zanimajočega se i posle jako malo za njih razgovor, kakor je imel navado. Menil se je zanj k večjemu toliko, kolikor zahteva olikanost v kramljanji, sukajočem se o vsemu svetu ravnodušnih stvareh.

— Jaz sem Dalmatinec, nadaljuje tujec, rojen v Spleti.

— V Spleti? deje Lotar, pristopivši bliže. Ono deželo poznajem dobro.

— Baš v okolici tega mesta bil je rojen Ivan Zbogar, govori dalje starček, vsaj kolikor mi je verjeti svedočilom, do katerih sem prišel, ker to ime ni njega pravo ime. Nadel si je je, ostavivši svojo obitelj, jedno iz najplemenitejših in najsijajnejših v naši deželi; nje praded je bil neki albanski knez. Ne bodem vam pravil, kaj ga je nagnilo, da je tako daleč zašel. Malo da ne še otrok, šel je služiti Turkom, a potem v Srbe na upor, kder si je naglo priboril veliko bojno slavo. A ker se stvari niso vršile njegovej stranki prijazno, bil je prisiljen ubegniti, da uide prognanstvu. Vrnol se je, kakor govoré, v Dalmacijo; a tam je našel, da nima nikake dedščine. Ker se je bil privadil viharnemu življenju in ker so ga mučile, kakor se je kazalo, mračne in silne strasti, oprijel se je prve prilike, da se naveže na neprestano, prevratno živovanje. Če bi bil v onih srečnih okolnostih, v katerih delavnost in veleum dospejeta do vsega, pridobil bi si bil morebiti pošteno glasovitost. Ker ni imel nevarnostij, s kakeršnjimi se pridobiva slava, okle-

nol se je one, katera prinaša samo preziranje in smrt na morišči. Žal, jako žal je tega človeka!

— Ali ste ga videli, vi ste videli Ivana Zbogarja? vpraša Tonja.

— Često sem ga pritiskal v svoje naročje, ko je bil še otrok, odgovori starček. Takrat je bil še nežna in blaga duša, toliko plemenita in krasna podoba!

— Lep je bil? vsklikne gospa Albertova.

— Zakaj ne? zamrmra Lotar. Lepa zvonanost je izraz lepe duše; in kako lepe duše je nesreča že premenila, vshujšala, pokvarila! Koliko dece je bilo ponos svojih mater, kateri so postali izvrg ali groza sveta! Satan je bil še na večer pred svojim padom najkrasnejši angel. Toda, nadaljuje glasneje, poznali ste ga li tudi priletnejšega?

Do desetih ali dvanajstih let, pravi stari Dalmatinec, in nekaj časa prej postal je bil sanjarsk in samoto ljubeč. Vedno mislim, da bi ga izpoznal, če bi se kedaj sešla z njim.

— Bog vas čuvaj, da bi ga izpoznali na morišči! To trenotje bi bilo jednako grozno za vas in zanj . . . zanj, ker bi mu obudilo spomine na srečno

mladost, katere obetanja je postavil na laž in katera ga morebiti sedaj najbolj muči!

Zares, deje Tonica, vi ste tako ustvarjeni, da preradi sumnite takšna čuvstva v drugih. Vi ne mislite, da jih je moral Ivanu Zbogarju utujiti sam učinek njegovih običajev, in da bi jih njegova podla in omadeževana duša več ne umela, če je res, kakor se trdi, da jih je kedaj umela!

Lotar se sladko nasmehne Tonici; potem se obrne proti drugim osobam zbrane družbe ter nagovori baš prej pripovedujočega starčka:

— Kako je krivec nesrečen na zemlji, pravi z glavo majoč, ker ga zaničujejo take duše, ne da bi mu ostalo kako sredstvo, da bi se jim opravičil ali vsaj vznežil njih strogo mnenje. Zdi se jim nekak monstrum, katerega je divja trma njegove usode postavila povse izven narave in kateri nema nič človeškega na sebi. Vržen je v vrsto živočih le zato, da je straši in da umre. Ta nesrečnik ni imel roditeljev, on ni imel prijateljev. Njemu srca ni nikoli navdalo čuvstvo globoke žalosti, videčemu nesrečnika, kakeršen je on. Suho mu oko zapiralo se je v sen ob bedočem in plačočem siromaštvu.

Bože veliki! da bi mi takšno mnenje shujšalo že sicer toliko žalostni red človeške družbe! Ah! raje verujem, da se slabo mnenje moti, raje verujem, na ogorčenje ranjenega srca, na nasprotovanje plemenitega, a brezusmiljenega samoljubja, upršega se proti vsemu, kar mu je mrzelo, ter krčečega si krvav pot mej ljudmi, da se da razpoznati ter ostavi za seboj sled.

— I jaz sem to mislila, pravi Tonica, približavši se ganjena Lotarju ter opiraje svojo roko na njegovo ramo.

— Misel Toničina je vedno, nadaljuje on, razodetje božje. Kar se dostaje mene, umel sem dobro, čutil sem često, s koliko bridkostjo mogo opojiti trdovoljno dušo bede človeške družbe; jaz umevam besnenje, katero sama strast po dobrem včasih vzbuja v ognjevitem in nepremišljenem srci. So ljudje, burni iz razsodnosti, vihari radi koristi; a njih potuhneno navdušenje ne preseneti ni mojega duha ni mojega usmiljenja; a če najdem poštene namero v drzovitem dejanji, neobičajnem ali divjem, takoj sem pripravljen, postati pomagač onega, kateri je je storil, naj bi mu bila pravica tudi že namenila smrt.

Tonica potegne z nekako grozo roko nazaj. Lotar jo prime za njo.

— Človek je bil prej v tem zelo različnem stanju in prinesel je v svoje drugo stanje nekatere spomine na prvotno; in vselej, kedar veliko politično vzrujanje nagiblje družbo v naravno stanje, zastrmoglavi vanjo z neverjetnim žarom, ker njegova organizacija hrepeni po njem ter ga dovaja vedno z neustavno oblastjo do najvišje možne stopinje svobode. To čuvstvo more biti po svojih posledicah strašno, a ono je zvezano s človeško naravo ter je v človeki samem vedno blago in ganljivo. To je še vse drugače nego v teh družbah, v katerih mi živimo, v izprijenih družbah, koder oblastvo, za nekoliko časa v rokah majočih se naredeb, katere imajo le še pravico časa ali pravico smelosti, grozi pasti vsak čas iz rok drzosti ter postati delež najposlednejšega bednika.

Eh kaj! kedar dospeje kak narod do tega; kedar ga iztrga starim npravom in starim zakonom nepremožna sila, kedar, negotov v svojem bistvo-vanji, uspava smrtno svojo grozo v naročji potuhne-nih glumačev, gladečih ga, da bi podedovali za njim

poslednje cape; kedar se družba, tako blizka svojeji pogubi, malo da ne opira mej zlemi ljudmi samo na korist, a mej poštenjaki samo na nekaka zami-
rajoča moralna pravila: da bi bilo tedaj prepove-
dano čvrstemu možu, nabajajočemu v sebi in v svo-
jem impulzi, s kojim more razvneti in vspodbosti
druge, poroštvo, jedino poroštvo pravice člo-
veštva . . . da bi mu bilo zabranjeno, zbrati vse
svoje moči proti začinjajočej se rušitvi, proti pro-
dirajočej smrti! Vem, da se tak mož nikakor ne
zboji navadnih družeb prapora. Te ga bodo zame-
tale, ker jim bode govoril nerazumet in njim ne-
umeven jezik. Da je služi, mora se odločiti od njih,
in napovedana jim vojska je prvo poroštvo neza-
visnosti, katero najdo kedaj pod njegovim po-
kroviteljstvom, kedar se roka, vzdržajoča državo,
do cela umakne. Potem postano ti zaničevani raz-
bojniki, katere prezirajo ter se jih zgražajo, njih
soditelji in njih morišča promene se v oltarje.

To ni nikako protislovje, nadaljuje Lotar, to
nam dokazuje zgodovina, to se opira ob vzglede
vseh vekov. Kdo ne razvida naravni in dobrodejni
red stvarstva v duhi prenovljenja, kateri se javlja

konec vsake civilizacije ter jo pokonča, da jo pomladi, ker narodi se samo na ta način pomlajajo, vsaj če verjamemo izkustvu. In vi verujete v Providnost, in usojate se grajati nje sredstva! Če ognjenik razgnoji zemljo, pokrivši vam poljane s kadečo se lavo, govorite, da je Bog tako hotel; a tega ne verujete, da je Bog dal poseben nalog tem krvolivnim in grozodejnim ljudem, razdirajočim podpore socialnega življenja, da na njih mesto postavijo zdrave! Pomislite, kaki ljudje so osnovali nove družbe, da so bili oni razbojniki, kakor so ti, katere obsojate! Kdo je bil, vprašam vas, oni Tezej, Piritoj, Romul, kateri so barbarsko dobo preveli v junaško dobo ter jej načelovali; kdo je bil Herkulejsam, čegar ime so slabotniki čestili, ker je bil najstrašnejši sovražnik mogočnikom, kateri se je srdil le kraljem in bogovom? Svečeniki so posvetili spomin njegovih del ter ga vsprijeli mej bogove, če prav je bil pankrt, razbojnik, morilec in samomorec. Videl sem, potujoč v Atene, goro, na katerej so bili postavili Marta pred sodišče radi umora.

Dočim je Lotar govoril, sela je Tonica ter zrla nanj z neopisnim čuvstvom. Gospa Albertova

se ni toliko živahno zanimala za ta razgovor, a vender jo je zabaval kakor nenavadna in nova ideja in te misli so se je tako dojele, da je često pozabila, koliko nasprotne so čuvstvom, katere sta jej vdihala vzgoja in svoj razum.

Znano je bilo, da je Lotarjev značaj nekako divje nezavisen ter zelo naklonjen mnenjem, kateri nimajo ni državnega pečata ni priznanja velike množice; zato so bila njegova razmatranja posebno zanimiva. A njegov položaj mej svetom je bil tak, da so videvali v najneobičajnejših in najdrznejših njegovih idejah le neko trmo njegove domišljije; to uverjenje je bilo tako obče, da se mu je redkoma ugovarjalo. Bili so mu hvaležni, da je razložil, kar mu je bilo na srci, a da bi bil moral zagovarjati svoje mnenje, na to ni nikdo mislil. Ta debata je bila že davno končana in Lotar, zamišljen, se ni udeleževal sledečih ravnodušnih in puhlih fraz polnih razgovorov. Opiraje glavo na roko, oziral se je z mrklim okom na Tonicu. Ta je, ne da bi sama opazila, promenila sedež ter se mu približala; zdelo se je, da je utopljena v bolestne misli.

— Lotar, pravi mu poluglasno, podajoč mu roko, ljubezen za slabotnike in nesrečnike vas zvede včasih, da govorite stvari, kakeršne bi dobro premislivši več ne odobraval. Ogibajte se vsihičenja, katero bi vsled kakih okolnostij moglo postati zlonosno vaše sreči, sreči onih, kateri vas ljubijo.

— Kateri me ljubijo, vsklikne Lotar. Ah, če bi bil jaz ljubljjen! če bi bil mogel biti ljubljjen! če bi me bil svet poznal, če bi se bilo oko žene, vredne moje duše, ozrlo na moje srce, predno je je osmodila nesreča! . . . Kako čudno mnenje . . .

Tonica se približa še bolj, da bi osamila Lotarja ali da bi ga bolje čula. Nje roka je ležala križema v njegovej.

— Da, povzame Lotar, če bi bila žena, katera bi mi bila namenjena, dovolila bednemu mojemu življenju kako ljubezni podobno čuvstvo; če bi me bilo bitje, slično Tonici, slično jej le malko kakor senca resnici, vzelo pod pokroviteljstvo svojegai usmiljenja . . . če bi bil mogel dihati brez omadeževanja vzduh, kateri gibljo gube nje obleke ali valčki nje las; če bi se mi bile ustnice drznole reči ti: Tonica, ljubim te! . . .

Družba se je razhajala. Tonica prestala je trepečoč razbirati svoj položaj. Ostala je nepremična, i gospa Albertova je ustopila; a Lotar ni prav nič predrugačil svoje govorjenje. Z mračnejšim glasom ponovi poslednje besede in potegne gospo Albertovo k nje sestri, bolestno vskliknovši.

— Kaj delate, pravi, kaj delate od Lotarja? Poznate li Lotarja, ali bolje, tega neznanca, tega nedoločnega človeka, ne imejočega nikakega imena? In vi sestra tega deteta, veste li, da jo ljubim in da moja ljubezen mrtvi?

Tonica se je bridko nasmehnila.

Zveza teh mislij bila jej je nedoumna; a zdelo se jej je, da pomenjajo zlo.

Gospa Albertova ni nikakor ostrmela. Mislila je, da so taki izrazi samo govor prekipele ljubezni, kakeršno je imel Lotar čuvstvovati in kakeršno si je često predočevala. Gledaje ga s prijaznim nagnenjem, stisne mu roko, da bi mu javila, da zavisi od njega, če se hoče osrečiti, ter da ne bode stavila njegovim željam nikakih zaprek ona jedina osoba, katera bi še mogla nekako uplivati na nje sestre voljo. Toničina čuvstva, ohrabrena po tem

priznanji, javljala so se še jasneje. Vlila jih je v jeden pogled, prvi pogled nje očij, kateri je ožarila ljubezen.

— Gorje mi! vsklikne Lotar z zamolklim glasom ter izgine.

Šum krmila se začuje iz kanala ter moti mrklo tišino, nastanšo po njegovem odhodu. Tonica se zažene k oknu. Jeden mesecev žarek osvetli plavajoče perje na klobuki Lotarja, oblečenega ta dan po beneški. Pogled na nebo, zibanje vzduha, ura, trenutje, morebiti še kake druge okolnosti vspomnijo Tonico prikazni onega neznanega razbojnika, kojega je videla odhajajočega z nasipa svetega Karola. Toda nje srce se je udalo samo za jeden hip tej grozobudnej podobi. Kakeršen koli naj je tajni povod Lotarjevega nepokoja, [on jej je povedal, da jo ljubi; in nje nagnenje ga bode očuvalo vseh nevarnostij.

XII.

Oh, dražestna krajina! če bi se našlo
 kako pripravno bivališče, da bi upokojilo
 bóli razmučenega erca, zacelilo globoke rane,
 katere je zasekala tuga in obudilo prva ma-
 mila življenja, učinila bi brez dvojbe ti! Očar-
 ljiva tvoja podoba, samotni ti gozdi, čisti
 in vonjavi tvoj vzduh ima moč, da uteši
 vsakeršno žalost . . . razven obupa.

Charlotte Smith,

Gospa Albertova preživela je noč in jeden del
 prihodnjega dne išoč toлмаčenja skrivnostnemu Lo-
 tarjevemu govoru. A našla ni ničesar, kar bi pro-
 menilo najmanjšo stvarco v nje namerah. Morebiti
 preprosti rod, morebiti radi preobilne radodarnosti
 vznerejeno imetje, velike politične ali zasobne ne-
 sreče, držeče ga udaljenega njegovej domovini,
 takšna so bila različna mnenja, s katerimi se je
 bavila nje domišljija in nijedno iz njih jej ni obu-
 dilo misli, da bi zaviralo Tonicu srečo. Celo Lotar-
 jevo obotavljanje se je na ta način razlagalo s to-
 liko nežnimi in vrlimi čuvstvi, da se ni kesnila s
 sredstvi, da prodre.

Razgovorivši se nekoliko s Tonico, pooblasti jo, da sme svobodno pokloniti svojo roko in srce, in da mu naznani sama to novico, uverjena, da se njegovi plemeniti pomisleki ne bodo ustavljali ljubezni. Tonica, boječnejša in plašnejša, ker je bila navajena že od mladosti mračnih mislij, da ne bode nikoli uživala sreče, katere sliko so jej predočevali, pričakuje z nemirnejšo nestrpljivostjo, da bi potekel ta dan. Zdi se jej, da se nikedar več ne povrne, da ga je videla poslednjikrat.

Toda prišel je zopet.

Njegova tužna in utrujena fizijonomija javljala je mukovita razmišljanja. Polt mu je bila svinčene barve. Oko mu je izgubilo navadno sladkost svojega seva ter kazalo je nedoločni in viharni nemir bolne domišljije. Poleg Tonice je sel ter jo nepremično gledal; gospa Albertova se je nekoliko na strani z nečim bavila ter se nalašč udaljila njenemu razgovoru. Ta položaj je imel nekaj težkega za boječo in slabotno Toničino organizacijo. Poskušala se je smehljati in solza se jej je utrla v očesi. Srce jej je bilo silno burno. Včasih se je odvrnola od Lotarja in ozrši se znova vanj, začudila se je,

da jo še vedno tako nepremično in tužno ogleduje kakor prej. Hotela je nekaj pregovoriti, a jedva je jecala nerazločne glasove in njemu je bilo nemožno razbrati, kaj hoče. Pazljivost, s katero je zrl nanjo, imela je nekaj sličnega nekakemu mamilu in nekakej nočnej prikazni. Naposled posrečilo se jej je, da je okončala to mučno čarobo, dejoč mu :

— Vi ste tedaj nesrečni, Lotar? . . .

To vprašanje je vezala neka nevidna vez z njiju poslednjim razgovorom, a bilo je bolj izraz bolestnega čuvstva, katero je vzbudilo ono, kar je namerjala povedati.

Lotar ne odgovori ničesar.

— Toda, nadaljuje ona, bili bi pregrozoviti proti onim, kateri vas ljubijo . . .

— Kateri me ljubijo! deje Lotar pokrivši si glavo z rokami. Zli moj angel vas je naučil magične besede, dušo mi mameče!

— Prišla sem nalašč zopet na to, odgovori Tonica, ker ne poznajem brezmejne nesreče za človeka, kateri je ljubljjen; in če je vaša usoda taka, da je mnogo nagnenij prevarilo vaše rahločutje, da vam je uskočilo mnogo nadej, nikedar ni došlo do

tega, prijatelj moj, da bi ne našli več poleg sebe one toliko dragocene zamene, katera zaceli v nežnem srci vse bolesti; — vi veste, Lotar, da ste ljubljeni.

Lotar je začel z nova zreti v Tonico, a lice se mu je do cela premenilo: Zapazil si na njem le še nekako zmes nepokojnega radovanja, osupnenja in groze, nenavadnih njegovim potezam.

— Lotar, govori ona dalje, jaz ne poznajem ni vaše obitelji, ni vašega dostojanstva, ni vašega imetja, in malo mi je na tem, da to zvem; a pravilo se mi je, da roke one Tonice, katere srce vi želite polniti, ni prezirati nikomur; naj bi mu bile one razmere še toliko sijajne; in Tonica, mogoč voliti svobodno, odločila bi se samo za vas.

— Zame! vsklikne Lotar z nekako strastno burnostjo.

Gospa Albertova se je približala.

— Zame! in to ste vi, to je Tonica, ki se mi tako bridko roga.

— Lotar, pregovori Tonica z nekako mrzlo dostojnostjo, vi prezirate Tonico ali je pa neste razumeli.

— Prezirati Tonico! Kaj znači ta jezik? O čem se mi je govorilo? O poroki če se ne motim, in vi . . .

Tonica se opre ob sestro. Joče.

— Hči moja, pravi gospa Albertova, ne utikaj se v njegove tajne. Pač nikakor ne bi te zametal, če bi ga nerazdorna ovira, morda kaka druga vez . . .

Lotar jej seže v besedo.

Ah! ne verjemite tega! Rojenemu, da ljubim Tonico, da ljubim samo njo, ni mi vklenilo svobode nobeno drugo nagnenje . . . In če bi se nje roka mogla pridobiti z ljubeznijo — ali s pogumom, prisizam, da bi bila moja, ali s kako pravico in s kakimi pogoji? S kakimi pogoji, Bože veliki! in kdo bi je drznol staviti? Maščevanje božje, kako si strašno! Poslušajta me, niste li slišali, — vama neso li pravili — še pred kratkim časom o nekem človeki, zovočem se — Lotar — to bodi njegovo ime in Lotarjeva soproga, znata li, v kakej palači, na kakih posestvih bi ljo pokazal svojim vazalom!

Tonica sede. Smrten srh jej vzdrveni ude. Grozna razjasnila so se javljala nje duhu, upira-

joča se proti njej. Izkušala je prodreti to neprodorno skrivnost, in vse, kar je mogla razločevati, bilo je nerazborno in strašno. Lotar se jej je redoma udaljal in približeval. Včasih so mu črte izražale blodnjo, včasih jih je neustavna moč napela in raztrla. Potem je nekaj časa zamišljen in potrtno molčal. Kar mu vzjasneje čelo, oko mu zažari, hipna misel, obujajoča mu z nova nadejo, zasveti mu na lici. Tonici h kolenom se sklone, z vshičenjem stisnovši nje in gospe Albertove roke, ter močič jih s solzami, vsklikne:

— Toda, če bi bil vse na svetu njej in vam? Vse! odgovori Tonica.

— Ona in vi, deje gospa Albeztova. Vse moje življenje je navdihala ta misel!

— Da bi bilo res? vsklikne Lotar, kakor bi ga potrla teža nikoli ne nadejane sreče; da bi bilo res, in jaz bi mogel začeti z vami novo bistvovanje, zatreti svoje ime in svojo usodo sredi ljudij, — da bi mogel! A treba li. kako bi se drzno podvreči, kar ljubim. Tako hoče fatalna moja zvezda! Daleč od tod je, daleč od mest, v deželi kder bi vam bil zaman sijaj slovečega imena in

obilne imovine, ali kder bi jaz posle vse svoje življenje posvetil . . . Oh! pustita, da se opočijem za jedno trenotje v opajajočih me čuvstvih!

Lotar umolkne za nekoliko minut, potem se dvigne, govoreč bolj mirno, pripoveduje tako-le:

Še zelo mlad, čutil sem že bridko socialne bede, vedno so mi vzburljale dušo, včasih so jo razvnele in zvele predaleč, kakor mi je očitala včeraj Tonica. Bolj po nagonu nego po razumu gnan, umikal sem se mestom in v njih bivajočim ljudem; ker sovražil sem jih, ne vede še, kako mi jih bode kedaj črtiti. Krajinsko gorovje, hrvatski gozdi, divje in malo da ne neljudne obale siromašnih Dalmatincev, mejile so redoma nemirne moje poti. Ostajal sem malo po krajih, koder je gospodovala družba in boječ se vedno nje napredkov, srdečih nezavisnost mojega srca, želel sem zelo, odtegniti se je do cela. V onih krajinah je deželica, vkupen mejnik naobraženja modernega in starovečnega, ostavivšega še globokih sledov: Črna gora je postavljena kakor na granico dveh svetov. Ne vem, kako temno sporočilo mi je rodilo misel, da nima ni te ni one olike. To je evropska zelenica, osamljena.

radi nedostopnih skalin, s svojimi posebnimi nravi, katerih ni še popačila dotika z drugimi ljudmi. Znal sem črnogorščino. Razgovarjal sem se z nekaterimi tamošnjiki, katere so privedle v naša mesta potrebe, v njih nikedar ne rastoče in nič se ne menjajoče. Namislil sem si krasno podobo o življenju teh gorskih ljudij, zadostujočih že toliko stoletij sami sebi ter čuvajočim svojo nezavisnost, skrbno branječ, da ne prihajajo v njih naobraženi ljudje. Res, njih položaj je tak, da nobeno koristolovje ali slavoblepje ne more privabiti v njih pustinje razbojne čete, prisvajajoče, da izsesava. Le kak radovednež in kak učenjak osmelil se je včasih v te samote, a našel je v njih smrt, katero je prinašal, ker navzočnost socialnega človeka je smrtonosna svobodnemu narodu, imejočemu še čista svoja naravna čuvstva. Zato je bilo težko prodreti v njih zemljo, a posrečilo se mi je, ker sem bil oblečen v njim slično obleko ter sem znal njih jezik. A nikakor nisem šel k njim iskat ljudij, nego nezavisne dežele, v katerej je znana samo oblast, osnovana na otčevstvu. Imel sem malo potreb kot vročeglav mladenič, misleč, da vedno sam sebi zadostuje,

ker se mu je v kakem trenutji britkega opojenja zazdelo, da so vsa nagnenja nedovoljna njegovemu srcu in da ga je Bog ustvaril po svoje. Treba mi je bilo samo kočice proti trdemu zimskemu mrazu, jednega sadnega drevesa in studenca. Blodil sem dolgo časa le po sledih divjih zverij, mej različnimi kopami Klementinskih gor, ogibljoč se že od daleč dima človeških bivališč, v katerih mi je javljajo čuvstvo, koje Črnogorci pač mejsebojno čutijo, povsod sovražnika.

Ne bodem vama opisoval, kako krepko me je opojila ta ponosna in veličastna, nikdar ne podvržena priroda, katere darovi zadostuju hvala Bogu zelo redkemu stanovništvu, da se mu ni treba boriti za svoje živilo. Ne bodem vama pravil, s kakim veseljem sem trgal iz zemlje sladko koreninico, ne boje se, da bi storil krivico kakemu pohlepnemu in skopemu poljedelcu ali prevaril nadejo obitelji gladnih delavčev ali začul ono fatalno besedo, spominajočo me vselej, kakor jednega vaših pisateljev, na usurpacijo zemlje: To je moje polje! Nekega dne naposled — kako naj izrazim nerazložno zmes čuvstev, poječih mi dušo? — zahajalo je solnce v

najlepšej letnej dobi, zahajalo je zadaj za neizmerno dolino, z vseh stranij osenčevalo jo je smokvovo in granatno drevje ter lovorovi grmi, in sem ter tja stala je mala osamljena hiša, okrožena s prekrasnimi, smehljajočimi se njivami. Bila je slika spadajoča res družbi, a družbi prve dobe. Nikder in nikoli ni se poljedelčevo stanovališče prijetneje laskalo mojim očem. Nikedar ni mi sanjala domišljija o tolikem blaženstvu seljanov. Čutil sem očarljive vezi, vezoče človeka na ljubega si človeka, koristnega a ne potrebnega njegovej sreči, v poljedelskem okraji, žal mi je bilo, da nisem živel tedaj ko naobraženje ni še prekoračilo te meje, ali da mi ni bilo dovoljeno, da bi užival to radost pri narodi, pri katerem še cvete. A skoro sem zatrepetal, premislivši, da morajo biti zakoni teh ljudij strašni in da se tujec, omadeževavši njih zemljišče, more nadejati le smrti. Kri mi je burila od nevolje, proti samemu sebi, v trenutji, v katerem bi jo bil drugemu ledenil strah. — Ah! gorje skrunilcu, vskliknol sem, kateri bi prinesel sem napake in krive nauke evropske, če bi imel jaz tu mater, sestro ali

ljubico! Drago bi platil krivico, storjeno vzduhu, kateri diham in otravljam jaz s svojo sapo.

Neki Črnogorec me je čul, ker govoril sem v njegovem jeziki.

— Taki so tudi naši zakoni, pravi mi, prijemši me za roko in onim, kateri pridejo kakor ti, v naše doline raz črnogorske višave, tujcem malo da ne neprestopne zavire, ni vedno dovoljeno mej nami živeti. Sicer nas dovolj loči razlika naših нравov, ker vi ste lovci in vojniki ter bi se težko prilagodili k nežnim običajem in mirnemu življenju naših pastirjev; samo včasih dovoljujemo, da ne bi mučili naravno svobodo ljudij v zlo rabeč oblast nad svojimi otroki, zameno onih, katero vabi njih nagib branit naših gor, z onimi, katerih preprosti vkusi hrepené po mirnem deli na naših njivah, to svobodno zamenjavanje ljudij in čuvstev vzdržavajo nas v dotiki s sosedi kljubu razliki naših нравov. Tako že mnoge stoletij črnogorski vojniki ovivajo naše gore s čvrstimi korenjaki ter čuvajo polja, a ta nje rede, če jim, kar se dogodi redkoma, priroda ne priskrbi, kar treba. Vi ste brž ko ne tako dete naših bratov: vse to le veliko zemljišče, na-

daljuje, kažoč mi osamljen kot krasnega podolja, že pokritega z nadejo bogate žetve, vse to je vaše, bodite kdor koli. Ako si izberete izmed naših deklic kako družico ter vam ona podari otrok, da vam ne bode dostajalo to zemljišče, povečamo vam je, kolikor treba. Od tega trenutja ste našinec; svobodni ste in mej nami in vami ni druge potrebne vezi nego vez mejsebojnega pomaganja in gostoljubnosti, če bi ga bilo kedaj treba, kar se zelo redkoma pripeti. Če nimate kakih potreb, naselite se na svojem zemljišči; sicer zatecite se k nam in nič ne bode vam nedostajalo, kar podaj priroda željam preprostih ljudi.

Dogovorivši te besede, pripravljaj se je, da bi odšel, a neznosna ideja mi je vskalila mojo srečo, da se je nisem mogel veseliti. Nekaj mogočnejšega nego skrb za moje življenje branilo mi je, da bi bil vsprejel dobroto gostoljubnega gorca, katera mi ni bila usojena.

— Brate, pravim mu, videz vas moti. Jaz sem rojen zunaj Klementinskih gor, iskal sem tudi svobode. Vse mi kaže, da bi tu našel jedine dobrote, katerih si želim na svetu, svobodno uživanje vzduha,

neba in svojega srca; a ta raj, kateri mu nudite, spada srečnejšemu človeku nego sem jaz. Jaz sem še tem gozdi le tujec, katerega smete kazniti.

Črnogorec me pazno pogleda.

— Mladič, pravi, trenutje pomolčavši, v tvojih letih ne znajo ljudje varati, toda so li v tvojih letih povse gotovi, da ne varajo sami sebe? Tebe je svet, katerega ostavljaš, prevaril in zavedno! Toda umiri se. Tudi jaz sem prišel mlad in Črnej gori tuj kakor ti sem ter bal sem se, da ne bi me odpodili; a vsprejelo me je mej te pastirje isto dobrohotje. Pojdi, nadaljuje nekako oblastno, prisvoji si zemljišče, katero sem ti pokazal. Nikomur posebe ne spadajo nego prvemu došlecu, in nam v tem oziru ni še sile. Sto obitelji živi pri nas na prostorišči, dovoljno celemu narodu. Deca tvoje dece bode pokojno rasla, ne da bi bila v nadlego svojim sosedom, ter morala zreti bedo in siromaštvo. Z Bogom, pravi mi. Delaj, moli in veseli se miru svojega srca.

Ostal sem sam. Srečilo me je čuvstvo, da sem svoboden in gospodar rodovitne zemlje. Jedva jo je bilo treba obdelavati, a i to delo je bilo tako

lahko ter vspešno, da je bilo pravo veselje. Moje posestvo je orašala voda obilnega potoka; včasih je vsled viharjev narasel, padal slapoma z vrha skal ter napajal v dalji sadno drevje, bilo je za me prebogato in privabljalo je nebrojne jate potnih ptic. Zelo me je veselilo, čuvati te mimoletne goste svojih vrtov proti nenadejanim neugodam vremena; radoval sem se, če sem utrgal bučelo, katero je potrl večern piš, smrtonosnemu mrazu, ogrel jo s svojo sapo ter jo ponesel v votlino kake samotne skale, kder je navadno našla zavetja. Tako sem živel dve leti, ne občujoč z nikomer. Imel sem takrat osemnajst let, in življenje v prirodi razvilo ter ukrepilo mi je moči, da sem se sam čudil.

Bil sem srečen, da, srečen, ker sem bil svoboden, ter sem znal, da sem svoboden; in nikako drugo čuvstvo ne opoji človeka s toliko sladkostjo, kolikor ta redka misel. Kako me je vse očarovalo, kako me je mamila krasna narava! Toda često me je trapila nedoumna potreba, da bi bil ljubljen in mučno uverjenje, da ne pride nikedar meni ugajajoča žena v one samote, pridružiti se mojej usodi. Takrat sem čutil, da se najnežnejše čuvstvo more

premeniti v strastnem srci v besnost. Zvalil sem na svet, imejoči ta neznani zaklad, ves črt, s kakršnim bi bil sovražil srečnega tekmeča. Zlovoljen in z ljubosumnim gnevom snival sem o onih devah, katere je oslepila lepa moda in laskanje nekaterih mehkužnih obožavateljev, da so me bile zaničljivo prezrle radi moje nepoznanosti ali prezorne mladosti. Z nekakim srdom čuvstvoval sem, da bi bilo sladko razmamiti kedaj predsodke njih ničemernosti, Ijochemu krv pred njih očmi ali prestrašivši je s svetlim požarom . . . Oprostite, Tonica, besnenju burne mladosti, prepuščene svojim strastim.

Iskal sem nalašč po gorji medvedov ter jih napadal s kolom, jednim svojim orožjem, in žal mi je bilo, da niso one deve prisiljene, uteči se od strahu trepečoč za mojo ramo v zavetje, ker videval sem jih povsod. K svojim tovarišem in sosedom, malo kedaj se posečajočim, nisem nič zahajal, a poznali so me radi mojega poguma in velike fizične moči, ker so me včasih videli, ko sem jo izkušal.

Nenavadno moje bistvovanje, sovršeno osamljenje, v katerem sem neprestano živel, in govornica

o mojej moči in drznosti pridobili so mi ono popularno spoštovanje, katero preprostim ljudem in naobražencem vzbuja izvenrednost.

Nekega dne obdale so tuje čete Klementinske gore. Nekateri oddelki so prodrli nanje umret. Podpirala jih je cela vojska, a ona ni prišla za njimi, nego je le nekaj časa pretila našim samotam. Krajina, kder sem bival, bila je malo da ne nedostopna. In česa bi bilo sploh prišlo tja iskat pohlepje sosednih narodov. A mnogo naših zyunanjih bratov je pomrlo, mi smo se dvignoli, da jih nadomestimo. V bitvi ujeli so me moji sovražniki kljubu mojej nameri: Trudil sem se na vso moč, da bi me ubili, ker naveličan sem bil živjenja, a krvaveč pal sem nesvesten in vlekli so me proč. A to bi bila jako dolga in nepotrebna pripoved.

Kako sem potle živel, to je druga skrivnost, katero mi bode morebiti razjasniti. A kolikrat vzburljal mi je prsi spomin na ono nežalno in sladostno zavetje, pridobljen v novejši družbi, neimejočej zemeljskih oblastev in zakonov! Kolikokrat bi bil že vse ostavil ter se napotil tja nazaj, če bi me ne bilo zadrževalo vstajajoče neutešno čuvstvo!

Že dolgo časa? vpraša Tonica.

Kar sem uzrl vas, pravi mrzlo Lotar: in če bi se mi bilo srce, ne toliko smelo v svojih čuvstvih, pridružilo kakej ženi, osamljenej sredi sveta kakor jaz, kdo bi bil umel in zavidal srečo v mojih gozdih? To so bile mladostne sanje!

— Zdi se mi, Lotar, pravi gospa Albertova, da se borite z izmišljenimi strahovi. Jaz nikoli nisem še pretehtavala ni ne raziskavala čudne tajne, vsled katere se odpovedujete vsej sreči, katere bi se radi blagonosnih svojih svojstev mogli v svetu nadejati: a moje življenje je trdno navezано na sestrično življenje in jaz že znam, da je pripravljena, podvreči se vsem čudnim modroslovnim vašim trmam, ugoditi vam celo; da se poprime drugega načina živjenja, vrednejšega nje in vas. Ona sama me sme staviti na laž.

— Pojdimo v Klementinske gore, deje Tonica, vrgši se sestri v naročje.

— V Klementinske gore! vsklikne Lotar, Tonica bi šla tja! ona bi mi bila sledila, in da mi je ugrabljena ta sreča, ne bilo bi dovoljno v večno mi kazen?

Vrata se otvoré rednim pohodom.

Ledena teža pade Tonici na srce. Lotar se jej nežno približa; prikrivajoč svoje vzburjenje z mrzlim in uljudnim videzom, ponovi poluglasno:

— V Klementinske gore! Da bi šla Tonica tja?

Tonica se ozre v oči svoje sestro.

— Povsod, pravi, kažoč nanjo, povsod z njo — in z Lotarjem.

— Pustite, da snivam, odgovori on, o blaženstvu, koje me čaka ali koje sem izgubil. Sedaj misem dosti miren, da bi razločno videl svojo bodočnost. Jutri ali nikedar ne!

Lotar izide silno vzrujan; nič pokojneje ni srce Tonici. Nemir se jej prerodi v strašno potrtoost. Dve uri pozneje vstopi Matej ter vroči Tonici list, ona ga poda gospe Albertovej. Bili sta sami. V pismi je bilo napisano to le:

Nikedar ne, Tonica, nikedar! Ne krivite me; pozabite me, pojokavši malo za menoj. Odpuvedujem se vsemu, jedinej sreči, katero bi bilo kedaj doseglo bedno moje srce. Smrti, ogibajoče se me toliko časa, grem iskat. O Tonica moja! če se

svet, v kateri ti veruješ, more otvoriti kedaj glasu kesanja, če ni mej otroki božjimi nijednega, da bi mu bila že naprej vzeta prihodnost, svidiva se. — Tebe se kedaj videti! Oh, nikedar ne, Tonica, nikedar! „Lotar“.

Gospa Albertova pročita te vrstice s tresočim glasom, ne drznoši upreti oči v sestro. Ozrši se vanjo, prestraši se, ker je bila silno bleda in nepremična. Grozen udar zadel je nje rahlo srce, in gospa Albertova je čutila, da je ta udar nezacelen.

Še isti dan razvedelo se je po Benetkah, da je Lotar odpotoval, to je obudilo, kakor je navada, mnogo različnih slutenj, in druga je bila čudnejša nego druga. Ko je prišla Tonica do tega, da je mogla razmišljati o tem, zdelo se jej je to grozna uganka; a ni je mogla reševati, da ne bi jej medlelo srce in blodil jej razum. Samo jedenkrat mislila je, da je došla do te skrivnosti. Odkar se je poslednjič ločil Lotar od Tonicе, govoreč jej: danes ali nikedar ne, niso je puščali v ono sobo, ker jej je budila samo trpke misli in ljuto žalost. A nekedaj, ko je nikdo ni opazoval, posrečilo se

jej je, da se je prikrala vanjo; zroč zamišljena na mesto, kder jo je bil ostavil, zagledala je pri nogah stola, na katerem je sedela, male liste od ruskega usnja, imejoče pokvarjeno jekleno zapiralo. Pobere jih; misleč, da je morda v njih zaželjeno razjasnilo, da jih morda Lotar ni brez namena ostavil na tem mestu, otvori je burno, ter je bliskoma preleti s svojim pogledom. Bilo je samo nekoliko raztresenih stranic, popisanih sedaj s svinčnikom, sedaj s peresom, kakor je nanesla prilika, da so se rodile one misli v njegovej domišljiji.

Dve ali tri vrstice so bile napisane s krvjo.

Bile so v malej dotiki druga z drugo, a malo da ne vse vdihol mu je on fatalni duh paradoksizma, ono divje in prenapeto človekočrtje, vladajoče v njegovih razgovorih.

Tonico so preveč opajala čuvstva, da bi bila umela njih zmisel ter uvidela, kaj je prav za prav njih sodržaj: čudne podobe, sanjarske misli, črtice mračnega trdovolja, a ničesar ne, kar bi moglo razkaditi ali napotiti na pravo smer nje dvojbe. Zapre Lotarjeve liste ter je skrije v nedrije, ne pokazavši jih gospe Albertovej.

XIII.

Ne trudimo se razbrati, zakaj nedolžnik vzdihuje, a pregreha oblači krilo poštenja. Samo dan maščevanja, dan večnega plačila more nam razodeti tajno sodniku in žrtve.

Hervey.

Lotarjev zapisnik.

— Gora Taurus je dvigala svoj vrh nad vse druge hribe; jeden iz njih jej je rekel: Jaz sem samo hrib, a v meni je ognjenik.

— Družba je četa patricijev, bogatašev in vedeževalcev, in z druge strani ves človeški rod v svojih povojih . . .

— Zakonodajci osemnajstega stoletja so podobni Licerjevim staviteljem, vznášajočim v vzduh gradivo za двореc a ne menečim se za osnovo.

— Doživeli narodi hoté biti vladani. Pokvarjenim narodom treba, da so podvrženi. Svoboda je plemenita jed, prilegajoča se samo zdravej in krepkej mladeži.

— Kedar se prevrže državoslovje (politika) v znanstvo besed, izgubljeno je vse. Nekaj še bolj zaničljivega je nego suženj samosilnikov: namreč norec sofizma.

— Nedoumno je, da se ljudje davijo za svoje pravo, in da so to umišljeno pravo človekovo le mistične besede, katere tolmače odvetniki. Zakaj se nikoli ne govori človeku o prvem pravi človeškem, o njegovem pravi do kosa zemlje, določenega po sorazmerji posameznika z zemljiščem.

— Kak je zakon, noseč podobo ter ime enakosti na svojem čeli? Je-li agrarni zakon? — Ne, prodajna pogodba je naroda, katerega izročajo bogatašem kovarniki in buritelji, hoteči se obogatiti.

— Človek se dobrika narodu. Obeta mu, da bode služil. Dospeje do oblasti. Misli se, da bode sedaj zahteval, naj se imovina razdeli. A ne zgodi se tako. On si pridobode bogastva ter se zveže s tirani, da si razdele narod.

— Sveto ime židom je ime zlato. Neki način je, da se ono šepne v uho zemskim sodnikom, kateri (način) vam umori brez ovinkov sovražnika.

— Likurg je mislil nekaj čudnega; namreč, da je tatvina jedina naredba vzdržujoča v društvu ravnovesje.

— Nijsi li že naveličan, mladenič, obirati vrtove Tantalske? Otvori oči na gorje človeštva; pogledi. Kurcijevo žrelo še zija, in treba, da jih še mnogo skoči vanje v blaginjo sveta.

— Z milostinjo se na prijazen način deloma povrača. Sprosjak se da sporazumeti; pogodimo se.

— Privedite človeka iz daljnih lesov in pokažite mu društvo; skoro bode pokvarjen in zaničljiv kakor vi, a nikoli ne bode umel hladnokrvnega sodišča, pošiljajočega ravnodušno na vislice prosjaka, da si je prisvojil nekoliko milijonarjeve pojedine.

— Težko je razsoditi, kaj je grše v socialnem življenju: zločin ali zakon, kaj je grozovitejše: krivec ali sodnik, hudodelstvo ali kazen. Mnenja so zelo različna.

— Da ubiješ človeka v silnem strastnem razburjenju, to se da umeti.

Da ga veliš ubiti drugemu na javnem mestu, mirno ter ozbilno razmislivši in pretvarjaje se, kakor bi bilo to častno dejanje, to je nedoumno.

— Grozno je misliti, da se jednakost, po kateri tako goreče hrepenimo in radi koje delamo prevrate, v istini nabaja samo v dveh stanjih človekovih: v robstvu in v smrti.

— Če vidiš, kako se tolčejo narodi okrog kake ideje, kakor mravlje za slamno bilko, malo da ne bi umrli, tako te zmeša. Slamna bilka je vsaj nekaj, a jedna ideja ni nič.

— Če siromak krade bogatino, je to prav za prav, ako se ozremo v prvobitje stvari, le nekako izravnanje, nekako povračilo novčica ali kosá kruha iz tatovih rok v ukradenčeve roke.

— Najvišja stopinja svobode, do katere more priti narod, priborivši si suverenstvo, je pravo, da voli sužnjost po svojem vkusi.

— Velika ovira te ovira pri osvobajanju mest, namreč mesta.

— Pokažite mi mesto, panj bučel ali mravljišče in pokažem vam robstvo; lev in orel sama sta kalrja, ker sta samotarja.

— Zlobnost je socialna bolezen. Naravni človek ni nič zlotvornejši nego kaka druga žival. Naobraženec budi grozo ali usmiljenje. Preštejte

nadstropja kake hiše in vspomnite se prilike o Babilonu.

— Da imam socijalno pogodbo v svojih rokah, promenil ne bi ničesar; raztrgal bi jo.

— Sad z drevesa izpoznanja dobrega in hudega je družba. Prvikrat, ko se je človek ovil z listjem, odel se je v sužnjost in smrt.

— Dva povse protivna nagona ima preprost človek; nagon, da ohranjuje zase in za svojo deco, in nagon, da ruši vse, česar si ga naučil ter mu velel. Družba je tedaj pokvarjena.

— Vse stvari božje so dovršene v svojem nameni in svojem cilji. Če bi družba izpolnjevala namero stvarstva, škorjanec ne bi nikoli vodil mladicev v zrelo žito, pripravljeno za žetev.

— Malo ljudij je, da jim ne strese srca nevolja in bolest, zročim ponosnega leva, zaprtega v železnej kletki ter ponižno ližočega krvavečo roko redečemu ga gospodarju. Kaj mora misliti človek, gledajoč človeka?

— Da bi nejednakost menj žalila, stavili so jo vsi narodi na podstavo moralnih koristij ali so navezali nje početek na blage spomine ali posvę-

čena sporočila. Ni se še našlo tako popačeno zakonodavstvo, da bi priznavalo v svojih uredbah novčno plemenitaštvo. Kedar pridemo do tega, živel se bode prijetno, ker vse se bode končalo.

— Zelo poniževalno je za njih vrsto, da sužnji niso nikoli v manjšini v človeški družbi. Kaj bi bilo treba tedaj storiti, da se zameni slabo mesto z dobrim, ko imajo moč in večino.

— Jako lahko je uveriti človeka, da zavisi od človeka vsled nekega skrivnostnega prava, osnovanega na neznan naslov. A kako mu razbistriti, kar je istina, da je njegovo zavisnost rodila sama samcata nejednakost v prastarej razdelitvi zemljišča, o kojem se more vsak čas razvneti zopet prepir?

— Bučelni panj ne spada sršenom, a cvetice na polji spadajo vsem vzdušnim mrčesom. Jediná nežalna svojina posamičnikova je njegova pridnost.

— Je-li res, da večina evropskih vladarjev misli katastrofovati zemljo? Bodi si.

— Osnovljati dandanes monarhije, zelo je pomilovalno.

Nisem bil osupnen videč samotarjevo celico poluzakrito v pepeli ognjenikovega žrela; a da kak

vladar misli vzgraditi svoj prestol v njega sredi, ne svetujem mu!

Napenjati poslednjič Nimrodov lok, to ni redko čudo, Napoleon! že deset jih je pred teboj to napravilo. — Nategni še jedenkrat, da so zlomi.

— Naši beneški umetalni ognji zgasno z velikim svetlim žarom, kateri bi poludanje solnce otemnil.

A noč je le še temnejša potem, noč, spadajoča tatem.

Bodoči dan velikega naroda je noč umetalnega ognja.

— „Če uspejete v svojih namerah, govoré, bilo, bi jutri z nova začeti.“

Zlodej vzemi to jutrnje začetje! Danes nam je tako dobro!

— Kedar prestaneš živeti kakor prvi v srci koga drugega, pač v istini si mrtev. Samo navadne oblike še nedostaje.

Družba, ubivajoča človeka, pač je uverjena, da dela pravico. — Neizmerna in krasna bi bila povratna pravica, če bi človek ubil družbo.

— Za dva zločina jaz nimam usmiljenja: nahuditi onemu, kateri se ne more braniti in krasti ubožniku.

Kazen in prokletstvo nesramnežu, ugrabivšemu slepcu psa.

— Divjak ob Južnem morji, dajoč jedno ženo za sekiro, ne kupuje slabo. Kde je dežela, da bi se ne prisvojila žena s sekiro?

— Dnu človeškega srca so tri zmote ali tri skrivnosti, odločujoče ga, da živi: Bog, ljubezen in svoboda. — In skoro bo dve tisoč let, da bi družba že ne bila več, če bi nekolikim Galilejskih prosjakov ne bilo prišlo na misel, da osnujo s tem vero.

— Koliko spekulantov poznate, kateri bi zastavili verjetno življenje te poslednje naredbe v političnem sveti zlatnik do svoje smrti?

— Pač bi želel, da bi se mi pokazala v zgodovini kaka država, katere ne bi bil osnoval razbojnik.

— Kedar dospejo narodi do poslednje svoje dobe, čuje se v njih samo jeden vkupen glas: Vse je vseh.

In v istem trenutju, kadar bode zastava, imejoča to devizo, orošena s solzami kakega otroka, iztrgam jo, da si naredim iz nje mrtvaški prt.

— Zgodovina starih narodov se ne pripoveduje težko; zgodovina prihodnjih narodov se ne vidi težko naprej. — Opci, starčki, modreci, duhovniki, vojaki, vladarji. — In potem . . . narodi moribiti? . . .

— Samo trije načini so, da navežeš svoje ime na spomin Delfskega svetišča. Treba ga je sezidati, posvetiti ali zažgati.

— Dajte mi moč, usojajoča se prisvojiti si ime: zakon, in pokažem vam tatvino, koja si prisvoji ime: svojina.

— Svoboda ni toliko redek zaklad: v rokah vseh močnih je in v mošnji vseh bogatašev.

— Ti si gospodar mojih novcev, in jaz sem gospodar tvojega življenja. To nama ne spada, ni meni, ni tebi ne. Daj, in pustim ti.

— Tisoč bogastev za jedno misel! tisoč mislij za jedno čuvstvo! tisoč čuvstev za jedno dejanje! tisoč svetlih dejanj za jeden las! — in svet in bodočnost in večnost z vsem tem!

— Osnovatelj nove sekte — beden človek! vzbuditelj kake stare morale — beden človek! zakonodavec — beden človek! — Vojskovojo, prisvajajoč si tuje zemlje, kolik revež!

— Če je kako dobro društvo na sveti, to je ono, v katerem se deli vse, ter se daje nekako prvenstvo le najmočnejšemu. — Kedar se vmešata vmes lokavost ter izdaja, dojde zakonodavstvo.

— Vpraševali so me včasih, če ljubim otroke. Dakako je ljubim. Oni niso še ljudje.

— Vsi glasovi cele zemlje naznanjali so nek-daj, da je veliki Pan umrl. To je bila osvoboditev sužnjev. Kedar jih zaslišite v drugo, bode osvoboditev ubožnikov, in potem začne se znova uzurpacija sveta.

— Iz vseh vladnih oblik protivi se najmenj mojemu srcu, ponižuje najmenj človeštvo vzhodni despotizem, kder se vsaj robstvo narodov razlaga z vražami. Samosilnika, potomca prorokov in zaveznika zvezd, umejem. V Tibeti je neviden, nesmrten svet. To je dobro ter bi nikoli ne smelo biti drugače. Samosilništvo in suženjstvo sta dva stana z z dvema vrstama. Najzaničljivejši ljudje so robi, priznavajoči samosilnike, ustvarjene po njih podobi.

— Pač treba se je šteti zelo srečnega, če moreš ostaviti ljudi, ne da bi bil primoran, nahuditi jim ter se pokazati njih sovražnika.

— Kaka razlika je mej zločinom in heroičnim dejanjem, mej smrtno kaznijo in obožavaujem? Kraj, čas, prezirno mnenje brezumne množice, ne poznavajoče pravega imena stvari ter rabeče brez mislij tista, katerih jo je naučila navada.

— Šibe so v prirodnem redi, a zakoni niso.

— Ideja, da se bogom prisojajo slabosti, malo je vredna božanstva, kakeršno si mislim jaz, a nekaj tolažilnega ima za človeka. Meni prija, da je bil Apolon prognan, da Cerera trpi glad pri Ste-lionovej materi, da je Diomed ranil Venero, da sta Herkulejevo zibel obdali dve kači ter da njega sama usmrti ono Nesovo oblačilo, katero je ostavil svojim naslednikom.

— Če bi si moglo moje srce dati vero, . . . če bi jaz izumel Boga, hotel bi, da se porodi na slami v hlevi, da je ušel razbojnikom le v roke siromašnega rokodelca, katerega so imeli za njegovega otca; da mu je mladost potekla v bedi in prognanstvi; da so ga proganjali vse žive dni, ve-

likaši ga prezirali, vladarji ne poznali, duhovniki zasledovali, prijatelji zatajevali, da ga je njegov učenec prodal, najpoštenejši mu sodnik ostavil, da so dali prvenstva ne njemu, nego najposlednejšemu zločincu, bili ga s šibami, s trnjem venčali, da so ga beriči zasramovali, da je umrl mej dvema razbojnikoma in da mu je njiju jeden sledil v nebesa.

— Vsesilni Bog, imej usmiljenje z menoj!

XIV.

Jaz vodim v bivališče vzdihovanja, jaz vodim v večno bolest, jaz vodim sredi upornega, zavrženega ljudstva. Pustite vsako nadejo, vstopajoči.

Dante.

Kar je Lotar odšel, hujšala se je grozno Toničina melanholija. Pogreznola se je v tem zlejše potrte, ker se je zdelo, da sama ne zna ali da je pozabila njegov uzrok. Nje žalost ni imela nič jasnega; bila je nekaka nedoločna bolehnost. Z živahnim razvedrivom so jo je včasih za trenotje oprostiti, a vrnola se je še hitreje vanje. Večkrat se jej je zasmajalo in včasih celo brez povoda, a vi-

delo se je, da se izraz nje fizijonomije ne ujema s stanjem nje srca. Nikedar jej niso bolje ugajala samotna šetanja. Malo da ne vsi kraji, koder je hodila, spominali so je Lotarja, a ona ga ni imenovala nikedar. Ogibala se je razgovorov, v katere bi se mogel vmešati spomin nanj; bilo bi se mislilo, da se izkuša uveriti, da on ni nikoli bistvoval zanjo, ter da je bil v nje življenji le sanjsko mamilo ali podoba duševne blodnje. A često se je bavila s svojimi roditelji, katerih že dolgo časa ni omenila, in govorila je o njiju, proti svojej navadi ne pretakajoč solze, kakor bi ju ločil od njiju le kratek pot, ter bi se skoro združila z njima.

Gospe Albertovej se je zdelo, da je ta okolnost srečenosna v Toničinej situaciji. Mislila je, da mnogo lažje otemne nje spomini, če drug drugega podira ter da pozabi lažje bolešno čuvstvo, čegar vse sile nikakor še ni poznala, poleg grobov nje roditeljev. Ukrenola je tedaj, da povede Tonico nazaj v Trst, in Tonica je vsrijela ta predlog z nekakim mrzlim zadovoljstvom, katero samo so jej še mogle nepopolno javljati nje mrkle poteze in nepremične oči. Sicer je gospa Albertova

menila, da ni še povse izginola nadeja, nego uverjena je bila, in to je bilo zares resnici še najbolj podobno, da je bilo čudno Lotarjevo ravnanje le nov dokaz trmastega njegovega značaja ali da ga je oviral njegov stališ, ter da se skoro povrne k Toničinim nogam ter se oprime danih mu pravic do sreče, presegajoče mu vse nadeje.

Možno je bilo, da so ga isti razlogi, radi katerih mu je bilo potrebno ono skrivnostvo, s kojim je odeval svoja dejanja, sedaj zavirali, da bi se bil zvezal z vezjo, katera bi bila povse utrdila njega bistvovanje ter ga dovela preblizu in prejasno do radovednih ljudij, ter mu razkadila ona nedoločna ugibanja, katerih negotovost mu je bila brez dvojbe koristna.

Koliko ljudij je bilo v tedanjih evropskih razmerah prisiljenih, da so na tujem živeč skrivali svoje ime, ter se kakor on odtegovali najmočnejšim nagnenjem, najslajšim naravnim dolžnostim, da si ohranijo svojo varnost in da ne upropaste dragih si oseb.

Taka se je zdela Lotarjeva situvacija in pač gotovo je bilo, da se kedaj promeni. Bilo bi be-

dasto, razjasnjevati si njegovo ravnanje na kak drug način. Moglo se je celo misliti, da se pač napoti, če se je bal le predolgo muditi se v velikej stolici kder je že preznan, proti Trstu, dozvedevši, da se je Tonica vrnola tja.

Ta sumnenja so bila zelo verjetna, in Tonica jih ni pobijala; a odgovorila ni ničesar ter z neverljivim okom gledala je sestro, ko se je menila o tem, a naposled se jej je vrgla v naročje.

Posli, privabivši ju v Benetke, niso ju več pridržavali, zato sta odpotovali. Vozili sta se na brodi, plavajočem v Trst skozi lagune. Tako potovanje se jima je zdelo najboljše, ker sta se na ta način ognoli radi Ivana Zbogarja čete nevarnih cest in posebno onega opasnega prehoda, kder ju je bila malo da ne zajela.

Lagunski kanali so vrlo malo zanimivi. Razgrezujo motno in pusto zemljo, koja morje redoma preplavlja ter zopet ostavlja in koja more nuditi zavetje samo blodečim jatam obrežnih ptic; nič se ne sprominja, nič ne oživlja žalostne monotonije. Kamor se ozreš, opaziš samo gole peščene obale ali razraslo bičevje, iz kojega se sem ter tja dvigne

jastreb, osupnen vsled hruma potnikov in mornarjev, v svojem spanji.

Tonice, zamišljene, zabavala ni še nikaka zanimanja vredna okolnost, ko zakrije zemljo noč ter poda vsem stvarjem preprostejši in nežnejši videz.

Nebo je bilo posejano z blestečimi zvezdami, a mesec ni svetil. Že se ni razločevalo nič drugega nego ladija in jedva se je opazilo zaporedno zibanje veslarjev. Čul se je samo pad njih vesel in šumenje vode, katero je rezal brodov nos. Kar pretrga pri krmili sedeči mož prirodno tišino ter zapoje s precej prijetnim glasom nekoliko Tasovih kitic, slikajočih v sozvučnih verzih dražest samote mej nežnima si zaljubljenca. Njegov glas se je razlegal v neizmerni vzduh, razvijal se brez ovire po gladkej morskej površini ter obujal nekako sladko čuvstvo. Tonica ga je poslušala in rajala se jej je v duši tolika milina, da se je sama čudila, ker se še pred jednim trenutjem že ni več nadejala takih čutov. Ni znala, kako jej je napolnilo toliko zaupanje srce ter jej upokojilo vse viharje. To ni bilo živahno in burno mamilo prvih nadej, nego bilo je umirjeno uživanje čiste bodočnosti. Zdelo se jej je, da b

duhovi varuhi, bedeči o poslednjih trenutjih nedolžnosti in prihajajoči otvarjat mu bivališče večnega počitka, javljali tako svojo navzočnost.

Isto ganenje čutila je gospa Albertova. Nje roka je bila združena s Toničino, bili sta nagneni druga k drugej, in njiju srci bili sta pravilno in nežno. Vtopljeni v neko medlobo, katero je vzdrževalo tiho pokojstvo vzduha in malo da ne nečutno zibanje vodovja, zadremali sta, oklepaje se.

Malo časa traje njiju počitek, ko vzbudi Tonico pok v obližji sprožene puške. Gospa Albertova je še naslonjena nanjo, a nema je. Tonica sprva misli, da je sanjala, a nepremičnost ladije, tihota krmil in nekaj tujih besed, katere je slišala v vzburjenem razgovori preplašenih mornarjev, otvoré jej oči. Sestro izkuša vzdramiti, a ne more je. Hoče se dvignoti, kar začuti, da jo je prijela za ramo mrzla in krepka roka.

— Tu je še jedna ženska, pravi neki glas: Ivan ne bode zadovoljen.

Pri teh besedah zježe se jej lasje na glavi, mrzel pot razlije se jej po udih, in onesvesti se. Zave se z nova stoprav, čujoč škripljajoča kolesa

vozečega jo voza; pod njim se treso zamolklo hru-
meč odmevajoče deske dvižnega mostu.

Sama je.

Razbravši se iz strašnega osupnenja, katero
daje nenadejanim nesrečam videz sanj, razpozna
takoj svoj položaj. Dobro je vedela, da so ustavili
brod na morskej obali prežeči razbojniki in ti raz-
bojniki mogli so biti samo Zbogarjevci. Sestopivši
raz voz in opiraje se na dva človeka, katerih čudna
obleka in divja fizijonomija jo je napolnila vselej z
grozo, kadar ju je osvetila katera izmej svetilk pod
obočji raztresenih, preletela je širne galerije, neiz-
merno stolbo, gradne gotične sobane, utrjuje se bolj in
bolje v strahovitej misli, da je ujetnica v Devini.

Dospevši v sobo, kakor se kaže, njej name-
njeno, ostavi jo za trenutje grozno spremstvo svo-
bodno, vrže se proti otvorjenemu oknu, a le morje
vidi pred seboj. Daljna luč, zdeča se jej, kakor bi
bil oglejski svetilni stolp, blesti sama sredi nočnega
ozvezdja. Že se ne dvoji o svojej usodi; bolest jo
opoji toliko, da pade na stol.

— V Devini! zakriči: Ivan Zbogar! — A kod
je neki sestra?

- Le sonorni oboki odgovarjajo nje klikom.

Poslednja beseda, katero je izgovorila, zamirala je v njih globinah kakor slaboten usihajoč glas. Tonica se prestrašena dvigne ponavljaše: Sestra! . . . z glasom, kakor bi vskliknol človek, kogar trapé mučne sanje, izkušajoč vzdramiti se.

Slepilni jek se ponovi še tužneje. Podoben je poslednjemu vzdihu nasilne smrti. Nesrečna Tonica se jedva vzdržuje po konci; opre se ob velik stežaj pri vhodnih vratih, stoječa pod zrcalno svetilko, osijajočo jo z vso svojo jasnoto. Trepečoč oklene se mrzlega stebra in pritisne nanj s plavajočimi lasmi poluzakriti obraz; čuti, da jo upogiblje teža nje strahu. Zdi se jej, da jo opazuje od daleč nekoliko na hodniki zbranih ljudij, a slabotni nje vid razločuje v zakrivajočej jih senci samo gibanje njih perja na klobuki; a gotovo ne ve, če se ne moti, kar začuje grozen vsklik.

Jeden teh mož je ubežal nazivajoč jo.

Noč se je že zelo zakesnela, ko premore Tonico v drugo nje kruto vzrujanje. Stoprav čez mnogo ur mogli so jo znova ovestili. Začudi se, gledajoč okrog sebe, da tako nežno skrbe za njo.

Prenesli so jo v priložnejšo in bolj okrašeno sobo. Ženskih ni v gradi, a strego jej prijaznovidni dečki.

Jeden sam razbojnik želi pod večer dovoljenja, da vstopi ter jej javi načelnikova poročila. Zelo mlad človek je, čegar tužna a nežna in pohlevna zvonanjost bi jej bila vdihnola na vsakem drugem kraji zaupanje in zanimanje. Pove jej, da so nje ladijo napali samo po zlonosnej fatalnej zmoti, da jej ne vzemo ničesar, kar je njenega; da je ona sama svobodna v Devini, da je vse pripravljeno za nje pot, in da zavisi samo od nje, da ga pospeši ali zakesni, kakor jej hoče zdravje in da dotle more velevati kakor vladarica vsemu, kar biva v gradi.

— A sestra moja! vsklikne Tonica.

— Sestre, gospodična, odgovori mladenič povestivši oko, vam ne moremo dati nazaj. To je jedini pridržek, kateri moramo prihraniti svoje pokorščini, in ta pogoj nam stavlja celo moč, nezavisna od nas.

— A kdo ga je mogel staviti? vsklikne živahno Tonica. Kdo bi zaprečil, da ne bi se združila s sestro, z menoj ustavljeno, ujeto in sem

privedeno? Oh! nobene koristi, nobenega popravka, kakeršne mi ponujate, nehčem, ako jih ne delim z njo!

— Gospodična, pravi mladenič, poklanjaje se, jaz nisem prijel družega poučila.

Udalji se, ne čakajoč nove prošnje.

Ime gospe Albertove še blodi po ustnicah zdrveneke Tonice, a ne sliši se.

Zadrega, v kojoj je ostala zatopljena, da se laže umeti nego opisati. Začne se nadejati, da ta dogodek ne bode imel tako groznih nasledkov, kakor se je bala, a ne more uganiti povoda, zakaj jej ne dado sestre, in ta nova tajna je prepad, po katerem blodi nje duh. Sicer uverja jo vse, da je ne slepé z napačnimi obljubami. Solnce je že pred več urami zašlo, a nje vrata so ostala otvorjena. Stregoči jej ljudje so se sami od sebe udaljili, da jej puste popolno svobodo, pokazavši jej del sobe, kamor so šli, da pričakujo nje ukazov. Tudi se ni prikazal nijeden vojniki v širnem hodniki, razsvetljenem, kakor bi jej hoteli ponuditi prohod, ko se je včasih namenila iziti.

Vse to jo nekoliko umiri, zato se napoti v nje sobi sosednjo galerijo ter pride po nje ovinkih do velike grajske. Brez ovire jih preleti, preleti nezadržana i vežo ter dvore in dospeje do dvižnega mostu, ne srečavši nikogar. Ta se spusti, ko se Tonica približa, kakor bi bila neka magična moč razumela nje željo ter se podvizala, da jo sluša. Jedva ga je prehitela, ko zagleda na pot pripravljen potni voz; čuvajo ga sluge. Zdi se jej celo, da je naložen s tovari, vzetimi z njo vred na brodi in kočijaž približa se jej tako spešno, da je mogla misliti, da je čakajo. Vender povpraša, kam je ta kočija namenjena.

— Najbrže v Trst, odgovori jeden sluga, a poveze se tja, kamor bode ugajalo gospodični Tonici Monteleonovej.

— To sem jaz, deje Tonica.

— Nismo se dvojili o tem, pravi kočijaž, v gradi ni nobene druge ženske in pripravljeni smo, da vas slušamo.

— Še neka druga ženska je v gradi, vsklikne Tonica . . . Moja sestra je tu v gradi . . . Vam li niso dejali, da pojde sestra z menoj?

— Govorilo se je le o gospodični, reče on, majoč tužno z glavo, in ne kaže se, da bi nje sestra mogla oditi iz gradu, če ni to namera gospodarjeva. A gospodična morebiti ne poznaje gospodarja Devinskega gradu. Stoprav tako malo časa ujeta . . .

— Oprostite, odgovori Tonica, jaz vem, kde sem. A nedoumno je, zakaj bi sestre ne bilo tukaj. Dvižni most je še vedno spuščen. Grad čuvajo samo straže po stolpih. Tonica upre oko v njih notranjost in zamisli, da je nje sestra tam notri ujeta.

— Jaz ostanem, pravi s krepkim glasom, jaz ne odpotujem brez nje, in nje usoda bodi i moja.

Izgovorivši te besede, preleti naglo del prostora, ki se je širil mej njo in veliko stolbo. Ozre se, da vidi, če je nikdo ne sledi. Dvižni most dvigne se z nova. Opazivšej to, oslabi jej pogum, zdi se jej, da se vse končava, ter da je vzgradila mej seboj in svetom vzgrajo, katere se ne oprusti več. Hotela bi, da bi bila hipoma prenešena sredi divjega gozda, mej najzlejše zveri, v najhujšej zimnej noči, a še svobodna in gospodarica sama sebi, grajsko ozidje jo teži, teži vzduh, kateri diha, in

zoženo srce bi jej malo da ne počilo v prsih. Približa se držaju, da se opre ter oddihne. Oči so jej uprte proti propušnej luknji, skozi katero je svetila slaba luč ter trepetala pred nje nogami. Nehote posluša, čez nekoliko trenutij zdi se jej, da sliši čudne zvuke, prihajajoče iz podgradja in spominajoče jej duha na slovesnost nekaterih nabožnih pesnij. Sprva sodi, da tako šumi morje, navaljujoče na vznožje gorovja, a čuje samo presledkoma ta šum in včasih zdi se celo, da povse utihne. Polagoma približa se Tonica propušnej luknji, z nepokojno radovednostjo. Sedaj sliši razločnejše, domišljuje si celo, da razbira artikulovane glasove, ter celo sestriino ime. Misleč, da jo morebiti mami duh, baveč se vedno z njo, poklekne do luknje; pridržujoč sapo, da ne bi preslišala ni najrahlejšega zvuka, prisluščkava.

— Sestra je tukaj-le, pravi glasno, ne mogoč utešiti čuvstvo, polneče vse nje misli ter poječe vse nje občutke z neko nedoumno zmesjo veselja in groze.

Burno se dvigne ter zadrči po slabo razsvetljenih stopnicah, vedočih v podgradje. Poletevša po nebrojnih ovinkih, katere so osevali sem ter tja v

zidnih vzdolbinah ukrite medle svetilke, začne počasneje korakati, ker jej je privabivši jo šum tako blizu, da razločuje vsako besedo; a ime gospe Albertove že ne čuje. To je, kakor je sumnela, samo cerkvenim pesnim podobno petje; pel je jeden sam glas, a drugi so v zbori pripevali. Skoro dojde do mesta, kder se to vrši; oplašena plazi se kakor strah mej visokimi stebri, podpirajočimi obočje čudne visočine, zakrita v senci prostranej njih.

Vsi ti stebri, sè svežnji sulic, s krvimi turškimi sabljami in sè strelnim orožjem otovorjeni, delali so nekak gozd, skozi kateri se je le nerazločno moglo dozreti, kaj se godi v sredini podzemeljske sobane.

Tonico naudušuje burno nagnenje do sestre, da se bolj in bolj utrjuje v nje nravu dotle še ne znanem tvrdovolji. Vselej, kadar združeni glasovi zazvene ter polagoma odmevajo, da se ne bi čul nje korak, poleti od stebra do stebra, a potem čaka, dokler se ne osmeli ozreti se okolu ter uveriti se, da je še niso opazili po splošnej tihoti, katera sledi sem ter tja petju in katero bi se brez dvojbe vskalila, če bi jo bili ugledali.

A nje slabotno oko razbira stvari samo kakor skvozi nekako meglo, i nje vzburjena domišljija jej z nerazločnimi slikami le večja grozo tega nočnega prizora.

Na vhodi nasprotnej strani dviga se dolga vrsta mnogokotnih svodov; njih konci se izgublajo v obočnej temini; ločijo jih mej soboj samo druge grupe tenkih, otemnelih in ostarelih stebrov. Črne preproge prerezujo te svode v gotovej višini, in v ozadji tega mrtvaškega okrasila razsejani razbojniki še množe to skrivnostno grozo: jedni sede nepremično in mirno, a v masivne stebre vzdolbenih stolih, da bi jih imel človek za žalostne podobe, koje je razpostavil črnogled kipar, drugi stojé okrog svečnikov ter plamene sè svojimi bodali svetila, drugi se gube v noči udaljenega stebrišča ter se zde podobni prikaznim skozi premično temino, v kateraj zaporedoma izginajo ter se javljajo njih obrvnate glave in močno obrasle brade. Mej njimi upozori jeden radi svojega čudnega vedenja Tonicu tem živahneje nase, ker razvidi brzo, da je nesrečen in nežnočuten. Obraz mu ovija naličje ter ga do cela zakriva.

Klečeč na prvej stopnjici odra, čegar nadaljevanje ona ne more dozreti, opira se ob roč svoje sablje ter britko joče. Samo njegovi vzdihji pretrgujo krepki in glasni glas duhovnika, opravljajočega sveto opravilo. Vzrujano Tonico žene neustavna radovednost, da se približa ter vidi oltar. Mrtvaški oder je, in na njem leži žena; glavo ima vzdigneno na črno-baržunastem vzglavji; jedva so jo premenili novi smrtni sledi.

— Moja sestra! vzklikne Tonica ter omahne. Zares, bila je ona; ker na brodi vsprožena puška jo je ustrelila, in četa Ivana Zbogarja jo je pogrebala.

XV.

Zakaj ježiš tako, gledajoč me, krvave si lase? Zakaj upiraš name te oči, katerih osušena zenica je izginola iz očne vzdolbine? Jaz te nisem umiril.

Shakespeare.

Vas bodem li povsod videval, sence umorjencev, s širokimi žoltimi ranami? in vas, razjokane matere, kažeče mi te plamene, katerih strašni jeziki ližejo zibel vaših prvorojencev?

Šilar.

Tonica je ostala dolgo časa pogreznena v spanju podobno stanje. Zdelo se je, kakor bi jej

srca ne burilo nikako čuvstvo, in ta mir je bil tolik, imel se je preroditi, kakor je vse kazalo, v tak smrten vihar, da so se tresli, boje se njegovega prestanka. Vender osvestila se je, ne javljajoč nikake bolesti. Ozirala se je z negotovostjo okrog in potezala roko čez čelo, trude se razjasniti si nepokojno dvojbo.

— Dobro vem, pravi naposled, vem, kde je. Drevi jo zopet najdem.

Ficer, najmlajši razbojnik, približa se jej, da razpozna nje stanje. Ona se mu nasmeje, kakor znanej osobi, ker on je govoril sinoči z njo v imeni Ivana Zbogarja.

— Čakala sem vas že dolgo časa, nadaljuje. Rada bi znala, s kako kaznijo kaznujete radovedneže, če prodro na vaša svetkavanja nepovabljeni. Poznajem mlado deklico . . . Toda priporočam vam, da čuvate to skrivnost v imeni onega, kar vam je najdražje na sveti . . . Obljubite mi, da nikoli nikomur ne omenite o tem.

Mladenič jo gleda z rosnimi očmi, ker opazil je, da jej um blodi.

— Čaj, pravi mu sè strméčim glasom, to so solze! mislila sem, da se ne plače več. Ne prikri-
vaj mi svojih solz. A jaz, jaz že ne morem jokati. Spominam se, da sem videla nekoga drugega, na nekem kraji, kjer se me niso nadejali, nekoga drugega, kateri je tudi plakal. Mislim, da bi to mogel biti ti, ker obraz mu je bil zakrit, da ga nisem mogla razpoznati.

— Neznani mi je on kakor vam, odgovori Ficer. Malokdo iz nas ga je videl drugače nego skvozi ono naličje ali skvozi šlemov vizir. Samo stari naši vojniki so ga zrli razkritega v bojih; a zelo redkoma dojde v Devin ter prikazuje se le z zagnenim licem, odkler preletamo brez nevarnosti beneške pokrajine. Naš načelnik je.

— Kje je? zapraša mrzlo Tonica. On tedaj ne ve, da sem jaz tukaj?

— Ve, a ne upa se vam pokazati, boje se, da ne bi vas njegova navzočnost vzburla ter bi mu očitali pomoto, vsled koje so vas ujeli.

— Ujeli! govoriš! Tonica je prostejša nego vzduh! Še to noč šetala sem se daleč od tod po sladostnih gozdih, koder sem dihala tako čist vzduh!

Nikedar nisem še videla toliko cvetic! Sestra moja je bila z menoj tam; hotela je tam ostati. Hodila sem češče tja, ko sem bila še mlajša; ali nikoli nisem šla tja z materjo. Od onega časa promenilo se je moje življenje zelo.

Tonica naslanja glavo na roke, in trepalnice se jej zapro. Polt jej odihajo vzmrkle barve, ustnice so jej, kakor bi jih bila osušila vroča mrzlica. Smeje se ter ihti.

Nje usoda je bila dopolnjena. Že ni imela družega varstva na zemlji razen varstva onega grozobudnega ljubavnika, kateri se jej je tako skrivnostno pojavil v Farnedi; bil je Ivan Zbogar sam. Njegova ljubezen bedela je nad njo s toliko skrbljivostjo in tako čistoto, da bi bila brez dvojbe strmela, če je ne bi oviral blodeči um, da bi razmišljala o svojem stanju. Privabili so iz Sestijanskih koč deklet, da so jej stregle ter jo čuvale, slavne zdravnike so pozvali ali jih unesli iz bližnjih mest, da so jo zdravili z največo pozornostjo. Duhovnik, že dolgo časa razbojnikov ujetnik, on, ki je opravljaj posmrtnico za gospo Albertovo v podzemeljskem hrami, za to ceremonijo preobražen v kapelo, du-

hovnik prežal je poleg nje postelje na trenotja, ko se je zavela ter jo je bolezen malo ostavila, da jej je vdihal nebesno tolažilo. Celo te divje ljudi, katerih duša je dotle samo o krvi snivala, očistila je tolika nedolžnost in genola tolika nesreča, da so jo obsipali z znaki najnežnejše in najmilejše pokorščine.

Tonica se je privadila videti jih in pripovedovati jim o čudnih mamilih, sledečih se v nje bolnej domišljiji. Samo Ivan Zbogar se ni upal prikazati poleg nje, obraz zakrit z naličjem ali vizirrom, sicer razen le tedaj, ko je spala ali ko jo je duševna blodnja napala, da ni poznala nobene stvari okrog sebe; tedaj jej je nudil, da je ogledovala ljubljeno osobo, ne da bi se bilo treba bati, da jej udihne strah ali grozo. A klečečemu nekega dne pri nje nogah, že mu je nemožno zadržavati poječa ga čuvstva.

— Tonica! vsklikne z ihtečim glasom, Tonica! draga Tonica!

Ona se obrne proti njemu ter sladko zre vanj. On misli odhiteti, a ona ga z migom pozove nazaj. Nagne jej glavo na prsi ter se drži pokorno in pozorljivo.

— Tonica! pravi ona po kratkem molki, mislim, da je v istini to moje ime, imela sem ga v hiši, kder sem bila rojena in tedaj se mi je obetalo, da bodem srečna. Poslušaj, nadaljuje, prijemši razbojnika za roko, hočem ti nekaj zaupati. Za prve moje mladosti, ko sem mislila, da je tako prijetno in sladko živeti, ko mi ni ožigala kri žil, ko mi niso ožigale solze lic, ko nisem videla duhov, letajočih po grmovji, kateri odvarjajo zemljo, udarivši z nogami ob njo, kateri vzdobe v njej globočejša brezna nego je morje ter napravijo, da bruhne ogneno vrelo ven; ko duše razbojnikov, kateri nimajo zavetja v grobi, niso hodile skakat in zvirat se okolo mene, kruto se smejoč, ko mi vzdramivšeje ni bilo treba odtrgati v lase mi zapletene kače, kače, katere od modrikastega strupa peneča glava mi je počivala na vrati . . . takrat potoval je po zemlji angelj s potezami, da bi bili omečili otce-morca; ali samo videla sem ga, ker ga je Bog pozval nazaj, ko je bila njegova sreča ljubosumna na mojo in jaz imenovala sem ga Lotarja, svojega Lotarja . . . Spominam se, da sva imela v zelo udaljenih gorah palačo. A nikoli nisem mogla najtipoti tja.

Če prav razbojnik ni dvignol naličja, opazi vender Tonica, da so se mu solze pri poslednjih besedah podvojile. Nasmije se mu z nežnim usmilenjem; prime ga z nova za roko, katero je izpustila, a on se je ni drznol obdržati, govori mu dalje:

— Vem, da ti delam muko, in prosim te oproščenja. Znam, da me ljubiš in da sem jaz tvoja zaročnica, zaročnica Ivana Zbogarja. Vidiš, da te poznam in da sedaj govorim razumno. Dolgo časa je že, da je pripravljena najina svatba, a nisem hotela imeti skrivnosti zate. Sicer je pač možno, da ta Lotar ne bistvuje. Videla sem v poslednjih dneh toliko oseb, bistvujočih samo v mojej domišljiji in razkajajočih se, ko se zavedam! . . . Vem, na primer, da me nisi poznal kakor sestre? Ne, pravi malo pomislivši. Če bi imela sestro, nado-meščevala bi mi mater in midva ne bi mogla praznovati svadbe brez nje. Povej mi, če za tist dan prigotovljaš sijajnih priprav? Treba je tega, ker nevesta je bogata dedinja. Jaz imam zlatih pripon in demantnih prstanov; a deti si hočem v lase samo preprost venec od divje trte.

Znova pomolči. Zablodi še huje. Groznoviden smehljaj javi se jej na ustih.

— Krasen svetek bode to! nadaljuje; cel pekel bode poleg. Plamenica svatbe Ivana Zbogarja mora oblediti poludanje solnce. Vidiš li od tod povablence? Ti jih poznaš vse. Jaz nisem nikogar prizvala. Glej jih nekaj, z na pol opečenimi udi: starčki, otroci, vzdramljajoči se živi v ognji, kateri si ti zažgal, da se soradujo tvojega veselja . . . Glej drugih, dvigajočih se v mrtvaškem prti in plazečih se k napolnenej mizi, zakrivajoč krvave rane. O Bog, kake pošasti so ubili to mlado ženo? Uboga Lucila! In s kakim imenom me pozdravljajo . . . Si li čul? . . . Sreča, sreča . . . Nikoli se ne zdrznemo, to ponoviti! Sreča, govoré in vsi vkupe mrmrajo besedo združenja prokletih, klik veselja, kakor bi bil vskliknol satan, če bi bil premogel stvarnika svojega, tajno besedo, katero izreka zlodejna mati, pripravljajoča se, da umori svoje dete, da bi se oglušila njegovim vzdihom. Sreča zaročnici Ivana Zbogarja . . .

Izgovorivši to, onesvestila se je Tonica. Ta kriza je bila dolga in strašna: dlje časa so celo

obupavali, da bi okrevala. Skozi osem dni stal je načelnik razbojnikov nepremičen pri nogah nje postelje, pazeč na vsak nje gib, ter se ni menil za nič drugega, razen da je njej stregel. Bedel je ter jokal.

Ko se je Tonicu zdravje zboljšalo, ostal je še vedno poleg nje, vedeč, da se je že privadila na njegov obraz, ter da ga lahko gleda brez groze.

Ta neumornost jo je osupnola.

Spomini, ostanši jej o proteklosti, bili so pre-motni, da bi jej tega človeka ime in kar jej je ono vzdramljalo v srci, obujalo neprestano grozo. Samo sem ter tja upirala se je nje duša mlsli, da bi zavisela od njega, in če se je le približal, vzburila se je močno; a običajneje, ko jo je oslabei um ostavil samo nagonom nje potreb, zdel se jej je načelnik Devinskih razbojnikov samo nežnočutno in usmiljeno bitje, trudeče se oslabei grenkoto nje trpenja in bliskoma oskrbeti najmanjšo nje potrebo. Tedaj mu je govorila sladke in laskave besede, katere so, kakor se je zdelo, le večale razjedajočo ga tajno boleost.

Nekega dne sedi tako poleg nje, z zakritim obličjem kakor vedno; nje spanje mu je dražje nego vse na sveti. A ona se hipoma vzbudi ter se burno dvigne, izgovarjajoč Lotarjevo ime.

— Videla sem ga, pravi globoko vzdihujoč, sedel je na tvojem mesti. Vidim ga večkrat, sanja-joč, in tedaj sem zelo srečna; ali kako je možno, da se mi zdi, da ga vidim včasih tudi, ko bedim ter se mi zdi, da ne sanjam? Tu le sem, pod to zaveso navadno prihaja. — V onih dneh bolestij . . . in upanja, ko sem mislila, da me zovo v večno svobodo, protekal mi je plamenen potok vse žile, usta so mi žarele, nohti so bili modri in strti. — Vse tod je bilo polno prikaznij. — Videle so se močno zelene kač^o, kakor one, katere se skrivajo po vrbah; bila je druga še ostudnejša golazen, ime-joča človeški obraz; strašni in grdovidni velikani; baš odsekane glave, upirajoče grozno vame živjenja polne si oči; in ti, in ti si bil mej njimi, kakor čarodej, načelujoč vsem tem smrtnim čarotam . . . Plašna sem vpila ter klicala Lotarja na pomoč . . . Kar — ne smej se mojim izmišljotinam! — kar ugledam to zaveso padajočo in na mesti, kder si

sedel ti, opazim Lotarja, razprostirajočega proti meni tresoče se roke ter imenujočega me z ihtečim glasom . . . Res ni bil tak, kakeršnega sem poznala žalosten, zamišljen in resnoben, a odičen z nekim nebesnim dobrovoljem! Potrta, žolta, zmešana obračal je krvave si oči, brada mu je bila gosta in grda, obupen smeh, kakor smeh demonov, blodil mu je po bledih ustnicah . . . Oh! ti ne bi nikoli umel, kaj je postal Lotar! . . .

Razbojnik, kakor se je kazalo, ni slišal Tonic. Bil je pogreznen v tih molk. Dvignol se je ter burno hodil po sobi, potem se vrnil k Tonicu, ter jo dolgo časa zrl. Zobje so mu siloma skrgotali. Kazalo je, da ga do cela bavi strašno razmišljanje, da ni opazi ne, kako bolj in bolj plaši nesrečno si ujetnico.

Naposled se ona dvigne na postelji, z naporom opre ob njegova kolena ter mu vsklikne, proseč prekrizavši roke:

— Milost, milost, oprosti mi, nič se ne boj Lotarja; on ničesar nehče Tonicu. Jaz sem se mu poklonila, a on me je zavrgel. — Milost še za ta pot in nikoli ti ne bodem več govorila o njem.

Potem zopet omahne, ker moči so jej usahnole. Ivan Zbogar poleti k nje nogam, prime skrajni konec odeje, krijoče jo ter plavajoče do tal, burno pritisne na njo svoja usta in ubeži . . .

XVI.

Vojnikova moč, kaj pač si ti? Danes ovijaš bitvo pred tobaj v prašen oblak. Tvoji koraki so osuti z mrtveci, kakor uvelo listje v noči kaže cesto strahu. Jutri so končane trenutne sanje o pogumi; izginolo je, kar je plašilo tisoče ljudi. Komar, dvigajoč se na dimnih si krilih, brenči nad grmovjem zmagovalno svojo pesen ter se roga slavi, katera je le še puhla beseda.

Že dva meseca živila je Tonica tako mej razbojniki, ne da bi se jej bilo zdravje zboljšalo, ali da bi se bilo tega nadejati. Samo nekoliko ukrepila se je in rada je hodila k svojemu, proti morju obrnenemu oknu dihat večerni vzduh.

Nekega dne se ne pojavi nijedna stregočih jej osob. To se ni dogodilo še nikdar; a ona jedva opazi. Mnogo bolj jo zanima grom topa, grmečega v okolici Devinskej. Hoteč videti svoje družice, pre-

ide veliko stolbo, preleti sobane in veže in najde grad ostavljen. Top se približuje in vsak pok sledi viharju sličen hrum. Tonica se povrne, otvori okno ter pogleda na morje. Na njem uzre mnogo malih, ribarskim čolnom podobnih brodičev, okrožujočih, kakor se zdi, vznožje trdnjave.

Sprva jo to zelo živo vznruja, a skoro se upokoji. Noč je otemnela, vzduh je veder, valovje mirno, nebo prepreženo s tisoč in tisoč blestečimi zvezdami kakor v onej noči, ko so ustavili Toničino ladijo, vezočo se iz lagunov, na isterskejši obali. Nekaj časa se zabava ogledujoč jo.

Toda hrum, kateri je slišala, množi se za njo na grozilen način. Zdi se jej, da čuje zvenketanje mečev, proklinanje, vzdihovanje, a sem ter tja utihnolo je vse v smrtno tišino. Ona je prenesrečna, da bi se bala, če bi imela do cela zdrav um, ker nje usoda se menda ne more več shujšati; a ona vidi v naznanjujočej se katastrofi samo nevarnost, da bi trpela in na uho jej bijoči vzdih budili so jej grozno mnenje o pretečih jej bolečinah.

Grajske galerije niso razsvetljene in temno je že do cela. Vender se napoti vanje ter se plazi ob

mračnem zidi, tipajoč ga z rokami. Dospevša vrh stolbe, posluša. Dvorišča so napolnjena z orožnimi možmi, vse vmes govorečimi.

Že se ni bojevalo.

Puške so ropotale samo, padajoče na deščeni tlak.

Kar začuje strašen hrup, sredi katerega se je slišalo ime Zbogarjevo. Zasledovan človek se vrže proti stolbi ter bliskoma leti mimo nje. Na prvih stopnjicah zasveti nekoliko plamenic. Bajonetje se zadevajo. Kamenene stopnjice zahrume pod korakajočimi vojaki. Tonica pohiti v svojo sobo; vstopajočej vanjo, zdi se jej, da jo imenuje zamolkel glas.

— Kdo me zove? vpraša trepetaje.

— Jaz sem, pravi Ivan Zbogar, ne plaši se. Z Bogom na veke!

Približa se oknu, iščoča ga četa polni že ozadje galerije.

Razbojnik pristopi k Tonici ter jo prime za roko.

— Jaz sem, jaz, pravi, z Bogom na veke!

Tonica začuti neko nedoločno grozo in nežnost, katerih nikakor ne more umeti.

Zbogar trepeče.

Nje roko si pritisne na srce.

— Tonica, draga Tonica, vsklikne; z Bogom na veke! Oh! poslednjikrat, samo ta minuta še v vseh vekih! Tonica, draga Tonica!

Naličje se mu razgrne, a Tonica ne vidi njegovega obraza. Dotika se ga, čuti ognjeno mu sapo. V istem trenutju dotekno se razbojnikove ustnice nanjene ter jim pritisno poljub, kateri vse nje ude opoji z neznano omamo, razjedajočo dražestjo, imejočo v sebi nekaj nebes in nekaj pekla.

Oskrumba ali sakrilegij! deje Zbogar. Ti si moja ljubavnica in moja žena in da pogine zdajci ves svet!

Dogovorivši te besede, posadi jo [na stopnjico, vzdignjeno proti oknu ter se požene v morje.

Vojaki se približajo s plamenicami. Začudijo se, da ne uzro razbojnika, ter vprašajo Tonico, če ga je opazila.

— Mir, pravi jim ona, položivši si prst na usta, on je šel prvi v poročno postelj; — a to le,

nadaljuje, kazoč na naličje, katero je ostavil pri njenoga, to le je njegovo svatebno darilo.

XVII.

Potem mi pokaže angeli bitje na konji jahajoče in vlečooče vse žive za soboj. Zove se smrt.

Skrivnostno razodenje.

Francoske čete so prikorakale v beneške krajine. Prva skrb generalov je bila, da so otrebili deželo nadlegujočih jo razbojnikov, kateri bi mogli postati sovražnej vojski najgroznejši zaveznik. To je bil povod, da so napali Devinski grad. Malo danes vsi razbojniki so poginoli z orožjem v roki. Živih je ostalo samo malo številce; te so hude rane vrgle strani z bojišča ali pa so poskakali v morje, kder so jih vsprijeli oni čolni, koje je videla Tonica. Sumneli so, da je mej njimi Ivan Zbogar; a ker mu ni razbojniki niso poznali lica, ni moglo nič razjasniti tega njegovim zmagovalcem. Ficer, Žiška in večina načelnikovih zaupnih vodij je umrlo poleg njega, predno se je umeknol v grad.

Ujetnike so gnali v Mantovo, da jih tam sodijo. Izbrali so baš to mesto, ker je bilo dovolj udaljeno, da ne bi mogli njih zavezniki kovarno oprostiti in je je njegova leža jako dobro branila proti vsakemu njih poskusu. Tonicu so vezli tja na posebnem vozi. Ker je bilo nje umobolje očevidno, dali so jo v bolnico ter jo poverili zdravniku, zelo slavnemu v zvedenji in lečenji te bolezni.

Njegov trud je imel krasen uspeh. Tonica je ozdravela ter uvidela zlobo svoje nesreče.

V bolnici so skrbeli za njo s posebno brižnostjo, kakeršno samo vera more vdihnoti usmiljenju. Čim bolj so jo razpoznali, čim bolj se je vračala v nje duha razkajajočega kalne temine, ona vabna čaroba, koja si pridobiva srca, obujala je krog sebe in osobito mej blagimi sestrami strežnicami nežnejše čuvstvo od usmiljenja.

Ljubili so jo.

Ker je nikako nagnenje ni mikalo v svet in ker jej je bilo to zavetje posle vse, privadila se je lahko na misel, da završi življenje v njem. Malo pozneje bila bi prisiljena, odločiti se k temu.

Nekateri poizkusi, pribaviti si veliko svojo imovino, bili so brezuspešni. Pohlepni sorodniki, prišli za vojsko, dokazali so smrt gospe Albertove, zatrjevali smrt nje sestre in prisvojili si nje dedščino. Bili so mogočni. Ta grabež jih je obogatel. Toničini prizivi se niso mogli uslišati. Ona je bila v očeh ljudij le še sirota brez imena in priznanja. To je bila nje najmanjša nesreča in čutila jo je samo toliko, ker bi bila v novem zvanji svoje imetje lahko v plemenite in dobrotljive namene izvrstno upotrebila. Nje dragotinja so zadostile vsaj nje prinosu ter da je razdelila milostinje ter javila ubogim, da je došla v bolnico Svete Marije nova dobrotnica.

Dan nje obljube, radi velike slabotnosti na dolgo časa odložen, naposled zazori, ko prideta dva redarja ter zahtevata, da gre z njima v imeni pravice.

Raziskavanje v tožbi razbojnikov je bilo končano. Prisodili so jim smrt. Bilo jih je okolu štirideset, a nič ni dokazovalo, da bi bil Ivan Zbogar mej njimi, in njegovo strahovito ime je še grozelo po beneških pokrajinah, koder bi si mogel on sam zbrati novih, nič menj nevarnih čet.

V tej negotovosti vspomnili so se umobolne deve, najdene v gradi Devinskem; vsi svedoki so trdili, da je ona jedino bitje, katero je raznežilo kedaj neustavno burnost Ivana Zbogarja. Mislilo se je, da ga ona brez dvojbe razpozna mej sokrivei, če je mej njimi ter da to pojavi na kak način prvi nje gib, radi tega se jim je zdelo prilično, da so prizvali ter jo postavili na veliko ječno dvorišče, ko so obsojenci šli mimo v smrt.

Tonica je bila oblečena v novicijatsko obleko; lasje so jej bili že speti pod deviški trak; a nje bleda polt je otemnjevala njih beloto; spremljali sta jo dve sestri. Držeč se jedva, opirala se je ob ramo jedne tovarišice; roka se jej je oprijemala nje pleč in glava jej je padala na prsi.

Skoro se začuje hrup; to je krik grozne nestrpljivosti, naposled zadovoljene: ona dvigne oči, in zdi se jej, da razločuje nekaj nenavadnega; a oči so jej slabo rabile. Sodiščni uradnik to opazi, ter jo pozove, naj stopi nekaj korakov naprej: sedaj vidi razločneje, ne umejoč, kar vidi; ljudje so, idoč i drug za drugim ob vrsti razpostavljenih vojakov, njih grda obleka jo zgrozi. Korakajo počasi,

večkrat postoje. Pri vsakem pomnoži se jej strašni nepokoj, naposled jo vzburi strašno slepilo; misli, da jo grabi znova blaznost.

Bil je on.

Bila je slika, vdihnovša jej toliko grozo, v Benetkah, ko se je Lotarjeva glava pojavila v ogledali nad nje rudečim šalom.

Približa se sama od sebe, da se uveri ali si razmami oči; njegova fizijonomija obdrži isti izraz. Ogrnen je z ogrtalom ali plaščem iste barve.

On je.

— Lotar! zakriči s srce trgajočim glasom, zagnavši se proti njemu.

Lotar se obrne ter jo izpozna.

— Lotar! klikne, krčé si pot skozi sablje in bajonete, umejoča, da gre v smrt.

— Ne, ne, odgovori on, Ivan Zbogar sem jaz.

— Lotar! Lotar! . . .

— Ivan Zbogar! ponovi on krepko.

— Ivan Zbogar! krikne Tonica. O Bože moj! . . . in srce jej počí.

Na zemlji leži, nepremična; prestala je dihati. Jeden redar pridvigne nje glavo s koncem svoje

sablje, a pusti jo zopet pasti na tla, ostavlja je jo nje teži.

— Ta deklica je mrtva, pravi . . .

— Mrtva! deje Ivan Zbogar, gledaje jo nepremično. — Pojdimos!

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

COBISS 0

00000443754

